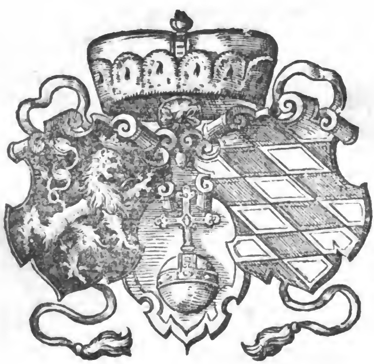
ORIGINVM PALATINARVM Pars Secunda.

MARQVARDO FREHERO
Conſiliario Archi-Palatino
Auctore.

In quibus non tantum res Palatinæ, ſed & multà alia recondita ad Rhenum, totamq; adeo antiquitatem Germanicam, pertinentia tractantur.

ACCEDIT

P. PITHOEI IC. de Palatinis tam Germaniæ quàm Galliæ, et aliis, obſervatio è Gallico tranſlata.



Cum Privilegio S. R. IMP. VICARII.

TYPIS GOTTHARDI VOEGELINI.

MDCXII.

Digitized by Google

Digitized by Google

IACOBO MAGNÆ BRITANNIÆ, FRANCIÆ ET HIBERNIÆ REGI,

PIO, FELICI, INCLYTO.

B. RP. N.

SI quis mirabitur, Rex inclyte, quod ad Majeſtatem Tuam de rebus Palatinis recentem librum, per comitatum Sereniſsimi Principis heri mei, è media Germania trans mare in diverſum orbem mittam; idem mirari poterit, quare ipſe hoc Princeps meus iter longinquum ſuſceperit. Neſciat enim oportet, quæ illi cauſa viæ fuerit, magna & eximia, et ſe ipſo potior. Neſciat idem ſummum meum deſiderium & votum, Regium favorem ſtudiis meis quibus licet rationibus exambiendi. Quando enim per ſequio-

Digitized by Google

rem valetudinem comitari Principem clementiſsimum maritimo itinere, hoc quidem tempore, non licet; animo ſaltem & fortunatas puppes proſequi, et eminus ſalutare M^{tem}. T^{am}. dextramq; oſculo tangere, aliquid putabo. An verò ſine munere? Neque mos vetus & Regibus debitus honor ſinat, neque mea in colendis minoribus etiam patronis conſuetudo. Quid ergo habeo, quod offeram? De rebus (uti dixi) Palatinis aliquid: id eſt, Principis præter generis ſummum & à tritavorum atavis notum ſplendorem, dignitate & potentia inter Teutones (ut modeſtiſſimè dicam) non poſtremi, ampliſsimam ditionem Dei munere acceptam, quãtum in Germanicis rebus fieri poteſt, ex antiquitate repetitam & illuſtratam. Neque ingratum erit M^{ti}. $T^{æ}$. quantum coniicio, è littore veſtro proſpectare non longè oppoſita patris Rheni oſtia, veterum Palatinorum imperii terminum. Iuvabit ſuperioris huius Palatinæ ditionis agros

cultiſ-

Digitized by Google

cultiſsimos, ad utramq; Rheni ripam, ad interiora inſuper flumina, Nicrum, Navam, Moſellam, non oculis uſurpare, ſed prope pede pulſare & percurrere. Placebit in iis Romanam, Francam, Germanam antiquitatem altiorem, non ſine ingenua quadam voluptate recognoſcere. Quid enim in his non inſigni, non modò ævi vetuſtate, ſed omnino auguſtâ quadam majeſtate ſpectabile, et reverentiâ dignum? Quum omnibus ferè locis ſuæ provinciæ calcet Princeps veſtigia Cæſarum, quos ſcimus, Antoninorum, Probi, Gratiani, Valentiniani, Valentis. Si modò hæc pluris aut majoris facienda, quàm ipſorum Germanorum & Alemanorum veterum patriæ ſedes et habitacula, quibus per omnem Rheni tractum legiones, caſtra & ſtativa olim Romana oppoſita, multum ſudoris & ſanguinis impenderunt: aut Francorum victricia ſigna, quibus hæc loca magis etiam quàm à Romanis nobilitata, Dagoberti inquam, Caroli M.

eiusq; poſterorum: aut Germanorum Impp. monumenta, Otthonũ, Fridericorum, Caroli quarti, Adolffi, Ruperti, et aliorum. Quarum rerũ ſumma & infinita ferè varietas, non poteſt non liberalis cognitionis avidum animum mirificè capere & oblectare. quid Regis ſapientiſsimi? cui omne in divinarum humanarumque rerum noticia, meditatione, communicatione ſtudium, velutiq; animi pabulum. Qua de cauſa iſtæc novæ (ut videtur) inventionis & ſcriptionis, Tibi Rex inclyte non vilia futura minimè potui dubitare: qui & alia mea nuper non modò ad oculos admittere, ſed et bona ex parte perlegere voce clarâ (ô rarum & unicum Regis magni exemplum!) præſente Clariſsimo quodam viro es dignatus, addo et de iis candidè benignéq; judicare. Equidem ubi comperi, ut ſubito gaudio elatus felicem me ſupra modum Regis tanti judicio meritò æſtimavi; ita ſtatim apud me conſtitui, brevi deinceps, ſed

exa-

Digitized by Google

exactius quoddam & politius, ſummæ venerationis teſtandæ monumentum T[æ]. M[ti]. lubenter meritò conſecrare. Quod utinam iſtud præſens aliquatenus videri mereatur! Neque enim diſsimulabo, aliquid etiam ſupra ſolitum me, tam illuſtri argumento, diligẽtiæ & accurationis impendiſſe. Verùm ſi nihil aliud, ipſa vel ſola certè materia apud M[tem]. T[am]. commendare poterit qualecunque opus; et affectus erga Prinicipem meum tam pronus, et verè paternus, non patietur ſordere, quidquid eſt, quod ad eius decora & ornamenta extollenda pertinere videtur. Huic enim rei non magis ſtipendio auctoratum, quàm proprio animi ductu & ſponte impulſum, pro viribus me operam dare palam profiteor. Atq; erit tempus, ſpero, quum & incomparabiles Principis hymenæos, Regiasque affinitates grandiori calamo exſequemur. In quo omine deſino, et ſupra alia vota nunc quidem hoc potiſsimum ingemino, et

Digitized by Google

Deum ſupplex veneror, ut acceſſus ad Majeſtatem Tuam, et verè Fortunatas Inſulas, iſte Principis mei utrique veſtrum, et Regno provinciiſque veſtris, non minus lætabilis quàm optatus; reditus autem re perbenè geſta ad nos ſuo tempore ſit longè proſperrimus. ΑΝ ΓΕΝΟΙΤΟ. Heidelbergæ VIII. Septemb. MDCXII.

S. R. Mti. T.

Servus addictiſſimus

MARQVARDVS FREHERVS.

Digitized by Google

CAPITA LIBRI.

I. *De Comitivæ Palatinæ origine & dignitate. Palatia Imperialia. Comites Palatini inter Principes. Palatinatus Rheni juſtus Ducatus.* pag. 1

II. *De Rheni patris nobilitate. Virdomarus Princeps, Rheni ſoboles. Imperii negocia ad ripas Rheni peragi ſolita. Periegeſis ditionis Palatinæ.* 7

III. *De Francia Orientali latiſſimè patente. Theodeberti Francorum Regis ditio. Ludovicus Rex Germaniæ. Franconia hodierna, & Francicus circulus.* 10

IIII. *De Suevia Franciæ contermina. Pagus Creichgovienſis. Prurhein regiuncula. Obiter de Palatinatu ſuperiore.* 13

V. *Oſtro-Franciæ loca. Lupodunum. Veteranorum trans-rhenana prædia. Windoheim, Windogaſti patria. Windecke. Lauriſſa cœnobium. Triburia villa Regia.* 16

VI. *De ſylva dicta Ottonica. Eius incola Eginhardus. Michlenſtat. Saligeſtat cœnobium. Comitatus Erpacenſis.* 20

VII. *De Bructeris veteribus, ubi hodie ſylva Heſperia. Frequentes in ea Comitatus & Dynaſtiæ, etiam juris Palatini.* 24

VIII. *De Ripuariorum terra. In ea Aquisgranum, Tolbiacum, ad Aram fluvium Comitatus, Rigomagus, Briſacum. Feuda Iuliacenſia.* 30

VIIII. *Ripuariæ Comitatus. Pallentia. Meyneſelde. Lacus caſtrum in cœnobium verſum. Fravvenkirchen. Talliatium regiuncula. Alia.* 35

X. *Hunnorũ coloniæ ab Imp. Gratiano ductæ, unde Hundesruck pagus. Eius ſylvæ, flumina, villæ.* 40

XI. *Pagus Navenſis. Nava fluvius. Dumniſſum Auſonii. Ravengeresburg Cœnobium. Comitatus Kirchberg. Caput Montium. Ingelheimum. S. Ruperti mons apud Bingium.* 46

Digitized by Google

XII. *De Woſago ſilua. Waſgovia hodierna. Venatio Voſagi. Rumerici mons. Mauri monaſterium. Luthra Cæſarea. Lucius Friderici II. Imp. Comitatus Bipontis.* 54
XIII. *De pago Wormacienſi, eiusque villis. Wormatiæ palatium & Ducatus. Sigefridi herois & Gybiconis Regis fabella. De Moguntia aliquid.* 60
XIIII. *De ſtatione Martenſium apud Altam-ripam. Neoſtadienſis Eccleſiæ inde facta dotatio per Rupertum Palatinum. Neapolis Nemetum.* 72
XV. *De pago Spirenſi. Nemetes. Noviomagum vetus. Nemidona, Spirea. Terpſipolis. Alia.* 74
XVI. *Reliqua tractus Rheni. Vicus Iulius. Taberna Rhenana. Neuburgum. Saletio, ubi patrimonium Adelheidis Aug. Fundatio cœnobii eiusdem.* 80
XVII. *Rhenus aurifer. Aurei Rhenenſes. Metalla Palatina. Varia.* 84
XVIII. *Alia Rheni decora. Vinum Rhenanum. Mons Lurlaberg. Ara Bacchi. Salmonis captura. Ancorago piſcis. Alia.* 88
XIX. *Novæ civitatis & arcis apud Manhemium vetus per Fridericum IIII. Electorem Palatinum fundatæ auſpicia.* 95
XX. *Chronicon breve civitatis Heidelbergæ.* 101

ACCESSERVNT.

P. Pithoei *IC. Obſervatio de Comitibus Palatinis, tam Germaniæ quàm Galliæ, & aliis, è Gallico translata.*

Hiſtoriola de exordio Capellæ Fravvenkirchen.

Digitized by Google

AD

Ampliſſ. & Nobiliſſ. Dn.

MARQVARDVM FREHERVM

Conſiliarium Archi-Palatinum digniſs.

Quàm bene priſcorum luſtras monumenta, FREHERE,
Vt Pallatinæ redeat ſua gloria genti!
Quæ latuére, diu cæcis immerſa tenebris,
Eruis, indagas, in apricum ſedulus effers:
Incola qui pridem bellis habitarit in oris,
Quas Nicer & Rhenus medias ſecat, atq; Moſella
Alluit & Mœnus, Latio male flumina nota:
Gloria quanta Ducum, Regum, Comitumq; Palatī,
Quámque vetuſtæ arces, urbes, ac oppida quæq;,
Fertiliūm fuerit quondam quis limes agrorum,
Quis nemora hæc, colles, vallesq; inſederit olim,
Sollers perpetuo contexis ſingula filo.
Præclarum moliris opus, vel judice Momo,
Quod præſens laudet, quod poſtera prædicet ætas,
Ac longum claro ſcriptori proroget ævum.
Macte animo, reliquamq́; pari depinge, FREHERE,
Teutoniam calamo: felix ſic vertice ſummum
Sublimi cœlum feries, patriamque beabis.

ALIVD.

Tempus edax rerum Patriæ conſumſit honorem,
Antiquas urbes exitioque dedit.
Tempore ſed victo ſagax collapſa FREHERVS
Nunc reparat, patriæ reſtituitque decus.
Temporis Ingenio dio violentia cedit:
Vnius & calamo ſæcula victa jacent.

Quirinus Reuterus S. Th. D. & Pro-
feſſor Heidelb. L. M. F.

Digitized by Google

Εἰς τὰ περὶ προκατάρξεων Παλατίνων

ΜΑΡΚΟΥΆΡΔΟΥ ΤΟΥ͂ ΦΡΕΗ΄ΡΟΥ,

ἀνδρὸς καὶ πολυΐστορος βελτίστου,

ῬΊΧΑΡΔΟΣ Ὁ ἘΜΈΛΙΟΣ.

Πάντα μεταλλάττει ὁ βαθὺς χρόνος, ἠδὲ χαλέπτει,
    Οὐδὲ μένειν ἢ ἐᾷ ἤματα πάντα σόον,
Οὐ κλῆσιν προτέρην, ἣν πατρόθεν εἶχε, φυλάττει,
    Ἀλλ' ἑτέρην, τε νέην θέατ' ἐπὶ παντὶ φιλεῖ.
Ὅσοι οὖν προφέρουσιν, ὀνήσιος εἵνεκα κοινῆς,
    Πρεσβύτερα, μνήμης ἄξια, σεμνά, καλά·
Οὐ μούνοις παρέουσι χαριζόμενοι μάλα πολλά,
    Ἀλλὰ καὶ ἐσσομένοις ἦρα φέρουσι βροτοῖς.
Τὰ Φρενέων ὁ ΦΡΕΗ͂ΡΟΣ ἀοίδιμος, ἄλλος ἀκούων
    Θουκυδίδης, γαίης Τεύτονος ἀρχεγόνου,
Ταύτην ἐκκαλύπτευσε Παλατίνων περὶ ἀρχῶν
    Δέλτον, πευκαλίμου ἰδμοσύνῃφι νόου.
Τίπτε τὰ τῶν ἔξω μαστεύομεν; Ἰταλιῶται,
    Λυδοί, καὶ Δαναοὶ ἄπλα λέγουσιν ἔχειν;
Τίπτε μετ' ἀλλοδαποὺς περόωμεν ἐπ' οἴνοπα πόντον,
    Ἂν σκοπέλους, καὶ ὄρη βαίνομεν ἠλίθιοι;
Οἴκοι βέλτερόν ἐστι μένειν ἐπὶ πατρίδος αἴης,
    Καὶ γνῶναι ὅσ' ἔχει ἐγγὺς ἐόντα ποδῶν.
Χαίροις πολλά, ΦΡΕΗ͂ΡΕ, τεὸν κλέος οὔποτ' ὀλεῖται,
    Εἰσόκε Ῥῆνος ὕδωρ εὐρυρέεθρος ἔχει.

ORIGINVM PALATINARVM PARS SECVNDA.

DE COMITIVÆ PALATINÆ origine & dignitate. Palatia Imperialia. Comites Palatini inter Principes. Palatinatus Rheni juſtus Ducatus.

CAPVT I.

VT ROMANARVM DIGNItatum titulos & pompam, quibus illi tantopere ſibi placebant, Germani faſtidiebant, quod Anonymus ille auctor Theodoſiani temporis teſtatur, *Cum Barbaræ nationes*, inquit, *neque facundia polleant, aut dignitatibus illuſtrentur:* ita veterem illum in ſua gente receptum Comitum ordinem, cuius Tacitus & Cæſar multam mentionem habent, retinebant & amplificabant. Itaque in aula & palatio ſuo Reges Gothi, Franci, Longobardi officia honoratiora pleraque in Comites dividebant. Vnde natum Comitem Stabuli videmus, qui deinde corruptè *Coneſtablus* & Κονόσταυλος: & Comitem Scancziarum ſive triclinii & abaci, qui hodieq; Gallis *Eſchanſon*, à noſtro *Schencken*: & ante omnes Comitem Palatii, qui olim apud Romanos Cæſares

Magiſter & Decurio Palatii, & Cuſtos, & Curapalati; poſtea Francis Rector & præpoſitus præfectusve Palatii, Comes Aulæ, Major domus: quæ omnia ſive unius eiusdemq; ſive affinium certè & junctarum dignitatum nomina, forte fruſtra fuerit ſubtilius diſtinguere. Summam certè eius poteſtatem & proximam à Rege dignationem fuiſſe conſtat: et argumento eſſe poteſt vel illa Deſiderii Cadurcorum Epiſcopi literarum inſcriptio ad Grimoaldum Majorem ſive præpoſitum Palatii ſub Sigeberto Rege: *Domino inluſtri, totius aulæ imoq; regni rectori, Grimoaldo Majori Domus, Deſiderius exiguus ſervus Dei.* Et Stephanus Abbas Leodienſis in vita B. Modoaldi: *Ea tempeſtate Dagobertus rerum potiebatur, ſub quo idem Dux, dignitate modicum à ſublimitate Regia differente præditus, omnia regni negocia prudentiſſima diſpoſitione ordinabat.* Et quod Sangallenſis Monachus in vita Caroli M. ſcribit de Legatis Regis Græcorum: *Quo cum venirent, videntes Comitem Palatii in medio procerum concionantem, Imperatorem ipſum eſſe ſuſpicati, terra tenus ſunt proſtrati.*

Lib. II. *c.* 9.

Quod autem proprium & potiſſimum Palatii Comitis munus & officium fuerit, quis nobis melius exponet Adhalardo, quem ſenem et ſapientem Domni Caroli Imp. propinquum, & monaſterii Corbeiæ Abbatem, inter primos Conſiliarios primũ ſe vidiſſe teſtatur Hincmarus Rhemenſis Epiſcopus: eumdemque Comitem Palatii ſui fuiſſe ipſe Carolus alicubi meminit. Is librum compoſuit (cuius nonniſi exiguum fragmentum apud me ſupereſſe, ſeriò doleo) hoc titulo: *ORDO Palatii & Reipublicæ diſpoſitio, qui ſub Imperatoribus Pipino & Karolo Francorum gerebatur, per Adhalardum venerabilem Abbatem literis com-*

Epiſt. 3. *edit. Moguntiæ cap.* 12.

Lib. V. *Capitul. c.* 151

ris commendatus ad memoriam & inſtructionem futurorum. Summam tamen eius Hincmarus illo loco conſervavit, & in ea, quæ huc faciant, iſta: *Comitis Palatii inter cætera pene innumerabilia in hoc maximè ſollicitudo erat, ut omnes contentiones legales, quæ alibi ortæ propter æquitatis judicium Palatium ingrediebantur, juſtè ac rationabiliter determinaret, ſeu perversè judicata ad æquitatis tramitem reduceret; ut & coram Deo propter juſtitiam, & coram hominibus propter legum obſervationem cunctis placeret. Si quid verò eſſet tale, quod leges mundanæ hoc in ſuis definitionibus ſtatutum non haberent, aut ſecundum gentilium conſuetudinem crudeliùs ſancitum eſſet, quàm Chriſtianitatis rectitudo vel ſancta authoritas meritò nõ conſentiret, hoc ad Regis moderationem perduceretur: ut ipſe cum his qui utramq; legem noſſent, & Dei magis quàm humanarum legum ſtatuta metuerent, ita decerneret, itaq; ſtatueret, ut ubi utrumque ſervari poſſet, utrumq; ſervaretur; ſin autem, lex ſæculi meritò comprimeretur, juſtitia Dei conſervaretur.* Ex quo loco inter alia apparet, eum ſubinde ad ipſum Regem pro cauſarum gravitate retuliſſe. Quo pertinet Lex Carolina: *Neque ullus Comes Palatii noſtri potentiores cauſas ſine noſtra juſſione finire præſumat.* *Lombard. lib. 11. Tit. 46.*

Porrò ut olim Auguſti Cæſares tam extra Vrbem quàm in ea, diverſa palatia & prætoria habebant, ut Mediolanenſe, Aquileienſe, Trevirenſe, alia; omnia ſummæ venerationis & majeſtatis, ut leges eorum paſſim ſanciunt; ita & noſtri hac quoque parte illos ſecuti, inter Regalia retulerunt *Palatia in civitatibus conſuetis.* Et Romæ quidem Lateranenſe ſummæ antiquitatis principatum tenuit, auctore Onuphrio Panvinio: quod certum & peculiarem quendam in Vrbe Comitem habuit, cuius inter alia eximius ille honor & munus fuit, Im-

L. XVI. C. de operib. publ. L. 1. C. de palatiis, &c. Tit. Quæ ſint regalia.

Digitized by Google

peratori conſecrando in actu inaugurationis aſſiſtere & miniſtrare. Quem Comitatum ab uſurpatione Pontificum receptum, & Imperio vindicatum, Caſtrucio Caſtracani primo Duci Lucano Ludovicus Bavarus Imp. contulit Romæ anno MCCCXXVIII. ut in eius vita apud Aldum Manutium edita inſertum diploma fidem facit. Fuit & Ravennate palatium, quod Exarchos nomine Byzantinorum Cæſarum; & Papienſe, quod Longobardorum Reges; & Agrippinenſe, quod Pippinum Majorem Domus habitaſſe legimus, in loco ubi hodie eſt monaſterium S. Mariæ in Capitolio. Sed & Trevirenſe illud quanti nominis fuerit, alibi eſt à nobis expoſitum. A quo tamen ſi originem duxiſſe noſtros Palatinos (ut aliqui vetuſtiores volunt) quis pertendat; ratio quærenda fuerit, quandoquidem illud ad Moſellæ fluenta ſitum eſt, unde hiſce Rheni poſtea agnominatio adcreverit. Quod non mirabitur, qui viderit Palatium quidem in urbe Treverica, & ad ſecundum inde lapidem Palatiolum in ſiniſtra Moſellæ ripa extare; Pallentiam autem utramque (regionem & comitatum ita dictum) à Moſella ad Rhenum uſque extendi, & plurimas inſuper ad utramque Rheni ripam in ea orâ poſſeſſiones Palatini juris jàm tum fuiſſe: ut non abs re Guntherus de Palatino dixerit:

Orig. Palat. cap. 2. & 11. & ad Chrō. Bavar. p. 11.

Pallaſt. Pfaltzel. Groß vnd klein Pal-ſatz.

Cuius erat tumido tellus circumflua Rheno.

Illud interea obſervatu dignum eſt, Comitivam Palatii ob tantam muneris excellentiam, jura principatus & prærogativam ſupra communem Comitum ſortem continuiſſe: quod in Palatinis Rheni, Saxoniæ, Elſatiæ, Burgundiæ, Campaniæ, Hannoniæ, Selandiæ, & aliis eſt manifeſtum. Atq; ideo nonnullos etiam Comites ſub PALATINI nomine Principatus ἀξίωμα geſſiſſe. Vt non abs re

Livius

Livius ille Boiorum, Andreas Ratiſponenſis, quod ſcripſerat; *Arnolfus igitur Rex caſtrum Scheyrn in terra Bavariæ conſtruens, Comitatus Palatinos ibidem inſtituit*; idem in Teutonica verſione reddiderit, **Gefürſtente Graffſchafften**. Ex quorum genere fuit & Ottho ille Palatinus de Wittelſpach, cuius in diplomate quodam mentio, inter alios teſtes: *Otto Comes Palatinus de Wittelinſpach, & alii ex Principibus quamplurimis*. Lego etiam (quod in honorem illuſtriſſimæ eius familiæ lubens meritò adſcribo) Rapotonem Comitem Palatinum, & fratrem eius Henricum, Comites de Ortenberg, inter alios teſtes rei geſtæ adhibitos, in diplomate quodam Friderici II. Imp. de Anno MCCXXX. Et eosdem alibi: *Ego Rabodo Comes Palatinus, & ego Heinricus, Dei gratia dicti Comites de Orthinburg, univerſis, &c. Actum ſolemniter Ratiſponæ, coram Rege Friderico, & Principibus ſubſcriptis, maximè autem procurante Ludovico Duce Bavariæ, anno* MCCXVII. Quibus locum addam Coſmæ Pragenſis, de Palatino quodam, vix dixero cuius gentis aut regionis, tempore Henrici III. Imp. Loquens enim de Wratiſlao Duce Bohemiæ, qui Romam legatos miſerat, *Vt tutius* (ait) *iter agere poſſent, committit eos Romani Imp. Palatino Comiti nomine Rapotæ, rogans eum nimio ſupplicatu, quo ſui Legati irent Romam, & redirent ſub eius conductu. Nam tantæ poteſtatis hic Comes erat, quod uſque Romam per continuata loca proprias villas ſeu prædia, & per caſtella milites ſibi devotos habebat; qui & ex parte Ducis prædicti* CL. *marcas argenti annuatim pro beneficio accipiebat*.

Chron. Bavar. pag. 31.

Chron. Reicherſperg. An. 1154.

Apud W. Hund. in Metrop.

Lib. 1. hiſtor Bohem. fol. 38. & 47.

Quantum autem inter Comites eminebant iſti Palatini, tantum inter ipſos Palatinos & Principes aliqui Archiduces Palatini. Ita vocavit Fridericus Imp. illos majorum (ut ita dicam) gentium Princi-

Digitized by Google

pes, qui Palantias poſſidebant, & ipſi Illuſtres ſubvaſallos habebant: de quibus inſignis eſt locus in Speculo Saxonico: *Qualibet provincia Teutonicæ terra ſuum habebat Palantzgravionatum, Saxonia*, Bavaria, Franconia & Suevia: quæ antequam à Romanis ſuperabantur, Regna fuerunt, à quibus ipſa in Ducatus nomina fuerunt permutata. Attamen Illuſtres in vaſallos, & vexillorum feuda obtinuerunt.* Quibus exæquavit Fridericus Imp. Duces Auſtriæ, in nobili illo privilegio: *Si quibusvis Imperii Curiis publicis Dux Auſtriæ præſens fuerit, unus de* PALATINIS *Archiducibus eſt cenſendus: & nihilominus in conſeſſu & inceſſu ad latus dextrum Imperii poſt Electores primum obtineat locum.*

Lib. III. Artic. 53.
* Die Pfaltz Sachſen.
Vide edit. Zamoſciēs. fol. 429.
Apud Cuſpinian. & Lazium.

Addo, quod ſi juſtus ex veteri Francorum lege Principatus adeoque Ducatus fuit, qui duodecim Comitatus cōtineret, ut eſt ab eruditis annotatum; optimo jure veterem Palatinatum Rheni vel inter primos eo nomine cenſeri debuiſſe: cuius hæc originaria & patrimonialia (ut Comitatus ſaltem enumeremus) ab antiquo erant membra; in ſuperiori quidem hac parte Comitia Stalbuhel, pagus Lobodunenſis, Comitatus Erpacenſis, Alzeianus & Bretheimenſis; in inferioribus verò Comitatus in Treveri urbe, utraque Pallentia, Meinefelde, Kirchberg, Spanheim, Veldentz, Wieda, Seyna, Nevvenar, item Solmes, Virneburg, Moubach, & alii: item Dominatus de Lacu, de Hengbach, Bilſtein, de quibus ſuo loco. Quæ tamen pleraque Comitum familiis jure beneficiario conferre, ſalvo principatu ſuo potuerunt.

P. Pith 1. adverſar. cap. 8.

DE

Digitized by Google

DE RHENI PATRIS NOBILITATE. *Virdomarus Princeps, Rheni ſoboles. Imperii negocia ad ripas Rheni peragi ſolita. Periegeſis ditionis Palatinæ.*

CAPVT II.

RHENVS fluvius veterrimis Græcorum diu incognitus manſit: Romanis bellando cognitus, atq; ideo inviſus odioque habitus fuit. Vnde pro horrido, aſpero, inculto; ipſam regionem pro barbara; gentem pro effera, feroci, perfida traducunt; cœlum denique ipſum inclementiæ, rigoris & frigoris arguunt. Vt Gallus ad Lycorin ſuam apud Vergilium: *Ecloga ult.*

Alpinas ah dura nives & frigora Rheni
Me ſine ferre potes? et Plutonis ſocrus apud Claudianum:

Non Rheni glacies, non me Riphæa tenebunt *III. de rapt. Proſerp.*
Frigora, non dubio Syrtis cunctabitur æſtu.

Calumniâ tam frivola & delicata, ut ab homine Italo diſſimulari non potuerit: *Ad 11. Kal. Iulias*, inquit, *Colonia diſceſſi tanto ſole ac pulvere, ut ſæpe alpinas nives ac frigora Rheni à Vergilio requirerem.* Ille verò *Nympharum pater amniumq; Rhenus,* *Petrarcha Lib. I epiſt. fam. 4.* *Martial x. epigr. 7.*

Quicunq; Othryſias bibunt pruinas,

Germanorum Deus & numen patrium habitus. Tacitus v. Hiſtoriarum: *Rhenum & Germaniæ Deos in aſpectu, quorum numine capeſſerent pugnam.* Cuius apud Coloniam Agrippinenſem ſigillum æneum repertum ipſi vidimus, ad figuram Tiberini patris, cum litteris, DEVS RHENVS. Et quia Galliam à Germania, Romaniam à Barbaria (ut loquebantur) diſcriminabat; Latinis authoribus, præſertim

Digitized by Google

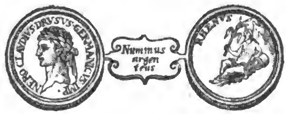
ſertim Poetis, ſubinde pro hac ipſa uſurpatur, ut cum apud Petronium Iulius jactat:

Pulſus ab urbe mea, Rhenum dum ſanguine vinco.

Martialis in apophoreto, *Victoria*, Domitiano de Germanici cognomento blandiens:

Hæc illi ſine ſorte datur, cui nomina RHENVS
Vera dedit. decies funde Falerna puer.

Atque en ipſum huius nominis primum.



VIRDOMARVS.

Sed omittere ſilentio non debeo antiquiſſimum eius Principem Virdomarum (qui & *Viridomarus*, & Britomarus Floro, Oroſio, Iornandi, *Ξένιππον* ſonat Scaligero) Gallorum gæſatorum ducem, imo ipſius Dei Rheni progeniem & ſobolem. Ita enim Propertius meminit

Virdomari. genus hic Rheno jactabat ab ipſo:
Nobilis erectis fundere gæſa rotis.

nimirum ut Nileus Nili, Aceſtes Criniſi fluvii, Ocnus fatidicæ Mantûs & Thuſci filius amnis, imò & Achilles Thetidos natus habitus: quo exemplo & Meroveus Francus Neptuniam originem affectavit, quod alibi obſervavimus. Vt non abs re Nicobulus alicubi Rhenum εὐγενεῖ vocet, & Nazianzenus, —εὐγενέος Ῥήνου κελευθέντα ῥεέθροις. Quod Elogium hodierno etiam ſcribarum ſtylo obtinet.

Der Edel Reinſtrom.

Magna quoque deinceps inter Teutones Rheni patris reverentia ad majores uſque noſtros manſit: ex quo veteris imperii forma mutata, & —*verſo Tiberim regit ordine Rhenus*. Neque abs re præcipua Imperii negocia ad rem publicam pertinentia in Rheni ripis peragi ſolita. Principes Electores ſuper caſibus Imperii conventus agere olim frequenter

Guntherus l. Ligurini.

ad Renſe

ad Renſe oppidum Rheni ſolitos, Annales notarunt: ubi ſedes regni Germanici & thronus imperialis adhuc viſitur, cui electus Rex more majorum primò imponitur, & voce præconis (cuius tuba ibi à quatuor Electoribus Rhenenſibus in ſingulorum propriis caſtellis exaudiri poteſt) publicè pronunciatur, de quo alibi fuſius ſcripſimus. Palatinum ſuper querelis Cæſari movendis cognitorem futurum, ad Rhenum olim (quod poſtea Bulla Carolina eatenus mutavit) Principes evocabant, ut Chronicon Altachenſe ad Annum MCCC. annotavit. Et Wenceſlai exauctoratio apud Lanſtein oppidum, in ripa Rheni tribunali excitato, datâ (ut videtur) operâ ex adverſo ſedis illius regiæ, promulgata fuit. Viſuntur & hodie Regalis palatii apud Bodobricam reliquiæ, in ipſis ruinis majeſtatem veterem loci teſtantes. Iam telonea ad Rhenum, olim præcipuum Imperii nervum, & cenſum Cæſaris Cameræ deſtinatum: fœdus & coniunctionem quatuor Electorum Rhenenſium, eorumque monetam Rhenenſem quis neſcit? et memini alibi tetigiſſe.

Tomo meo German. 1. f. 337. 427. 436

Königsſtuel bey Renſſe.

Ad Andloi. pag. 80. & Bebenpurgii pag. 44.

Königshauß bey Boppard.

Rheinzölle.

Churf. Rheiniſche verein.

Rheiniſche gülden.

Præfat. de re monetar.

Et hinc obſcurum jam eſſe non poteſt, quare inter alios Palatinos, quos Germania (ut dictum eſt) plures habuit, Rhenano plurimum honoris & prærogativæ fuerit delatum: cum is & ditiſſimus agri, ditionis, territorii eſſet, & quidem in optima illa & nobiliſſima totius Germaniæ prouincia circa Rhenum utrinque rerum potiretur, jure bono gaudentem,

Hoc quoniam geminis frueretur judice ripis,

ut Claudiani verſiculum levi mutatione accommodemus. Præter enim bonam Franciæ Sueviæque veteris partem, quæque olim loca Catti, Tencteri, Bructeri tenebant, priſco patrioque jure poſſeſſam, Romanorum inſuper in portione Galliæ non pœni-

Digitized by Google

tenda (Germaniâ nimirum prima & ſecunda illis dictâ, & quidem ea ferè regione quæ olim V. S. Ducem Mogontiacenſem præfectum habebat) ſucceſſorem ſe jactare potuit; & illud quod Chariberto regi Franco Fortunatus poeta accinit, ſibi pro parte uſurpare:

Noticia Imp. fol. P.

Hinc mihi Barbaries, illinc Romania plaudit.

Et nos quidem dum tanti Principatus decora repetita iſta ſcriptione, ex veteri quoad licet memoria illuſtratum imus, diviſionis huius & interfluentis alvei memores, hunc certè patriæ honorem habebimus, ut quæ ad Orientalem iſtam ripam (ita enim reperio qui vocarent, & Romanæ Latinæque opponerent) ſita ſunt, ceu noſtro judicio nobiliora, priore loco expediamus. Quæ cum ipſo fluminis rigore perſequentes, & Rheno deinde ad Belgii limitem tranſito, per adverſam ripam Romanis cultam remeantes, quandam velut periegeſin Palatini tractus, non inſuavem menti noſtræ (Deo bene juvante) abſolvemus.

DE FRANCIA ORIENTALI LAtiſſimè patente. Theodeberti Francorum Regis ditio. Ludovicus Rex Germaniæ. Franconia hodierna, & Francicus circulus.

CAPUT III.

QVA in regione Francicum nomen primũ natum ſit, quod ad æmulationem Romanorum, imò excidium, ſurrexit & excrevit, dubitare non poteſt qui cum veteribus auctoribus Vopiſco, Claudiano, Panegyricis, Tabulam illam veterem Itinerariam (quam magno

Digitized by Google

magno rei literariæ bono M. Velſerus edidit, & illa parte potiſſimum illuſtravit) contulerit, quo loco ſcriptum videbit: *Chamaui qui & Franci*, & FRANCIA: quod quidem verſus Vbios & Bructeros uſque extendi animadvertet. Et quidem Francorum res in paludoſis & maritimis illis locis exortæ, magis magisq; in ſuperiorem & interiorem Germaniam ſe penetrarunt. Cuius rei idoneus inprimis teſtis Gregorius Turonenſis lib. 1. cap. 9. *Francos primum littora Rheni amnis incoluiſſe: dehinc tranſito Rheno Thoringiam tranſmeaſſe, ibiq; juxta pagos vel civitates Reges crinitos ſuper ſe creaviſſe.* Et: *Chlogionem nobiliſsimum eorum Regem apud Diſpargum caſtrum in termino Thoringorum habitaſſe.* Ita quidquid Taciti tempore Chatti, Tencteri, Bructeri, Vbii, Vſipetes, Chauci illi, ſed & Cheruſci, Hermunduri, Nariſci, Suevi denique ipſi tenebant, Franciæ nomen occupavit. Adeo proximum huic locum, quo hæc ſcribimus, ubi olim Gratianum Germana agmina in patentibus campis fudiſſe, & ultra Nicrum pepuliſſe certis veſtigiis obſervavimus, Auſonius gratulabundus ita tangit, precatione Conſulari:

Notis ad geſta Friderici Palat. pag. 27 & ad Moſellã Auſonii.

Hoſtibus edomitis, qua Francia mixta Suevis.

Et Sidonius ad Nicrum noſtrum Francos ponit:

Bructerus, vluoſa vel quem Nicer abluit unda
Prorumpit Francus — ad natationem alludens, qua Germanos excelluiſſe Tacitus, Mela, Herodianus meminerunt. Claudianus verò ad Albin usq; progreſſos ſua ætate vidit,

—mediumq; ingreſſa per Albin
Gallica Francorum montes armenta pererrent.

Et ad Viadrum tandem progreſſos, urbs clara domicilio Principis Electoris Brandeburgici, ab illorum vado ſive trajectu nomen habens, argumento eſt. Sed inſignis ante omnes eſt locus D. Hieronymi in vita Hilarionis Monachi, & expendi dignus:

Franckfurt an der Oder.

Inter Saxones, inquit, *& Alemanos gens extat non tam lata quam valida : apud Hiſtoricos Germania, nunc verò* FRANCIA *vocatur*. Quo quid aliud dicit, quam quidquid eſt gentium inter Oceanum Germanicum (cuius tunc accolas fuiſſe Saxonas, excurſionibus piraticis notos, nemo neſcit) & Rhætiis imminentes Alemannos; & quotquot olim Germanæ dictæ, in Francicum nomen tranſiiſſe. Neque aliud vult Agathias, illorum mentionem faciens: Πρόσοικοι τῆς Ἰταλίας καὶ ἀγχιτέρμονες τὸ γένος τῶν Φράγγων· εἶεν δ᾽ ἂν οὗτοι οἱ πάλαι ὀνομαζόμενοι Γερμανοί. Nam & Saxones, & Friſii, Thuringiq;, atq; ipſi tandem Alemani Baioariiq;, huic Franciæ tributarii facti. Habeo epiſtolam Theodeberti Francorum Regis ad Iuſtinianum Imp. (quam cum aliis id genus *ἀνεκδότοις*, peculiari Tomo Francicarum rerum, Deo juvante edemus) ita inter alia profitentis: *Id verò quod dignamini eſſe ſolliciti, in quibus provinciis habitemus, aut quæ gentes noſtræ ſint (Deo adjutore) ditioni ſubjectæ; Dei noſtri miſericordia feliciter ſubactis Thoringis, & eorum provinciis adquiſitis, extinctis ipſorum tunc tempore Regibus, Norſauorum gentis nobis placata Majeſtas colla ſubdidit; Deoq; propitio Wiſigothos, qui incolebant Franciæ Septentrionalem plagam Italiæque, Pannoniam cum Saxonibus, Euciis, qui ſe nobis voluntate propria tradiderunt, per Danubium & limitem Pannoniæ uſque in Oceani littoribus (cuſtodiente Domino) Dominatio noſtra porrigitur.* Eaque Francia omnis diu poſtea Ludovico illi Germaniæ Regi, Pii F. Magni N. paruit, qui & Franciæ Orientalis, Franciæ transrhenanæ, item Germaniæ & Baioariæ Regis nomen uſurpabat: & in monaſterio Laurishamenſi ad quartum hinc lapidē tumulatus quieſcit.

Ita in Cod. m s. unico. Corrige quisquis potes.

Sed quorſum hæc tam multa de Francia? Nimirum ut illi hanc etiam regionem noſtram ab omni anti-

antiquitatis progreſſu, non temerè circa iſtam originem ambitioſi, adſcribamus: prout & nominatim in antiquis diplomatis hanc ipſam ita exprimi videmus: *Item in Francia in pago qui nominatur Lobodengovve* &c. Etſi non neſciam, etiam Franciæ nomen poſterioribus temporibus adhuc reſtrictiùs aſſumptum, de illa ſola eius parte quæ ad Mœnum & Salam Fuldamq; amnes ſita, modò *Franconia*, & ab ea ſignanter *Francicus circulus* dicitur: de qua in Gallo-Francia noſtra fuſiùs agemus. Franckland. Franckiſch Kraiſe.

DE SVEVIA FRANCIÆ CONTERmina. Pagus Creichgovienſis. Prurhein regiuncula. Obiter de Palatinatu ſuperiore.

CAPVT IIII.

SED antequam Franciam iſtam propius ſalutemus, è Suevia primùm, in qua degimus, bona cum gratia excedamus. Nam quod olim Auſonius de hac regione dixit, —*qua Francia mixta Suevis*, id hodie etiam evidentius agnoſcimus; quando Nicer fluvius utramque regionem hoc ipſo loco diſcriminare creditur, & à dextra Franciam, læva Sueviam relinquere. Antequam igitur ponte tranſito Franciam ingrediamur, non omittenda nobis quæ in hacce Suevia juris Palatini agnoſcuntur: in queis præcipuus pagus Creichgovienſis, à fluviolo *Craich* perlabente nomen ſortitus, inter alia oppido Bretheim nobilis, patriâ ſcilicet Philippi Melanchthonis: in quem virum non minus convenit illud elogium, quàm in quem ſcriptum eſt:

Scilicet hoc uno meruit Germania, quidquid
Laudis habet Latium, Græcia quidquid habet.

Digitized by Google

Greichgoviæ porrò accenſetur etiam regiuncula illa ad Rhenum tendens, quæ vulgò (neſcio qua nominis origine) *Prurhein* dicitur, Epiſcopo Spirenſi maximam partem ſubdita, nonnullis Palatinici juris interſperſis, quæ ad præfecturam Bretheimenſem pertinent, cum qua & Prurhenicus ille tractus paſſim permixtus. Oppidum in eo præcipuum Bruchſella, ſatis vetuſtum: quod olim auctoritate Henrici Imp. commutatione inter Ottonem Sueviæ Wormaciæq; Ducem & Burchardum Epiſcopum Wormatienſem inita, pro domo ſeu caſtello ipſius Ottonis intra Wormaciæ muros ſito ipſi traditum fuit, ut in vita B. Burchardi legitur: *Iſtis ſimilibusq; ſententiis res iſta eſt finita, & quædam villa quæ dicitur Bruchſella, cum omnibus utilitatibus & appenditiis, pro hac domo in commutationem Duci tradita eſt.* Poſtea circa annum M V. à Conrado II. Imp. eiusq; conjuge Giſela, ſub Gualthero præſule, Spirenſi Epiſcopatui cum adjacente ditiuncula donatum, Iſengrinius annotat. De hoc pago cum extet elegans oratio Davidis Chytræi, & ſæpius edita, & aliâs à nobis recuſa; nihil addam, præter Noticiam villarum aliquantulo locupletiorem.

Bruchſel.

In Spira pag. 177.

Appendice tom. 1.

NOTITIA VILLARVM IN PAGO *Creichgovve*, vel *Creickovve*, vel *Crehegaue*; ab inde temporibus Carolinis, & proximis ſequentibus.

Alaholſingen. *Alaholſincheim*.

Albingheim.

Aſchinbrunnen.

Autinesheim. *Avvinesheim*. *Avvinsheim*. in Comitatu Sigardi.

Barchuſen.

Bret-

Bretteheim, *Brethaheim*. [Bretheim. patria Phil. Melanchthonis. Fuit aliquando comitatus, ut infra not: in *Odenheim*.

Burbach.

Cimbern.

Cuidrincheim.

Dagoluingen.

Ecgerates.

Flancheim. *Flanicheim*. *Flaningheim*.

Geltolfelshuſen.

Gemmincheim. [hodie, Gemmingen.

Gosboteshheim.

Grunbach.

Hadendesheim. *Hadandesheim*.

Hadolfesheim. *Heidolfesheim*. [hod. Heidelsheim.

Helmolfesheim.

Hicbodesheim.

Hubeſtat.

Lobefeld cœnobium conditum à Buggone Epiſcopo Wormatienſe: auctore Trithemio in Chronico Hirſaug. ſub Anno MCXXXV.

Mencinga, *Menzingun*. [Menzingen.

Munigoldesheim.

Mulinhauſen.

Muncinesheim.

Mulnen.

Nuzloh. [Nußloch.

Odenheim. *Otenheim*. *Hodeheim*. Tranſiit poſtea in cœnobium. Fridericus Imp. in fundatione eius Anno MCLXI. *Cœnobium in Epiſcopatu Spirenſi ſitum, in pago Crehegaue, in comitatu Bretheim, juxta villam Odenheim, quod dicitur* Wigoltesberge, &c. Tandem tranſlatum in oppidum *Bruchſal* vicinum, ubi hodie reſidet.

Oſtringen. *Oſtrincheim*.

Radincheim.

Rinki-

Digitized by Google

Rinkilinga. *Rinchelingen*. *Rinchinling*.
Reockheim.
Sickinheim. [Sickingen.
Turmenzer-marca.
Vckelingen. [Yklingen.
W*ezzenloch*, villa, in comitatu Megingaudii Cunonis F. Comitis.
W*igoldesberg*, vel W*eigelſperg*. Cœnobium poſteà in *Odenheim* tranſlatum, hodie in *Bruchſal*, collegium Canonicorum nobilium.
Ziuternheim, *Ziuterna* villa. [Soitern.

DE PALATINATV SVPERIORE.

Ober-Pfaltz.

Denique dum in Suevia vagamur, haberemus etiam quæ de ſuperioris (qui vocatur) Palatinatus locis quibusdam inſignibus, Amberga, Neuburgo, Novoforo, cum præfectura Perngavv, aliisq; diceremus: quæ quidem in Suevia magis quàm Bavaria ſita, donatione Conradini Conradi Regis F. ultimi Sueviæ Ducis, Palatinorum Ludovici & Henrici è ſorore nepotis, ad Palatinatum perveniſſe, eamq; donationem à Rudolffo Rege & Electoribus confirmatam fuiſſe didici. Sed de hiſce remotiorib. cum meminerim alibi à nobis actum, potius ad Franciam noſtram Orientalem tranſitum faciemus.

Epiſt. 2. ad D. Gevvoldum.

OSTRO-FRANCIÆ LOCA. LVPOdunum. Veteranorum trans-rhenana prædia. Windoheim, Wiſogaſti patria. Windecke. Lauriſſa cœnobium. Triburia villa Regia.

CAPVT V.

In Fran-

IN Francia igitur iſta veteri Teutonica, primus memorabilis locus nobis occurrit civitas Lupoduna, Auſonii LVPODVNVM, pagi ſui caput. Verè memorabilis; quia & vetuſtate nulli ſociarum vicinarumque cedit, & ſola unaq; (adverte mi Lector) in omni Germania iſta cis-Rhenana, & barbarico veteri, nomen ſuum certò adſtruere & tueri poteſt. De qua cum & antehac ſatis annotaverimus, & nuper etiam peculiarem ei libellum tribuerimus, nihil hoc loco repetemus: ſed ab iſto angulari monte,ad Nicri dextram liberioremque ripam, oppido noſtro imminente (*Abrinsbergum* Franca antiquitas vocavit. *Pyri montem* illum apud Marcellinum non abſurdè coniectant aliqui, neque vox *Abrinsberg* prorſus abludit) iter noſtrum exorſi, per continua montium juga, à quibus totus ille tractus amœniſſimus Stratæ montanæ, aut Viæ montium nomen accepit, impigrè pergemus: et ſi quid in eundo, quod obſervationem mereatur, obvium habebimus, id velut ἐν παρόδῳ non indiligenter ſublegemus.

Hod. Ladenburg.

Orig Palat. 1. cap. 8.

Ortel. in Theſauro.

Bergſtraſſe.

Generatim quidem & arces caſtellaque, iſtis jugis oportuniſſimè impoſita, antiquitatem quandam referunt, & Romanorum memoriam (quippe qui ſub Probo, ſub Gratiano, & Valentiniano, vanâ & fallaci dominandi cupidine Germanis negocium faceſſere, quàm veteribus Imperii terminis contenti eſſe maluerunt) adhuc conſervant. Idque jam tum obſervatum Germaniæ illi Phœnici ſeriò lætor, & cum animi quadam voluptate hæcce eius verba relego: *Sæpe gemens intueor & montes veſtros, & arces illas quas primùm à Valentiniano Imp. in Nicri ripis montibus veſtris impoſitas eſſe ratiocinor* &c. Et villæ quoque ſeu vici, tam ad radices montium, quàm in

Ph. Melan. epiſt. ad N. Cinerum 1540.

Digitized by Google

ipſa planicie verſus Nicrum Rhenumq; poſitæ, ipſis nominibus primos poſſeſſores, veteranos dico Romanos, qui ex aſſignatione agros illos ex hoſtico acceperint, loqui videntur: et exemplum ſuppeditare ad locū illū Paulli IC. *L. Titius prædia in Germania trans Rhenum emit, & partem precii intulit. Hæ poſſeſſiones ex præcepto Principis partim diſtractæ, partim veteranis in præmia adſignatæ fuerunt.* Quid enim iſtæ ordine villæ, *Nevvenheim*, *Doſſenheim*, *Scriesheim*, *Weinheim*, *Heppenheim*, *Bensheim*, *Seeheim*, *Gernichesheim*, *Bibelsheim*; niſi Nævii, Doſſeni, Siricii, Vinidii, Heppii, Baſini, Seii, Gernicii, Bibuli domos ſonant? Id enim eſt terminatio HÆMVM, quæ etiam in veteri illo *Bojohæmo* apparet, ut & *Magus* vel *Magum*, et *Dunum*, omnia Germanica vel Gallica.

L. XI. D. de evictiion.

Böheim *Regnum.*

Sed ante omnes illas obſervari mihi Weinhemium velim: cuius cum verum nomen prius reſtituero, deinde notabilem vetuſtatē indicabo. Scribitur enim in diplomatis Carolinis (ut antea notavi) *Winenheim*: et in fundatione Cœnobii Wiſenſteig data Anno DCCCLXI. regnante Ludovico Rege ſuper Orientales regiones, claris litteris ſcriptum lego: *Item in Francia in pago qui nominatur Lobetengavve, in loco qui dicitur* Windenhaim, *unam Eccleſiam ibi trado, cum mancipiis* &c. Idque verum & genuinum loci nomen eſſe, evincit caſtelli oppido incumbentis nomen hodieq; manens, *Windecke:* eadem prorſus formâ oppido reſpōdens, qua oppido *Lanſtein* ad Rheni & Loganæ confluentes, arx *Lanecke*, ita dicta quod in angulari & prominente monte ſita Loganam fluvium deſpectet, ut hocce fluviolum Wisgoz; qui ibi è faucibus montium in planiciem primùm effunditur, & pagum Rhenenſem pertranſit, donec apud Stein villam Rheno miſceatur. Quod genus & alia, *Lautereck*, *Saneck*, *Vroneck*,

Orig. Pal. 1. cap. 7.

Windeck. Weinheim.

Hodie Weſchnitz. *Ibid. p. 49.*

Vroneck, habemus. Hoc conſtituto, cum in prologo Legis Salicæ legamus; *Extiterunt inter Francos electi de pluribus quatuor viri,* Wiſogaſtus, *Bodogaſtus, Salogaſtus, &* Widogaſtus; *in villis quæ ultra Rhenum ſunt, Salehaim, & Bodohaim, &* Windohaim, *qui per tres mallos convenientes* &c. Salogaſtum quidem è regione illa verè Francica ad Salam fluvium, Windogaſtum autem ex hacce Franciæ parte Rhenana & Nicrina, & quidem ex ipſo noſtro Windohaim oriundum, celeberrimæ legi condendæ adhibitum fuiſſe tamdiu credere libet, donec aptius & certius aliud edoceamur.

De Lauriſſa perveteri & nobili cœnobio dixi alibi. Cuius vicinia monet aliquid annotare de Triburia, villa regia, in ſubſcriptionibus diplomatum Carolini ævi ſæpe occurrente, & Conciliis ſub illis Regibus non ſemel ibi celebratis cumprimis nobili. Sita ea in pago illo Rhenenſi, inter Rhenum Mœnumque fluvios & ſtratam montanam; non longè à pagis Langen & Geravv; qui quidem, *Geravv* inquam, hodie ditiunculæ eius ſive Centenæ caput eſt, & ſedes Centgravii. Relliquiæ noſtro tempore loci olim tam clari & celebris, præter nomen, vix ullæ ſuperſunt: niſi quod pratum vicinum portæ etiamnum à Curia nomen habet, & ſtagnum proximum, Cæſarem dominum refert. Templum poſitum in colle editiore, caſtellum vel prætorium ibi olim fuiſſe conjecturam præbet: cuius quidem jus patronatus, eoque nomine decimas loci, ad Eccleſiam Moguntinam pertinere audio. Cæterum ipſe pagus juris eſt Haſſiaci, utpote ad Comitatum ſuperiorem Catzenelenbogen pertinens. Rivulus præterfluens, nullo nomine inſignis, lembis ſcaphiſq; deducit uſque in Rhenum, paullo ſupra Moguntiam, incolas ſingulis ſeptimanis mercatũ vrbis

Orig. 1. cap. 6.

TRIBVRIA.

Gerawer Ländlin.

Treber.

Houeſtat.

Kaiſerswoge.

Digitized by Google

frequentantes. Aiunt quidquid ibi fuit ſaxorum, marmorum, cruſtarum, jam olim detractum ad Moguntiæ & Oppenhemii amplificationem & exornationem ceſſiſſe. Quam loci fortunam intuitus, cum aliquando viſendi gratia ab itinere meo iſtuc deflexiſſem, Rutilii illud animo repetii:

Cur indignemur mortalia corpora ſolvi?
Cernimus exemplis, oppida poſſe mori.

DE SYLVA DICTA OTTONICA. Eius incola Eginhardus. Michlenſtat. Saligeſtat cœnobium. Comitatus Erpacenſis.

CAPVT VI.

NOMEN ipſum memoriam ab Ottone aliquo veterem inſinuare videtur. Et putavit olim Conradus Celtes Protucius, poeta primus inter Germanos manibus Cæſareis coronatus, à donatione Ottonis Imp. cœnobio Amerbach facta nomen habere. Willichius & alii Germaniæ ſuo ævo illuſtratores, ab eiusdem Cæſaris venatione in eo nemore frequenti & grata. Quo retulit & Ioh. Franciſcus Ripenſis, Lotichii noſtri coævus & ſodalis, in itinere ſuo Francico, ad Fridericum II. Daniæ Regem:

Luſtraq; contigimus dumoſis horrida ſylvis,
Nobile quæ magni nomen Othonis habent.
Forte quod indomitos illic conſueverit urſos
Arbiter imperii per nemora alta ſequi.
Nam priſci ſtudiis Heroes talibus olim
Ad grave firmabant corpora Martis opus.

Bilibaldo Pirkeimero ſua & peculiaris opinio fuit, quam

quam ad B. Rhenanum ſcripſit in hæc verba: *Deceptus eſt optimus ille amicus noſter Celtes in quibusdam, quem & tu in Oddonis ſilva ſequeris: cum non ab Oddone, ſed ab Oriente Oſtervvald, quemadmodum ab Occidente Weſtervvald, nomen ſortita ſit.* Quæ coniectura ut & mihi aliquando ultro in mentem venit, ita nunquam ſatisfacere potuit. Ipſe autem Rhenanus feſtiva quadam coniectura ductus, quando Deorum maximè Mercurium Germani coluerint (ut Tacitus ſcribit) isque eorum lingua W*oda* appellatus, cogitandum ſcripſit, an non ab eo *Odenvvald* quaſi W*odenvvald* nomen habeat, ut à Marte nemus Martianum, illud in Alemania notum. Alii denique quaſi vacuam & incultam dictam putarunt. Inter quos Ioach. Camerarius in Hodœporico:

Et loca deſertæ peragrans deformia ſylvæ,
Vnde etiam priſco dicitur Oda ſono.

Equidem ut de nominis ratione nihil adhuc liquidò affirmare poſſum, ita hoc ſaltem notabimus, memoriam eius nemoris antiquiorem eſſe Ottone illo Cæſare: antiquiſſimam autem, quam ſciam, extare apud Eginhardum in aula Caroli M. & Ludovici ætatem verſatum, & huius etiam munificentia latifundiis non aſpernabilibus ea in parte donatum. Quod apparet ex ipſis donationibus alio loco à nobis integrè exhibitis: & ipſius Eginhardi hiſtoria tranſlationis SS. Marcellini & Petri, in qua non longè à principio ita ſcribit: *Cum adhuc in Palatio poſitus, ac negociis ſæcularibus occupatus, ocium quo aliquando perfrui cupiebam, multimoda cogitatione meditarer, quendam locum ſecretum atque à populari frequentia valde remotum nactus, atque illius cui tunc militaveram principis Ludovici liberalitate conſecutus ſum. Is locus eſt in ſaltu Germaniæ, qui inter Neccarum & Mœnum fluvios medius interjacet, ac moderno*

Tomo 1. German.

Extat Tomo VII. Surii, ad 2. Iunii.

Michlenſtat *ſuper fluvi.* Mimeling*en.*

Odenwald vulgò. *tempore ab incolis & circumjacentibus Odonovvald appellatur*. Narrat deinceps, quomodo baſilicam ibi ædificaverit, & Sanctorum illorum reliquias Româ arceſſiverit. Alpibus enim ſuperatis, *ubi locum qui Caputlaci vocatur, prætergreßi bivium quo itinera in Franciam ducentia dirimuntur, attingunt; dexteriorem viam ingreßi per Alamannorum fines uſq; ad Salodorum Burgundionum oppidum veniunt. Poſt Argentoratum urbem, quæ nunc Stratburgus appellatur, celeriter veniunt. Inde per Rhenum ſecunda aqua navigantes, cum ad locum qui Portus vocatur veniſſent, Orientalem fluminis ripam egreßi, quinta manſione ad locum Michilunſtat nuncupatum perveniunt. Is eſt locus in eo ſaltu Germaniæ qui tempore moderno Odonovvald appellatur, & diſtat à Mœno flumine circa leugas ſex*. Nec de alio ſaltu accipiendus eſt locus Lupi Ferrarienſis Abbatis, qui Einhardo noſtro coævus & familiaris fuit, ad Altuinum: *Iam verò pene ſtomachor, quoniam non ſcripſiſti quid Probus noſter exerceat, utrum in ſaltu Germaniæ diſciplinas liberales ordine currat*. cum nimirum idem & monaſterii Saligſtat alibi meminerit. Eo enim nomine cœnobiũ ſtruxit idem Einhardus, è prædiis Mulenheim ſuperiori & inferiori, ſitis ſuper ripam fluminis Moyni (ut donatio habet Ludovici prædicta) in pago Moynecgovve: cuius collegii & primum Abbatem illum fuiſſe, Trithemius ſcribit.

Epiſt. xx. *Epiſt.* lx.

Hæc igitur eſt antiquitas illius ſaltus, partis forte Hercynii nemoris non minimæ. Hi etiam termini, Mœnus nimirum & Nicer fluvii (ut ex Einhardo dictum eſt) & Alemanus, ut ex fide dignis hodie cognovi. Spacium terræ latiſſimum, & aliquot veterum illorum Pagorum capax. Nam & Michlenſtat cellam ſitam in pago Plumgovve ſuper fluvium * Mimilingun Einhardus, & Mulenheim in pago

Altmuhle. *Hod.* Mubling.

in pago Moynecgovve Ludovvicus Imp. in donationibus ſuis meminerunt: & tractũ quẽdam in eodem Otenvvald hodieque *Bachgovve* dici inaudio. Idem in orâ ſive extremitate ſua, quæ eſt Strata (quã modo ſupra diximus) Montanã, attingit pagos Lobodunenſem & Rhenenſem, & nonnullas eorum villas in collimitio iſto continet. In eius medio ſitus eſt antiquiſſimus & ampliſſimus ille Comitatus Erpachenſis, quem à Palatinatu Electorali in feudum recognoſcunt illuſtres Comites eius nominis, cum dignitate Pincernæ hereditarii. De quibus inferius ſuo loco.

Das Bachgau. Bergſtraſſe. Schencken von Erpach.

Vaſto nemore relicto, flumen non inamœnum, Mœnum nimirum, tranſeundum nobis video, ut ad Palatinas terras redeamus. Et ſive ſecundo alveo labentes, è regione Moguntiæ, ubi excitatum olim à Traiano caſtellum nomen retinet, vitiferum tractum Rhenanum ſequamur; ſeu terreſtri potius itinere montoſam aſperamque plagam, maxima parte Haſſiaci Naſſoviiq; juris (quæ olim *Einrich*, hodie vulgò *Der Hayrich*, eruditis *Der Hoheruck*, aliis Henriciæ ſylvæ comminiſcendæ occaſionem dedit) fatigatis rhedis equisq; perrepamus; ad Loganam fluvium (quem Lanum hodie perperam vocant) & deinceps oppoſitam Confluentibus vallem, acidulo fonte expetendam, ſub radices præalti montis fortiſſimo impoſito caſtro viſendi, penetrandum nobis eſt. Vbi (veterem an novam dicam?) gentem, quæ ab antiquo nos dominos ſociosque agnoſcet, reperiemus.

Caſtel. Runckgaw. Der Hayrich. Die Lohne. Mülheim im Thal. Hermanſtein

DE BRVCTERIS VETERIBVS, ubi hodie ſylva Heſperia. Frequentes in ea Comitatus & Dynaſtiæ, etiam juris Palatini.

CAPVT VII.

QVOS *Bructeros* Tacitus, Claudianus, Sidonius, alii; eos *Burcturos* ſcribit tabula vetus Itineraria, ſub Imp. Theodoſii majoris eiuſque filiorum (ut videtur) ævo compoſita: eorumque ſedem, haud ſatis hactenus liquidò notam, ponit è regione Germaniæ ſecundæ trans Rhenum, à Colonia Agrippina
BVRCTVRI. ſupra Confluentes ad Mogontiacum ferè uſq; protendens; qua parte flumina Sega, Loganus recepto Niſtria, Moganus, è Germania Rheno influunt; & regiones Rinckgavv, Wetteravv, Weſtervvald latè
Weſterwald. pateſcunt. Hanc ſylvam Heſperiam quidam vocant, quæ utique pars eſt veteris Hercyniæ, cuius & illa parte accolæ fuerunt Bructeri. Claudianus:

—Venit accola ſilvæ

Bructerus Hercinia— Et Aggrippinæ Vbiisq; rectà oppoſitos, etiam inſignis locus Nazarii Panegyrico ad Conſtantinum docet, quem dilaudans: *etiam immenſam Bructeris vaſtationem feciſti*, ſtatim ſubiicit: *Inſuper Agrippinenſi ponte faciendo, reliquiis afflictæ gẽtis inſultas: ad facultatem, quoties velis, in hoſtem tranſeundi.* Atque etiam Sulpicii Alexandri vetuſti ſcriptoris, cuius locum nobis cõſer-
Lib. II. cap. 9. vavit Gregor. Turonenſis: *Eodem anno Arbogaſtes Agrippinam rigente maxime hyeme petiit.* Et mox: *Collecto ergo exercitu transgreſſus Rhenum, Bructeros ripæ proximos, pagum etiam quem Chamaui incolunt, depopulatus eſt.* Vbi tamen *Bricteros* editiones antiquiores, & MS. Codices habent.

Sed

Digitized by Google

Sed non leviter tranſmittendum puto, quod in Tabula BVRCTVRI ſcriptum cernitur. Etſi enim minimè rara in eâ menda habeantur, quoad Germana potiſſimum, ut cum *Aplivarios* & *Elprancos* perperam ſcripſit; fieri tamen poteſt, ut iſtud rectè habeat: quod credemus, ſi alibi etiam ita ſcriptum inveniatur. Id autem inveniemus in loco quodã utut poſteriorum temporum, certè minimè ficto vel interpolato, & ad hanc rem unicè faciente; nimirum in Epiſtola quadam Gregorii II. Papæ pro Bonifacio ſcripta *Univerſis optimatibus & populo provinciarum Germaniæ, Thuringis, & Heſſis, Borthariis, Niſtreſis, Wedreuis, & Lognais, Sudnoſis & Grabſeldis, vel omnibus in Orientali plaga conſtitutis*. Nam quin iſti Borthari, adque adeo Boructuarii (quos in vita S. Suiberti legimus) cum Burcturis illis, & hi cum Bructeris vel Bricteris illis antiquis iidem ſint, dubitare nos non ſinit adjunctio cæterorum, qui illorum aut pars ſunt, aut vicini: in quibus equidem, qui partes illas Herciniæ non ſemel luſtravi & accuratè inſpexi, facile recognoſco Niſtreſos, fluvioli Niſtriæ accolas; & Wedreuos, quorum de pago Wettereiba alibi ſcripſimus; & Lognaios Logani accolas, quorum pagus Loganenſis, ſive *Loganehe* dictus fuit; & Grabfeldios denique (nam de Sudnoſis nondum liquet) quorum circa Fuldam nomen hodieq; notum manet.

Ita editio Ingolſtad. et Mogũti. Othloni, melius quã Suriana concilior.

Hod. Wetteraw.

Neque verò pars illa Germaniæ quam Bructeri illi (quibus etiam Tencteri, Vſipii, Tubantes, ceu minorum gentium gentes, incluſi) tenebant, vel olim, vel hodie parum culta fuit. Et quod olim fortiſſimos populos habuerit, certo argumento eſſe poteſt, quod vix in aliâ tot illuſtres Comitum generoſiſſimorum familiæ reperiantur, atque ea in ipſa. Quin et ſi conjecturæ aliquid nobis, minimè aliàs

Wetterawiſche Graven.

in eo genere licentioſis, permittitur tribuere; certè non adeo alienum fuerit Burcturos à ſuis Burgis, frequentibus & claris, apud ipſos Romanos nomen accepiſſe, communi cum Burgundionibus etymologia. Pleraq; enim omnia ibi loca eius ſunt terminationis, ut Grammatici loquuntur. Et quidem ſtatim è regione Bonnæ, & ſic in ſtativorum Romanorum conſpectu, juxta Rhenum Septem-Burgi apparent, continuis ſeptem altiſſimis jugis impoſita totidem caſtella, *Levvenberg*, *Wolckenberg*, (omniũ altiſſimus, ſic dictus quaſi nubila pulſans) *Drachenfels*, *Stromberg*, *Malberg*, · · · · · Poſſis SEPTEM FRATRES vocare: quo nomine ad Gades tot numero monumenta totidem montibus pari altitudine impoſita, & ob ſimilitudinem *Fratres* dicta, Strabo, Pomponius, Plinius, Antoninus meminerunt. Et ut cætera ordine nullo, niſi literario, effundam potius quàm enumerem, habet Bructeria illa *Arenburg*, *Bensburg*, *Biggenborg*, *Berleburg*, *Cronburg*, *Dillenburg*, *Hachenburg*, *Homburg*, *Horneborg*, *Iſenburg*, *Limpurg*, *Lovenburg*, *Meraburg*, *Siburg*, *Sicamborg*, *Weilburg*, *Weſterburg*, omnia non ſolum caſtris fortiſſimis & oppidis populoſis nota, ſed etiam illuſtri Baroniæ vel Cometiæ titulis clara. Iam verò & montes veniant: quid enim amicius burgis & arcibus? ut taceam quod & ſunt quæ utramque terminationem recipiant, *Berg* & *Burg*. Inter quos primo loco eſt ipſe Montenſis ſive Montium Ducatus, Iuliacenſi hodie junctus, olim ſeparatus. Deinde *Blanckenberg*, *Braunsberg*, *Bureberg* (quod poſtea *Vroneck*, tandem clauſtrum *Marienſtat* factum, ad Niſtriam) *Camperg*, *Cronberg*, *Fridperg*, *Freuſperg*, *Gliperg*, *Iſenberg*, *Kirperg*, *Molsperg*, *Stauffenberg*. Quin & cautes rupesque, quibus ἀκροπύργια impoſita, *Braunſels*, *Drachenſels*: et lapides denique (tot modis Germani in nominibus fingendis ludebant)

Sibenburgen.

Hertzogthum Berge/ Bergiſche Land.

Arenſtein,

Digitized by Google

Arenſtein, *Erenbreitſtein*, *Helfenſtein*, *Konigſtein*, *Greiffenſtein*, *Witgenſtein* &c.

Sed quid hæc ad Origines Palatinas? quæret forſan aliquis. Non omnino nihil: et tanti erat quacunque occaſione nobiliſſimam Bructerorum nationem, aut gentem potius, non ſatis vulgo percognitam, quantum in nobis foret, notam & illuſtrem reddere. Sunt autem in ea juris Palatini, præter varia vaſallagia à Comitibus Naſſovicis, Iſenburgicis, aliisq;, & nobilibus equeſtris ordinis poſſeſſa, aliquot integri Comitatus, Seinenſis, Wiedanus, Solmenſis, & alii, non minus amplitudine ditionis & copia ſubditorum hominũ inſignes, quàm antiquitate, tam illuſtrium familiarum, quarũ majores virtute & fide eos à Palatinis emeruerunt, quàm ipſorum veterum Palatinorum, quorum potentia eo uſque terrarum jam inde ab aliquot ſæculis ſe extendit. Inter quos Comitatus vel primo loco mihi recenſendus ille de Seyna: quem extincta veteri & primitiva proſapia Comitum Seynenſium (quos falluntur qui à Senis Hetruſcis deducunt) Ludovicus Elector Palatinus inclytus circa Annum MCCLXXIII. Godefrido Comiti, patre Spanheimenſi, matre verò Seynenſi Comitiſſa progenito, de novo in feudum conceſſit: à quo uſque hodierni illuſtres poſſeſſores Comites Witgenſtenii rectà linea genituræ deſcendunt. In quorum gratiam & honorem, ipſum Inveſtituræ eius primæ Palatinæ, & Reverſalium tenorẽ hoc loco inſerere viſum eſt. Gravesſchafft Seyn.

NOS LUDOVICUS, *Dei gratia Comes Palatinus Rheni, Dux Bavariæ, tenore preſentium notum facimus univerſis preſentibus & futuris; quod dilecto fideli & conſanguineo noſtro, viro nobili Godfrido Comiti Seynenſi, propter ſua probitatis merita & ſervitia, que nobis & heredibus noſtris in poſterum eſt facturus, Comitiam Seynenſem cum omnibus ſuis pertinentiis de noſtra gratia liberaliter contulimus, titulo feodali: exceptis poſſeſſionibus & bonis, qua Eberhardus fidelis & affinis noſter, Comes de Seyn,*

dominus de Eberſtein, recolende memorie patri noſtro & nobis ſoluta & libera dimiſit; ſicut in privilegiis ſuper hoc confectis plenius continetur. Promiſimus inſuper eundem ab injuriis quorumlibet, tanquam noſtrum vaſallum efficaciter protueri. In cuius rei teſtimonium ſibi dari fecimus preſentes literas noſtri ſigilli munimine roboratas. Actum & datum Bacharaci, Anno Domini MCCLXXIII. II. *Kal. Septemb.*

NOS GODFRIDVS *Comes Seynenſis, tenore preſentium, univerſorum preſentium & futurorum noticia declaramus, quod cum sereniſſimus dominus noſter, Ludovvicus illuſtris Comes Palatinus Rheni, Dux Bavarie, nobis Comitiam Seynenſem, cum omnibus eiusdem pertinentiis, de ſua gratia liberè contuliſſet; promiſimus fide data, ad hoc corporali nos juramento nihilominus adſtringentes, quod eidem Domino noſtro contra omnes, nullo prorſus excepto, adſtabimus conſilio, auxilio, et favore, qui eidem Domino noſtro de actionibus, quas habet contra eosdem, recuſaverint facere juſtitiam & amorem. Ad hec poſſeſſiones & bona, que bona memoria Eberhardus patruus noſter, Comes de Seyna, dominus de Eberſtein, memorato domino noſtro & patri ſuo ſoluta & libera dimiſit (ſicut in privilegiis ſuper hoc confectis plenius continetur) dicto Domino noſtro & ſuis heredibus, ſine noſtro deinceps & noſtrorum heredum, amicorum & fidelium impedimento, liberè remanebunt; omni juri & actioni que nobis in dictas poſſeſſiones competebant vel competere videbantur, renuntiantes ſimpliciter & preciſè. In cuius rei teſtimonium ipſi Domino noſtro preſens ſcriptum dedimus, noſtri ſigilli munimine corroboratum, teſtibus ſubnotatis, qui ſunt: Otto Præpoſitus S. Widonis, Albertus Prepoſitus Ilinmunſterii, Fridericus Burggravius de Nurnberg, Emicho Comes Sylveſter, Gertholdus Comes de Eſchenboch, Fridericus de Erenberg, Hermannus de Hadmar, Philippus & Gerhardus dapiferi de Alzeya, Wernherus dictus Gutend, Kindelmannus de Diepach, Andelmanus Advocatus, & alii quamplures. Actum & datum Bacharaci, Anno Domini* MCCLXXIII. XI. *Kal. Septemb.*

TRANSITVS.

Poſt Bructeros, in quibus & Montenſis ducatus (ut dixi) continetur, ſunt Sicambri: nec longè abeſt divortium Rheni, & inſula Batavorum: qui eſt limes ille Belgicæ, ab initio nobis propoſitus. Etſi autem non eſt dubium, Palatinos veteres olim longius fines ſuos protuliſſe, et (Virgiliano verbo) imperium Oceano terminaſſe (neque enim ocioſa videri poſſunt verba diviſionis fraternæ inter Ottonem IIII. Imp. & Henricum Palatinum Anno MCCIII. initæ: INDE PER DESCENSUM RHENIVS-

In archivo ducali Brunovic.

NIVSQVE IN MARE) et veteres illos Palatinatus Hollandiæ, Selandiæ, Hannoniæ, Zutphaniæ, ad Palatinos etiam Rhenenſes vel maximè pertinuiſſe ſit veriſimile, neque inſignia Leonum omnibus his communia reclament: quia tamen iſta ob nimiam vetuſtatem, et tot intercidentes mutationes, nondum ſatis nobis ſunt clara; et provinciæ iſtæ inferiores jam peculiares & accuratos ſcriptores ſuos invenerunt; nos illarum tractatione omni hoc loco abſtinemus, et ad iſtum limitem relicta veteri Germania & barbarico, tranſitum in Romaniam quærimus. Vbi autem commodius quàm apud Coloniam Agrippinam? ubi ſi laudatum illum Conſtantini pontem calcare amplius non poſſumus (ſuſtulit eum certo conſilio Magnus itidem Imp. Otho I. unâ cum munimento Divitenſe) pontones certè ad trajectum non deerunt.

Occurrent trans Rhenum inter Vbios primi, quos Ripuarios & Ripariolos Frãcorum ætas vocavit: in quibus & Colonia ipſa ſita. Epitome Greg. Turonici, de Theuderico Rege: *Cumque ſacramenta ab ipſis Francorum ſublimibus accepiſſet in Baſilica S. Gereonis Martyris, viſum fuit ei ut percuſſus fuiſſet in latere doloſè. At ille ait: obſervate oſtia, neſcio quis de iſtis perjuratis Riboariis me percuſſit.* Et paullo ante: *Theudebertus læſum cernens exercitum ſuum, in fugam dilabitur, Colonia civitate ingreſſus. Theudericus autem terram Ripuarienſem ſuccendens devaſtat.* Gall Ribaroles.
Ad hos ergo rectà imus.

DE RIPVARIORVM TERRA.

In ea Aquiſgranum, Tolbiacum, ad Aram fluvium Comitatus: Rigomagus, Briſacum. Feuda Iuliacenſia.

CAPVT VIII.

RIPVARIOS media ætas vocavit qui inter Rhenum Moſamque & Moſellam amnes habitabant: credo quod ad ripam potiſſimum, commoditate fluminum utentes, oppida haberent; cum quidem interiora Arduennum nemus minus culta eſſe permitteret. In his ipſis ſitæ nobiles civitates Agrippina, Antonacum, Bonna, Rigomagus, Marcodurum, Iuliacum, Noveſium, Tolbiacum: et paulo quidem recentior, ſed non minus illuſtris Aquisgranum; quam tertiam Romam, Francicam nimirum dicere libeat, à conditore ſuo eodem qui et Imperii in noſtra gente fundator, Carolo inquam Magno. De qua non repetam quæ alibi annotavi, tetigiſſe contentus: cum circa eam, ſi non in ea, aliquid juris habuerint Palatini. Plus autem in Tolbiaco, vico Gugernorum (ut Itinerarium Antonini habet) jam tum Veſpaſiani ævo nō incognito. Tacitus de Civili: *Tolbiaci in finibus Agrippinenſium agebat*. ſed magis poſtea multis ſæculis victoriâ Chlodovæi contra Alamannos nobili, quæ ipſi è voto ſuſcipiendi Chriſtianiſmi cauſa fuit, et in Francorum gentem inferendi: ſed & lamentabili fato Herminefredi Thoringorum Regis. Et præterea Tulpiaci oppidi è Francis poſterioribus meminit Frodoardus Rhemenſis annali DCCCCXXV.

Ad P. de Andlo pag. 61.

Hod. Gülich.

Lib. IIII. *Hiſtor.*

Gregor. Turon. lib. II. *cap.* 30. & 37. *Et lib.* III. *cap.* 8.

Tam illuſtrem locum Palatinos etiam noſtros præfectos agnoviſſe, mihi gaudeo quod repererim. Nam.

Digitized by Google

Nam ultra quatuor ſæcula eſt, quod acceptam ſine dubio à Francis Regibus ipſi Prætorio præfecti iſtã poteſtatem & dignitatem, Comitibus tunc temporis Iuliacenſibus in feudum conceſſerunt, & Marchionibus ac tandem Ducibus creatis in hanc diem continuarunt: *Advocatiam* inquam *Tulpechenſem*, *cum Eccleſia ibidem S. Mariæ; ſed & ſupremo judicio* PALLENTIA *dicto, intus & extra Zulpeche, cum omnibus pertinentiis; in quibus* XXIIII. *curtes ad Schinelberg & Kempenſes attinentes: et banno foreſtis inter Moſam & Rhenum, alto & baſſo, ſupra & infra terram* &c. Quæ ut omnia diducere & perſequi huius non eſt loci, ita illud interea obſervatu volupe, ſummum illud tribunal, jurisdictionis prætorianæ ſedem & mallum, Francica voce PALLENTIAM dictum: nimirum ut interpres vetuſtiſſimus Evangeliorum Otfridus prætorium ſive aulam Pilati Ducis reddit *Palinzhus*, his verbis:

Vogten. Kirchengiſt. die Pallenz. Houneſcheſten. Wildpan.

Lib. IIII. *cap.* 20.

Ther Biſcof Kaiphas vvas thar,
Iob ther Herizoho in vvar.
Giang er ſelbo in gegin vz
Thar zi demo Palinzhus.

Porro Ripuariorum regionem percurrit fluvius Aara, qui apud Sintzig oppidum Rheno illabitur: ad quem aliquot non contemnenda oppida & caſtra ſita ſunt, in quibus præcipua Aldenaar, et Nevvenaar Comitatus titulo inſigne, et à Palatina domo feudi titulo ex parte recognoſcitur. Qui Comitatus ab Aara fluviolo, quo percurritur, (ut dixi) ut et caſtrum *Arburg*, et villa *Arvvyler*, nomen accepit: modernorum ineptiis poſtmodum in Novam Aquilam transformatus. Qui quidem præter alios viros illuſtres, Hermannum illum Comitem Nuenarium tulit, Præpoſitum Colonienſem et Aquisgranenſem, non minus litteris quàm dignita-

Die Ahr.

Naren / aquila vulgò.

te cla-

Digitized by Google

te clarum. Meminit & prædioli ſiti juxta fluvium Aram vocabulo, *Ludolvestropf*, à Ludovico Cæſare martyribus Marcellino & Petro donati, Eginhardus in hiſtoria tranſlationis illorum.

Ludesdorff.

In eadem regione occurrit præterea Rigomagum, quod cum vicinis oppidis Preyſig & Sintzig hodieque Iuliacenſibus paret: oppidum à Romana adhuc memoria nobile. Eſt enim ipſum, quod in Ammiani loco illo controverſo editio Accurſiana, & manu exarati codices retinuerunt: *Apud Confluentes, locum ita cognominatum, ubi amnis Moſella confunditur Rheno, Rigomagum* * *oppidum eſt*. Idemq; clarè conſpicitur in Tabula Itineraria à M. Velſero edita, in ripa Romana Burcturis ſive Bructeris oppoſita:

Hod. Rymagen.

Lib. XVI.

* *Al. Rigodulum.*

Confluentes VIII.
Antunnaco VIIII.
Rigomagus VIIII.
Bonna VIII.
Agrippina XI.

Poſteriores corruptè *Regiomagum* fecerunt, in quis Godefridus noſter Pantaleonis monachus tribus locis: alii *Regiomagium*. Et ſuavis inprimis Belgici Chronici compilator, ita ſcribens: *Ex relatu intellexi, Iulium I. Cæſ. ſecundam ad terras iſtas feciſſe expeditionem: et in prima expeditione fundaſſe oppidulum dioecæſis Colonienſis dictum Reymagen, id eſt Homagium Regis. Et poſt ad ulteriora proceſſiſſe, et civitatem cum caſtro fundaſſe, dictam Noviomagum, id eſt Novum Homagium. Et ſic conſequenter ad Flandriam proceſſiſſe. Quod veriſimile* (addit) *nobis videtur*. Id oppidum cum Bonna & vicinis aliis, exuſtum bello civili inter Ottonem & Philippum Reges Anno MCXCVIII. notat Godefridus: et coævus ei Cæſarius Heiſterbacenſis, à Walramo filio Ducis de Limburg

Annalibus MCLXXII. MCXCVIII. MCCVI.

Edit. D. Piſtorii fol. 48, 40.

Lib. V. *memorab. c.* 37.

Digitized by Google

Limburg, Philippi Regis confœderato, Andernache, Remage, Bonnam, aliasque villas plurimas eius regionis exuſtas, annotavit. Equidem cum aliquando Rheno ſecundo deſcendens, exſcenſa navi, locum viſendi gratia aſcenderem (eſt enim in colle poſitum oppidum) non dubiæ antiquitatis fragmenta domorum, portarum, columnarum, Romano ritu fabricata & figuris variis exornata, paſſim obſervabam; numiſmata etiam aurea & ærea ibidem reperta, ab incolis exhibita inſpexi.

Neque omittendus hoc loco Palatini juris inter cætera feuda Iuliacenſia, vicus Briſacenſis, etſi ſcriptoribus vetuſtis, qui extent, non laudatus, tamen Romanorum ſtationibus haud dubiè cognitus, vel oportunitate ſitus & fertilitate amœnitateque loci ſuadente. Multum ibi ruderum de vetuſtis ædificiis jam dudum apparet, indiesq; detegitur: plurimum marmorum lapidumq; inſcriptorum, ſcalptorum, Romanam antiquitatem teſtantium eruitur: quorum magnam partem Illuſtris Comes Hermannus Manderſcheidius in arcem ſuam Blanckenheimum tranſtulit. Vt planè ſtatuam, nihilo ignobiliorem olim locum fuiſſe altero eiusdem nominis in ſuperiori parte Rheni circa Rauracos, qui in ſolo Antonini Itinerario legitur, MONS BRISIACVS, olim in læva ſive Gallica ripa poſitus, ut benè B. Rhenanus conjectavit: à quo poſtea Pagus Briſacenſis, Briſgaudia ſive *Briſgovve* nomen accepit.

Breyſich.

Breyſach im Breisgaw.

In Germania, folio 153. & ſeq.

Et cum toties hoc capite illuſtriſſimæ Domus Ducatusque Iuliacenſis mentio inciderit, quid vetat inveſtituræ veteris Palatinæ exemplum, in utriusque inclytæ domus honorem, hoc loco apponere?

E

WILHELMVS *Comes de Guliche profitemur, quod nos ab illuſtri domino noſtro Ottone Comite Palatino Reni, Duce Bavariæ, feudum quod à patre eiusdem Ludovico egregio Duce Bavariæ tenebamus, ſub hac forma recepimus & pacto, quod nos de proprietate noſtra in redditibus* XX. *marcarum eidem reſignavimus, et cum priore feodo recepimus ab eodem, ita tamen, quod datis* CC. *marcis dicti redditus* XX. *marcarum ad nos redeant abſolutè. Super horum autem effectu & robore fidejuſſores ſunt Præpoſitus Wilhelmus advocatus Aquisgranenſis, Chriſtianus pincerna de Nidecke, Heinricus Buuf, Carſilius milites de Guliche. Hæc utique infra ſpacium unius anni effectu debent compleri. Bona autem prioris feodi ſpecialiter & nominatim & localiter ſunt ſubſcripta; advocatia in Brichſe, advocatia in Viletge, advocatia in Wesle, advocatia in Bercheim, advocatia in Pfaupfindorf, advocatia in Holvvilre, advocatia in Munſtere, advocatia in Greznich, advocatia in Vrochem, bona in Zulpeche, quibus attinet eccleſia S. Mariæ, advocatia in Dornich, Comitatus et jus nemoris. Bona verò pignoris ſunt allodium totum quod dictus Comes Bauuariæ habet, apud Flouercke*. Huius facti ſunt teſtes prædictus præpoſitus Aquiſgranenſis, Hartmannus Comes de Dilingen, Lodevicus pincerna de Ouua, Wilhelmus dapifer junior de Alzeia, Hertvvicus de Hirzberg, Bruno de Alzeia milites, cum toto conſilio domini noſtri Comitis Palatini. Wilhelmus advocatus Aquisgranenſis. C. pincerna de Nidecke, cum toto conſilio noſtro. Ad huius facti robur, huic litteræ noſtrum fecimus appendi ſigillum. Datum apud Frankenfurt, anno gratiæ* MCCXXX. XVI. *Kal. Martii.*

* *Al. Lonenicke.*

ILLVSTRI *principi & domino, Domino Ruperto ſeniori, Comiti Palatino Rheni, S. Imperii Archidapifero & Duci Bavariæ, Wilhelmus Dei gratia Iuliacenſis Dux, & Falkenburgenſis Comes, obſequioſam & paratam in beneplacitis voluntatem. Magnifice Princeps et domine. Licet Sereniſſimus princeps & dominus noſter, Dominus Karolus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus & Bohemiæ Rex, nos tunc Marchionem Iuliacenſem ad altioris principatus gradum, videlicet in Ducem & principem Iuliacenſem provexerit gratioſè, ac Dominatum in Falckenberg in verum Comitatum de novo ex ſpeciali innatæ Cæſareæ benignitatis clementia converterit, & eundem Comitatum nobis contulerit, prout hæc & alia in litteris Imperialibus ſuper eo nobis traditis plenius ſunt expreſſa: intentionis tamen noſtræ non fuit, nec eſt, quod per huiuſmodi noſtram ſublimationem veſtris & heredum veſtrorum juribus, & ſpecialiter in feudis & bonis feudalibus quæ à vobis tenemus, præjudicium aliquod debeat generari. Nam univerſa feuda & bona feudalia, quæ prius ante dictam noſtram ſublimationem a vobis in feudum tenuimus, eadem feuda & bona feudalia à vobis & heredibus veſtris etiam in antea affuturis temporibus per omnia ſicut prius, et prout ex debito tenemur, nos & heredes noſtri tenere recognoſcere & ſuſcipere volumus & debemus, ſublimatione noſtra prædicta non obſtante quomodolibet in hac parte. In cuius rei teſtimonium ſigillum noſtrum præſentibus eſt appenſum. Datum Traiecti ſuper Moſa, Anno Domini* MCCCLVII. *die* XXVI. *Ianuarii.*

DE

RIPVARIÆ COMITATVS. PALlentiæ. Meyneſelde. Lacus caſtrum in cœnobium verſum. Fravvenkirchen. Talliatium regiuncula, alia.

CAPVT IX.

QVIA Ripuaria juſtus Ducatus fuit (legimus enim Gotzelonem Ducem Ripuariorum jam tum inter primos procerum Germaniæ, qui electioni Conradi Salici Imp. interfuerũt, apud Wiponem) more Francorum certos ſuos Comitatus habuiſſe neceſſe eſt. Quos inter poſt Pallentias (de quibus jam alibi ſcripſimus) primo loco occurrit Comitia in Meinevelde; quam et cum aliis habuiſſe Henricum Palatinum Ottonis Regis fratrem, conſtat ex diplomate ibidem à nobis edito. Pagum Meginenſem vocat Regino Prumienſis Annali DCCCLXXXVI. Magniacenſem à Magniaco oppido eius principali deducit, et *Meyenland* vulgo dictum, unde MEDIOLANVM fecerit Fortunatus Pictavienſis, putat eius Cõmentator, qui & rerum Trevericarum ſcriptor diligentiſſimus, quas optem favente Perſica in lucem tandem prodire.

Edit D. Piſtorii fol. 424.

Vulgo, Das Meyfeld.

Orig. 1. cap. XI.

Meyen.

Lib. III. cap. 10.

Fuit ibidem & antiquus dominatus ſeu dynaſtia (Baroniam hodie vocamus) DE LACV, cuius titulum uſurpavit HENRICVS quidam antiquior *Palatinus Comes Rheni & Dominus de Lacu:* qui cùm filiis careret, ſponte ſua ductus, annuente conjuge ſua Adelheyda, ſedem illam ſuam pulcherrimam & amœniſſimam in Cœnobium convertit circa Annũ MXCIII. regnante Imp. Henrico III. Quod cũ mihi aliquando ex animi ſententia ſpectare & perluſtrare licuerit, humanitate Abbatis Iohannis de

Zum Loich.

Anno 1603. Novemb. 9.

Kettich; nihil alienum ab officio grati hoſpitis me facturum puto, ſi de eius loci ſitu & qualitate non vulgari, quæ recordor, paucis hoc loco annotavero. Eſt enim Lacus ille ſive ſtagnum, à quo nomen habet, longè ampliſſimus, vix duarum horarum ſpacio circumeundus & emetiendus, cinctus undique monte perpetuo, nullo hiatu patente (niſi quà per anguſtiam quandam ab Andernaco aditus & introitus eſt) et quaſi naturali cuidam lebeti ſive aheno infuſus, et ſolo ſuo fonte cõtentus, nullis torrentibus rivuliſque pervius. Aqua clariſſima, piſculenta maximè, ſemper limpida; et cum ſit gelidiſſima, nullo hiberno frigore, niſi graviſſimo inſolitoq; et toti regioni noxio, congelatur. Vno loco per petram exciſum eſt foramen, unde aqua effluat ad *Nidermenig* vicum, aliàs creſcente in infinitum ſtagno ipſam Eccleſiam in edito poſitam inundatura & obrutura. In ripis paſſim etiam lapillos elegantiores, et ſapphiros reperire eſt. Caſtrũ olim in monte poſitum, et lacum circumquaq; deſpectans, Comes ipſe demolitus, Eccleſiam monaſteriumque eſſe juſſit. Ædificium vetuſtum, et nihilominus elegans, columnis fuſilibus undulatis, partim nigris ornatum. Eccleſiæ chorus & abſis pulcherrima. Bibliotheca loco perſpicuo & Muſis digno, feneſtris perpictis à quodam loci Monacho, poſtea Abbate. Fundatoris Henrici tumulo impoſita ſtatua lignea, coloribus & auro inducta, manu præfert templum, pedes ſupra leonem & baſiliſcum tenet. Tabula pariete fixa Fundatorum imagines, & fundationum tenorem habet: quas tanti fuerit hoc loco apponere.

IN NOMINE *ſanctæ & individuæ Trinitatis, ego Henricus Dei gratia Comes Palatinus Reni & Dominus de Lacu ad muniendam quietem humilium ſpiritu, Notum facimus cunctis Chriſti noſtriq; fidelibus tam futuris quàm præſentibus, Quod cum abſque liberis eſſem, annuente & cooperante uxor*

uxore mea Adleyde pro remedio animæ meæ, et æternæ vitæ conſecutione, de patrimonio meo ſcilicet Lacho, in honorem beate Dei genetricis Marie, ſanctiq; Nicolai, monaſterium regulæ monaſtice cultoribus incolendum fundavi, propriisq; bonis dotavi, ſub preſentia & cognitione domini Hilberti * *venerabilis Trevirorum Archiepiſcopi. Advocatum verò non alium quàm me ipſum, quamdiu vixero, huic Cenobio conſtituo: poſt mortem vero meam, quem fratres prefati Monaſterii ſive ex privignis meis, ſive in provincia, viribus & benignitate, ſed & ſubveniendi opportunitate idoneum præviderint eiusdem monaſterii familiis & poſſeſſionibus, præficiatur advocatus, quod dicitur* Dingvogt*: ſi tamen hoc decretum & ſubſcriptum ſe obſervaturum eſſe promiſerit, videlicet ſi bona Eccleſiæ viriliter tueri, et familiam eius clementer & humanè tractare voluerit. Noverit itaq; omnino ſibi obſervandum, ne Advocatiam vel conjugi in dotem, vel alicui in beneficium dare præſumat, nec alium pro ſe ſubſtituat, cum ſciat hunc honorem ſe hereditario jure non contingere, ſed hanc proviſionem pro remedio animę ſuę ad tutelam monaſterii de manu Abbatis ſe ſuſcipere. Preterea nec aliquando in bonis Eccleſiæ hoſpitando Eccleſiam vel familiam eius gravet, nec injuſta ſervitia ab ea neq; violentas exactiones, quas precarias vocant, aliquando exigat. In cuius Advocati negocio non alius miniſter, neq; Vicarius, neq; ſubadvocatus praerit, niſi qui villicus Abbati fuerit. Nunquam ad publicum placitum conſidebit, niſi à fratribus ſi res ita popoſcerit, invitatus fuerit. Cum invitatus venerit, ſerviatur ei, quod & honori eius ſit congruum, et pati poſſit Eccleſia, ne vel ſumptuum eius vel comitatus nimietate contriſtetur, Ita verò agat, et tam pium, tam modeſtum, tamq; benignum fratribus & familiis eorum ſe exhibeat, ut dignus honore ſui nominis exiſtat, et pro officio fideliter adminiſtrato remunerationem à Chriſto beata Maria interveniente ſuſcipiat, Quod ſi timoris Dei oblitus, quos fovere debuerat, violenter oppreſſerit, & admonitus infra ſex hebdomadas non ſatisfecerit, tandem eccleſiaſtico anathemate percuſſus Advocatiam amittat, & alium fratres potentia, modeſtia & defendendi poſſibilitate utilem & efficacem ſibi eligant, qui ſub prædicta conditione ipſam Advocatiam adminiſtraturus ſuſcipiat. De cætero deſidero, et quantum de mortuo vivens poſſum firmiter ſtatuo, ut ubicunque in provincia vita exceſſero, nuſquam niſi in præfato monaſterio ſepeliar. Idem de Advocatis omnibus, et de uxore mea, fieri volo & conſtituo. Ne autem quisquam heredum meorum vel ſucceſſorum aliquam injuriam Domino Deo & beate Marie quandoq; inferre intendat, de bonis à me huic Monaſterio collatis ea nominatim ſupponi placuit, que & epiſcopali banno confirmari fecimus, ſcilicet Cruffi cum Eccleſia, Bedendorff, et Heimbach, et eorum adjacentia Belle, Feide, Alkane,* Willenburg*: hec inquam beate Marie tradidi, cum omnibus appenditiis, id eſt cum utriusque ſexus mancipiis, edificiis, areis, exitibus & reditibus, agris, queſitis & conquirendis, pratis, paſcuis, viis & inviis, aquis aquarumq; diſcurſibus, molis molendinis, piſcationibus, vineis, vinetis, ſylvis atq; cum omni utilitate, que ullo modo inde provenire poterit. Acta ſunt hac anno incarnationis Domini milleſimo nonageſimo tertio indictione prima, regnante Sereniſſimo Imperatore Henrico tertio, anno autem regni eius triceſimo octavo, pontificatus verò domini Hilberti Trevirorum Archiepiſcopi quarto decimo. Vt autem hec noſtra traditio firma & inviolabilis in perpetuum permaneat, cartam hinc inde conſcriptam ſigilli noſtri impreſſione inſigniri fecimus. Huius*

* *Al. Herberti.*

MXCIII.

Digitized by Google

conſtitutionis teſtes ſunt Dominus meus Hilbertus Trevirorum Archiepiſcopus, Sigefridus privignus meus, Henricus dux de Limberg, Wilhelmus Comes de Lutzenburg, cognati mei: Walravius & frater eius Volcko Comites de Arlo, Dudo Comes de Lucenburg, Hermannus Comes de Vierenburg, Meffridus Comes de Wtede, et frater eius, Richvvinus de Kempenich, Burckhardus de Vlbruck & frater eius Henricus, Reinboldus de Iſſenburg, Wolkoldus de Broel.

Cum autem operi cœpto Henricus immortuus eſſet, privignus eius Sigefridus itidem Palatinus Rheni id abſolvit: ut in eadem tabula, ſed truncatim, ſcriptum habetur, et fortè aliàs ſupplebitur:

IN NOMINE *ſanctæ & individuæ Trinitatis, Ego Sifridus gratia Dei Comes Palatinus &c. notum eſſe volo fidelibus, qualiter & à quibus Eccleſia quæ vocatur Lacus conſtructa ſit, et libertati tradita. Predeceſſor & dominus meus Henricus Comes Palatinus exhortante uxore ſua, Adleida videlicet matre mea, prædictam Eccleſiam ædificare cupiens fundamentum eius tantummodo poſuit, et jam morte imminente ſicut bonorum ſuorum, ita quoque huius laboris Eccleſie ſcilicet perficiende heredem me inſtituit. Quod primum quidem utpote juvenis neglexi, poſtmodum verò pœnitentia ductus, quod neglexeram, devotiſſimè corrigere ſtudui, &c.*

Hanc fundationem Henricus IIII. Imp. ſuis quoque privilegiis ornavit, in quibus inter alia hæc verba continentur: *Poſt mortem verò prædicti Comitis Henrici, Sigefridus qui ei in Comitatu Palatii ſucceſſit, de patrimonio ſuo Mylen in Brabantia, Overhoven & Geneheiden monaſterio ad Lacum dedit.*

Huius Sigefridi, cuius coniunx Gertrudis fuit, facienda eſt diſtinctio ab alio quodam antiquiore Sifrido Palatino, qui fuit temporibus Hildolffi LIX. Archiepiſcopi Trevirenſis, qui mortuus ſcribitur Anno DCCLIIII. In eadem enim regione quodam ſacello Divæ Virgini dedicato ſcriptum invenitur, (Frawenkirchen.) illum Sigefridum nobiliſſimum Palatinum in palatio Treverenſi, arcem nunc dirutam, non procul ab oppido Meyen & monaſterio Lacenſi, quam *Hohen-Simmeren* appellãt, inhabitaſſe, habuiſſeq; in uxorem Duciſſam Brabantiæ, nomine Genofevam; quam conſilio & calumnia cuiuſdam equitis, cui nomen

nomen erat Golo, voluerit igni tradere. Eam cum puerulo in ingẽtem ſylvam expoſitam, et poſt aliquot menſes, ſine omni humana ope, ſalvam & incolumem repertam, et à Deo in ſignum innocentiæ conſervatam, cauſam ſtruendæ illi ædi dediſſe. Hiſtoriolam eo ævo conſcriptam, integram forte alibi edemus.

Denique non omittendi nobis hoc loco Talliates, veteres provinciales, et huius regionis (quæ *Eyſlia* hodie vocatur) incolæ, qui etiam Romanis monumentis antiquitatem ſuam probare poſſunt. Nominis veſtigium ſupereſt in arce & vico *Dollendorff*, prope quem in pago *Ripstorff* repertus lapis candidus, et ab erudito antiquitatiſque amante viro Chryſantho Boys in ædibus ſuis aſſervatus, ita inſcriptus: TALLIATES. Die Eyffel.

MARTI. ET GENIO
TALLIATIVM
CLAVDIVS. VERINVS
AD. PERPETVAM. TVTELAM. AEDIS
TALLIATIBVS. DEDIT. XCCL
QVAM. ÆDEM. L. MARCIVS
SIMILIS. DE. SVO. POSVIT.

Item fragmentum hoc:

. . PRO . . . .
. . IMP. DIVINÆ . . . .
. . ANCAM. MARTI . . . .
. . TALLIATIVM . . . .

De aliis Comitatibus in hac Ripuaria, Manderſcheid, Rifferſcheid, nihil hoc loco dicere habemus. De Comitatu Virneburg, et Neuenar, ſufficiant quæ antea attigimus. Auctarii loco apponam aliquot villas, quas in antiquis diplomatis pago Meinefelde adſcriptas inveni. Sunt autem hæ ſequen-

Digitized by Google

ſequentes: *Aliſinza*. *Berge*. *Chiracha*, quod & *Cheri*. *Chella*. *Eichin*. *Frachſena*. *Huſenrode*. *Inicha*. *Kardana*. *Mertilacha*. *Moresdorff*. *Poleche*. *Sciſsin*. *Triſs*. *Vanckele* ad *Moſellam*. *Wilere*. Nunc & Moſellam gratiſſimum nobis amnem, et alibi ex profeſſo exornandum, relinquimus, ut Cynicorum ſedes inſpiciamus.

HVNNORVM COLONIÆ AB IMP. Gratiano ductæ, unde Hundesruck pagus. Eius ſylvæ, flumina, villæ.

CAPVT X.

HANC regionem quæ jam inde à Carolinis temporibus *Pagus Hunesruch* vel etiam *Hundesruch* dicebatur, ineptum vulgus neſcio quam Cynicam nominis rationem habere adeo habuit perſuaſum, ut doctis etiam viris hac parte impoſuerit: nõ tantum Trithemio Moſellæ alumno, qui CYNONOTOS à ſe novè reperto vocabulo inſignire ſolebat, ſed etiam eruditiſſimo Auſonii poetæ illuſtratori, qui ad Moſellam eius ita annotat; *Quidquid inter Navam, Rhenum & Moſellam interiacet, joculari nomine à Germanis Hundsruck vocari, id eſt quaſi dicas Dorſum canis, propter ingenium loci tum montoſum, tum aſperum, ut etiam aliquot oppida & vici à ſaxis nomen ſortita ſint, ut Herſtein, Eberſtein, et ſi qua ſunt alia eiusmodi.* Neque felicius B. Rhenano conatus ceſſit, qui mira litterarum contorſione, velutique fidiculis adhibitis, Obrincæ fluvio apud Ptolomeum nominato extorquere voluit, *Hundsrucken* ab eo natum. Sebaſt. tamen Munſterus* æquo Iove coniecit, Hunnorum præſidium vocabulo denotari:

Ioh. Scalig. Auſon. lection. lib. 1. cap. 1.

Lib. III. *rer. Germ. fol. 179.*

* *Lib.* III. *Coſmogra. cap. 181. & tabula Rheni 4 in Ptolom.*

tari: ex hiſtoriis verò quidquam de hac re certum haberi poſſe deſperavit. Neq; etiam Pirckeymerus ſatisfacit, qui in quadam ad B. Rhenanum epiſtola, ab Attila victore nobiliores Hunnorum in eo ſeceſſu poſitos ſcribit. Ego verò etiam antiquiores regionis colonos reperio: et omnino noſtro judicio res ita habet. *M. s.*

Cum gentibus illis Sarmatarum feris, Thraciam aliasque Romanas provincias infeſtantibus, bella geſſiſſe Gratianum Imp. Sext. Aurelius Victor, Oroſius & Zoſimus teſtes ſunt: devictos captoſq; traduxiſſe, et arva eis in Galliæ parte aſſignaſſe, Auſonius αὐτόπτης in Panegyrico ei Principi dicto dilaudat: *Voca Germanicum deditione gentilium, Alamanicum traductione captorum, vincendo & ignoſcendo Sarmaticum.* Ita (quod alius Panegyriſta de Francis à neſcio quo Imp. traductis ait) *hi ab ultimis* Sarmatiæ *oris avulſi fuerunt, ut in deſertis Galliæ regionibus collocati, pacem Romani imperii cultu juvarent, et arma delectu.* Et alibi: *Non contentus viciſſe, in Romanas transtulit nationes, ut non ſolum arma, ſed & feritatem ponere cogerentur.* Iam verò quo locorum immanem et barbaram illam gentem Gratianus traduxerit, idem Auſonius in Moſellæ initio exponit, loco ſingulari & ſummopere notando:

Tranſieram celerem nebuloſo flumine Navam:
Vnde iter ingrediens nemoroſa per avia ſolum,
Et nulla humani ſpectans veſtigia cultus,
Prætereo arentem ſitientibus undiq; terris
Dumniſſum, riguasque perenni fonte Tabernas,
Arvaq; SAVROMATVM *nuper metata colonis.*

id eſt, colonis è Sarmatia adductis. Qui illi? qui niſi Hunni? gens tum ferociſſima, atq; omni pernicie atrociores, ut idem Victor loquitur. Hi tum vagis ſedibus aſſueti, ut Sauromatis ſe miſcebant,

ita ab eodem Auſonio illis ſubinde junguntur, ut illorum propago. Precatione conſulari:

Quà vaga Sauromates ſibi junxerat agmina Chũni,
Quáq; Getes ſociis Hiſtrum aſſultabat Alanis.

Et Epigram. 1.

Arma inter Chunnosq; truces, furtoq; nocentes
Sauromatas — Et Sidonio Narbone:
Pacem te medio darent feroces,
Chunnus, Sauromates, Getes, Gelonus.

Iidem & alibi locorum Gothis permixti, à Romanis victoribus terras acceperunt, mixto nomine *Got-Huni* dicti. Claudianus II. in Eutrop.

GOTHUNNI.

—*Legio pridem Romana Gothunni,*
Iura quibus victis dedimus, quib. arma domosq;
Præbuimus —

Hiſce igitur populis, in propriis ſedibus perculſis, et Romano inſtituto inde eductis, partem illam ſeu Galliæ ſeu Germaniæ, verè (quod Tacitus de univerſa ſcribit) informem terris, aſperam cœlo, triſtem cultu aſpectuque, et omnino illis habitatoribus dignam, tunc adhuc vacuam, arbitrio victoris minimè inconſiderato tunc adſcriptam & metatam hîc Auſonius clariſſimè probat; ipſe eam tunc perambulãs, cùm à Bingio Treveros peteret. Quæ hodieq; ab illis nomen quod primum ſortita, quodque Francorum ſub imperio habebat, *Pagus Hunesruch* (ut dixi) retinet, inobliteratamque conditorũ memoriam exhibet in arce *Hunoltſtein*, quæ vulgo *Hundſtein*, et arce oppidoq; *Caſtelhun*, quod caſtellum Hunnorum ſonat; nec non vico *Huntheim*, et *Hontshauſen*, et fonte *Hunenboren*, prope Simeram. Adeoq; villarum quædam univerſitas circa Ravengeresburg (ubi ferè pagi huius meditullium et centrum) ſeptennales conventus quos habere antiquitus conſuevit, *Hundsgeding* indigitare ſolet. quid

Vide quæ ibi ad Moſellam notavimus.

quod

Digitized by Google

quod & *vinum Hunicum* legimus, in documento quod alibi afferemus?

Dorſi verò metaphoram quis neſcit locis editis, montanis & alpeſtribus optimè convenire? Vt enim riparum celſarum frontes *Supercilia* Latinis auctoribus dicuntur, et radices imæ ad ripam vel vallem, *Pedes montis* *; ita quæ à ſummo cacumine montium continuantur planicies, *Dorſum jugi*. Cuius rei cum in Poetis & oratoribus nuſquam nō exempla ſint obvia, juvat illuſtriora quædam ſaltem hic annotare. Q. Curtius lib. v. *Ipſe cum expedito agmine jugum montium cepit, quorum perpetuum dorſum in Perſidem excurrit*. Et lib. VII. *Inde agmen proceſſit ad Caucaſum montem, cuius dorſum Aſiam perpetuo jugo dividit*. Et mox: *Taurus Armeniæ montibus jungitur: ſic inter ſe tot juga velut ſerie cohærentia perpetuum habent dorſum, ex quo Aſiæ omnia ferè flumina decidunt*. De eodem Caucaſo Iornandes: *Inde Scythicis gentibus dorſo ſuo terminum præbēs, ad Pontum uſque deſcendit*. Lucanus de Apennino:

—nullo quo vertice tellus
Altiùs intumuit, propiusq; acceſſit Olympo.
Longior educto qua ſurgit in aera dorſo,
Gallica rura videt—

De eodem Suetonius in Iulio: *Viam munire, à mari ſupero per Apennini dorſum ad Tiberim uſque perfodere Iſthmum*. Statius I. Sylvar. *—alpini qui juxta culmina dorſi*. De Pyrenæo Feſtus Avienus Periegeſi:

Inde Pyrenæi turgeſcunt dorſa nivalis.

De Alpibus Sidonius, panegyrico Maioriani:

—quem ninguida cernis
Calcantem jam dorſa jugi—

Pacatus panegyrico Theodoſii: *Cum te vel alpium dorſa ſuperantem, vel flumina obiecta tranantem*. Et ante hos omnes Iulius Cæſar: *Iam ipſe Cæſar per exploratores cognove-*

* Pied de la montaigne, *Gall.*

In Getis, cap. 7.

Cap. 44.

De bello Gall. lib. VII.

Digitized by Google

rat, dorſum eſſe eius jugi prope æquum, ſed ſilveſtre & anguſtum. Quomodo & Græci ῥάχιν & αὐχένα regionibus tribuũt. Strabo de Norico loquẽs: Ἐξῆρται γὰρ ἡ χώρα πρὸς Νότον, καὶ συνεχεῖ ταῖς ἄλπεσι ποιεῖ ῥάχιν τινα πρὸς Ἕω τεταμένην. Tertullianus & ſcapulas mõtibus tribuit, loco illo difficillimo De Pallio: *Non aliud ex alio mutant, et montium ſcapulæ decurrendo, et fontium venæ ebullando, et fluminum viæ obambulando?* Sed quid ago? quaſi è Græcis Latiniſve nobis ſit petenda dorſi ratio, quam ſuopte ingenio etiam vernacula nobis ſuppeditat. Ita enim in veteri Gloſſario Latino-teutonico obſervo: *Iugum, Roeken. Iugoſus, Rokegteg, vel Bergeg.* eademque forma Germanorum fratribus Gallis, *Croupes des montaignes.* Atq; ita ex altera etiam Rheni parte, Hunis noſtris oppoſita, editiſſimorum montium dorſum, qua ad Mœnum Loganamque fluvios extenditur, Haſſiaci Naſſoviiq; hodie juris, *der Hoheruck* nomen habet (ut Bil. Pirckeymerus in Germania notavit) vulgò populari ore *der Hayrich*, quod Henriciæ ſylvæ comminiſcendæ aliis occaſionem dedit. Habet deniq; paſſim Germania eiuſmodi tumidas montibus regiones, et (quod conſequens eſt) depreſſos fluminum alveos: id quod Tacitus alicubi tangit: *Omne dehinc cælum & mare omne in Auſtrum ceſſit: qui tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immenſo nubium tractu validus, et rigore vicini Septentrionis horridior, rapuit diſiecitque naves.*

Einrichi, *apud Nithard. lib.* III. *pag.* 475.

Annal. II.

Talis igitur fuit etiam illa ſeu Galliæ ſeu Germaniæ regio interamnica, quæcunq; Rhenum, Moſellam, Navam Sarramque amnes interjacet: inter quos depreſſis alveis profundum fluentes, illa velut dorſum atque adeo gibbus quidam protuberans, editiùs ſe extollit & eminet: aſpera quidem tum (uti di-

ti dicebam) montibus regio, horrida ſylvis, quaq; nulla totius Galliæ à Romanis ſubactæ pars ſeriùs exculta & inhabitata fuerit, ut Auſonio tum tranſeunti vix ulla humani cultus veſtigia exhiberet: et hodie quoque ἀνάμπελος adhuc & ἄςαφυλος. Paulatim tamen ab illis exculta, frugesque omne genus ferre edocta: quin et arcibus præſidiisque inſigniter munita. Neque magnopere (meo judicio) errabit, qui præcipuos eius regulos, Comites Sylveſtres dictos, eorumq; & aliorum caſtra, à regionis qualitate nomina ſortitos putabit. Wildgraffen. Wildperg. Wildeburg.

Sylvæ in ea potiſſimæ duæ, IDER & SANE. Illius mentio extat in diplomate Dagoberti Regis, dato Abbati S. Maximini Trevirorum, quod extat apud Caſp. Bruſchium: *Quidquid prædii viſus ſum habere à fluvio qui nuncupatur Rubera, uſque ad ſylvam quæ dicitur Ider:* hodie, *der Idervvald*, quam perfluit rivulus *Iderbach*, apud arcem Oberſtein à Nava receptus. Huius in vita S. Ruperti, quem locum in Pago Nachgovve integrum adſcripſimus: *Et abhinc ad Simeram amnem dirigebatur, et inde per ſilvam Sane, ubi amnis qui Heienbach vocatur, Rheno ſe infundit.* eo (ut puto) loco, ubi caſtrum Saneck Rheno imminet. Sed & bannus venationis in eadem ſylva hodie notus, feudi titulo à Palatinis inter alia Badenſibus Marchionibus conceſſus. *De monaſter. German. fol. 125. b.* Wildpan vf dem Sane.

Fluviorum præcipuus SIMERA, cuius ibidem mentio fuit: ad quem deinde arx et oppidum excitatum, Principatus hodie titulo honeſtatum, et ſede natalibusque noſtrorum Principum clarum. Ignobiliores, qui eodẽ loco nominatus Heienbach, et Guldenbach; Birckenfeldum etiam acidos fontes habet, latè circum celebres. Sed neq; metallifodinis hæc regio caret, de quibus Munſterus. Die Simmer. *d. cap. 181.*

Digitized by Google

Villas & oppida, etiamſi non dubito pleraque etiam hodierna ſuam quandam altiorem antiquitatem habere, in diplomatis hactenus reperi iſtas:

Botenesheim.

Buppach.

Encriche. hod. *Enckerich*, ad Moſellam.

Rabengeresburch, quo deinde loco Anno MLXXIII. à Bertholdo Comite de Spanheim & Hedevviga conjuge cœnobium eiusdem nominis ſtructum fuit: In cuius dotatione ita habetur: *Igitur prædia ſua, quæ in tribus pagis habuerunt, id eſt in Nachgovve, in Trachari, et in Hundesruch, nimirum Tonneſſe cum ſuis pertinentiis, Cheri, Rabengeresburch, Botenesheim cum ſuis pertinentiis, ad altare S. Chriſtoferi martyris legaverunt*.

Symera.

Tonneſſe. hod. *Denſſen*, infra Kirchbergum. Et hoc quidem poſtremum pago etiam Nachgovienſi adſcribi video, qui quidem huic noſtro eſt conterminus, permixtus, et quaſi individuus.

PAGVS NAVENSIS. NAVA FLVvius. Dumniſſum Auſonii. Ravengeresburg Cœnobium. Comitatus Kirchberg. Caput Montium. Ingelheimum. S. Ruperti mons apud Bingium.

CAPVT XI.

PAGVS igitur Hunnico proximus eſt Navenſis, circa Navam fluvium, cuius apud Tacitum mentio eſt, et Auſonium in Moſella:

Tranſieram celerem nebuloſo flumine Navam.

Et hic quidem pagus paullo cultior illo, quippe qui & vi-

& vinum non contemnendum, frugumque abundè ferat, et villas non incelebres ab antiquo habuerit, antequam Hunni in viciniam inducerentur. Nam quo loco Auſonius *nuper metata arva Sauromatum colonis* dicit, eodem cuiusdam loci meminit qui jam cognitus fuerit; Dumniſſi inquam, cuius ante omnia hoc loco antiquitatem illuſtrare propero. Vidi enim inter alia inſtrumenta litteraria vicini monaſterii Ravengerſpurg, authenticum diploma Ottonis III. quo proprietatis ſuæ prædium DOMNISSAM in comitatu Emichonis ſitum, Becilino cuidam donat. Cuius hic eſt tenor: *In nomine ſancte & individue Trinitatis. Otto divina favente clementia Rex, Omnium fidelium noſtrorum tum preſentium tum & futurorum noverit ſollers induſtria, quomodo nos ob petitionem et interventum dilecte ſororis noſtre Sophie ſanctimonialis, dedimus noſtre proprietatis predium* DOMNISSA *dictum Becilino fideli noſtro, atque idipſum predium in pago* NACHGOVVE *dicto, et in comitatu* EMICHONIS *Comitis ſitum, cum omnibus utenſilibus ſuis, hoc eſt mancipiis utriusque ſexus, areis, edificiis, terris, cultis & incultis, agris, pratis, campis, paſcuis, ſilvis, venationibus, aquis, aquarumve decurſibus, piſcationibus, molendinis, viis & inviis, exitibus & reditibus, queſitis & inquirendis, cunctisq; aliis que adhuc dici aut nominari poſſunt, ei in proprium tradidimus. Ea videlicet ratione, ut idem jam dictus Becilinus de prefata proprietate ſibi à nobis tradita liberam dehinc faciendi, quod velit, poteſtatem habeat, ſive eam tradere vel commutare, aut vendere, ſeu magis ſibi retinere voluerit. Et ut hec noſtra regalis tradicio nunc & in futuro tempore firma conſiſtat, hoc preceptum inde conſcriptum ſigilli noſtri impreſſione ſignare juſſimus, manuq; propria, ut infra videtur, corroboravimus. Signum domni Ottonis glorioſiſſimi Regis. Hildibaldus Epiſcopus & Cancellarius vice Willigiſi Archiepiſcopi recogno-*

DVMNISSVM.

recognovimus. *Data* XIII. *Kal. Decembris, anno Dominice incarnacionis* DCCCCXCV. *Indictione* VIII. *anno autem tertii Ottonis regnantis* XII. *actum Aquisgrani palatio, feliciter. Amen.* Exterius verò inſcriptum: *Scriptum ſuper Dunneſa.* in alio itidem: *De Denſen littera Ottonis Regis.* Vt dubium nullum ſit, eſſe illam ipſam Auſonii verſibus nobilitatam DVMNISSVM *arentem ſitientibus undique terris.* Nam & in eo unicus isque modicus fons eſt, et circumquaque magna aquæ etiam pecori potabilis penuria. Et ſubinde reperta ibi rudera veterum ædificiorum, effoſſa numiſmata, fragmina cruſtarum & columnarum, antiquitatem loci priſcum utcunque nomen retinentis *, ſatis aſſerunt. Quamvis fama eius deinceps obſcurata fuerit Kirchbergæ nomine, poſito in colle imminenti oppido inſigni & arce, et Comitatus quoque deinceps titulo nobili, quiq; inter alia jura advocatiam Cœnobii Ravengeresburgenſis habuerit. Quam invenio circa annum MCCCCVIII. defuncto Gerhardo Comite de Kirperg, eius familiæ ultimo, caducitatis lege ad Palatinatum recidiſſe, et à Ruperto Rom. Rege receptam, deinceps in jure Palatino manſiſſe.

* *Hodie* Denſſen.

Et quia ſemel ſucceſſit conatus, alium quoque huius regionis locũ reſtituta ei vetuſta origine Romana, ex ignoto cognitum, ex obſcuro illuſtrem celebremque reddam. Quis ille? Gemundium oppidum, à nobilibus de Schmidperg hodie poſſeſſum. Quod quis credat Latino & eleganti vocabulo antiquitus CAPVT MONTIVM audiiſſe? Id verò nos docebunt optimi illi Francorum annales Fuldenſes, à nobis primùm integrè editi, ſub Anno DCCCLVIII. ita habentes: *Villa quædam haud procul ab urbe Pinguia ſita eſt,* CAPVT MONTIVM

Gemunde.

TIVM *vocata, eo quod ibi montes per alveum fluminis Rheni tendentes initium habent, quam vulgus corruptè* CAMVNTI *nominare ſolet*. ita MS. codex habet, ubi à Pithœo editum erat, *Cammunzi:* et ne dubitatio ulla ſuperſit, ad marginem manu minimè recente adſcriptum video, *Gæmunde*. Montibus autem ſuperſcriptum: *Mons Lurlaberch*, qua de re alibi annotaſſe memini. Atq; ita indigetationis Romanæ honorem hoc quoque ſive oppidum ſive villa nobis debebit. Extant verò & alia eiusdem appellationis, *Necker-Gemund, Schvvabiſch-Gemund, Sahr-Gemünde:* cuius originem eſſe Teutonicam, à mundio (quod tutelam & defenſionem ſonat, ut alibi expoſuimus) deductam hactenus putavi; cum & in Carolini ævi diplomatis GEMVNDA ſcriptum viderem.

In eodem pago Navenſi reperio etiam antiquitus collocatam villam Ingelnheim, palatio regali, reſidentia ipſius Magni, multisq; ibi habitis Synodis & conventibus nobilem, præſertim verò illa quæ ad petitionem Ludovici Galliæ Regis ab Hugone Capeto infeſtati, ab Ottone M. Imp. anno DCCCCXLVIII. ibi celebrata fuit, à Frodoardo accuratè deſcripta. Ex eius actis nuper in lucem editis, lubet principium adſcribere, ut ſitum loci quem dixi, ante omnia probem: *Anno ſereniſſimi Regis Ottonis* XIII. *ipſo quoque cum illuſtriſſimo Rege Ludovico manente, ſancta ac generalis Synodus apud Engilenheim in eccleſia S. Remigii confeſſoris Chriſti, in pago Nagauui dicto collecta eſt, præſidente domni Agapiti Papæ apocriſiario Marino* &c. Ingelheim.

Sunt qui autument, Angliorum Saxonum partem nonnullam in interiores Germaniæ tractus profectam, Longobardis & Suevis permixtam, in Ita- *Cambden. in Britan. fol. 94.*

G

liam penetraſſe, et ſui nominis veſtigia in villis *Ingelheim*, *Ingolſtat*, *Engelburg*, et *Engelrute* Germaniæ, et *Angleria* Italiæ reliquiſſe. Quam conjecturam adjuvat, quod in eodem tractu plures villæ extent eiusdem terminationis, à diverſis populis nomen habentes, qui forte in exercitu Caroli fuerunt: ut *Suabenheim*, *Thuringheim*, *Sachſenheim*, *Heſsheim* &c.

Dudum adeo popularis invaluit opinio, Magno
illi Carolo vitalem aurã hoc loci primùm hauſtam;
ut nullo veteri aut ſpecioſo (quod ſciam) indicio,
ita tam præjudicato & pertinaci progreſſu, ut poſt
tot ſæcula ad ſucceſſorem illius cognominem, Ca-
rolum inquam Quartum, ea fama pervenerit. Qui
quidem in rei memoriam, et cognominis ſui præde-
ceſſoris honorem, fundationem inſignis collegii Bo-
An. 1354. hemorum ſacerdotum ibi cõdiderit, in qua ita ſcri-
bit: *Sanè conſiderato, quod Imperator ille magnificus
in villa Ingilnheym Magontinenſis diocœſis, in imperiali
palatio commemorandæ ſuæ nativitatis ſumpſit originem,
et dum gratis ſucceſſibus habitaret ibidem tractu dierum
felicium, diſponente gratia conſilii cœleſtis, ſibi ab Ange-
lo in quadam camera Aulæ ſuæ prædictæ fuit oblatus con-
ſolatorius ille Orthodoxæ fidei gladius triumphalis, quo
propiciante ſibi virtute divina de inimicis fidei victo-
riam potenter obtinuit* &c. Quin & incolis loci ho-
diernis id adeo perſuaſiſſimum habeatur, malam ut
etiam apud eos gratiam initurus ſit, qui vel leviter
in dubitationem id vocare conetur: quorum & vix
Karle. ullus non uni ex filiis ſuis, CAROLI nomen in ſa-
cro fonte indere pro reverentia illius Semonis con-
ditoris ſui ſolet.

Nos ut nihil certo comperti de hac re habemus, quam nec adſtruere temerè, neque verò operosè refellere paramus; ita vetuſtatem loci Palatio Regali (quod

(quod Saalam hodieq; vocant, ampliſſimo ambitu muris foſſaque cincto adhuc viſendum) jam tum claram, et in eius ævi annalibus omnique ſequentium temporum hiſtoria frequentem, habitisq; ibi Regum & Cæſarum curiis, comitiis, conciliis, torneamentis, aliisque feſtivitatibus cumprimis nobilem, inſigni ſaltem loco veteris eius ſæculi ſcriptoris hactenus inediti illuſtrabimus. Is eſt Ermoldus Nigellus, miles primùm, deinde clericus ſub Ludovico Pio Imp. in cuius honorem quatuor libros ſcripſit verſu elegiaco, quorum quarto adventum Heroldi Denorum Regis ad illum memorans, ita hunc locum prædicat:

Der Saal zu Ingelheim.

Engilin ipſe Pius placido tunc tramite —Heim *
Advolat induperans, conjuge cum, ſobole.
Eſt locus ille ſitus rapidi prope flumina Rheni,
Ornatus variis cultibus & dapibus.
Quo domus alta patet centum perfixa columnis,
Quo reditus varii, tectaq; multimoda;
Mille aditus, reditus, millenaq; clauſtra domorum,
Acta magiſtrorum artificumque manu.
Templa Dei ſummo conſtant operata metallo,
Ærati poſtes, aurea hoſtiola.
Inclita geſta Dei ſeries memoranda virorum
Pictura inſigni quo relegenda patent.

* *Ita eſt in M.S.*

Sequuntur centeni plus minus verſus eas picturas exhibentes: poſtea iſti:

Illic ergo Pius Cæſar dat jura ſubactis,
More ſuo regni rite revolvit opus. Ex quibus apparet, Cæſarem quoque Ludovicum ibi ſedem tum ſuam habuiſſe. Quod autem de Columnis meminit, leviter transmittere non poſſum, qui illarum (ſaltem numero aliquarum) quotidianus ferè ſpectator, rerum humanarum mutabilitatem vel ab iſto exemplo conſiderare ſoleo. Quis enim Ravennatibus unquam perſuaſiſſet, poſt octo ſæcula

Digitized by Google

eorum columnas modò Ingelheimio, poſt Heidelbergæ ſpectaculo futuras? Id quod Munſterus annotavit, ita ſcribens: *Fuerunt eo ævo cum adhuc puer eſſem, ante* L. *videlicet annos, quinque aut ſex columnæ lapideæ fuſiles in monaſterio, quas olim Carolus Magnus ex Ravenna Italiæ unà cum aliis columnis, quæ hodie Aquisgrani videntur, exportari fecit. Sed princeps Palatinus Philippus tranſtulit illas Heidelbergam, ibique in arce eas in perpetuam artis fuſoriæ memoriam erexit.* Vbi quod de Ravennatibus columnis affert, non parum confirmatur ex breviario Epiſtolarum Hadriani Papæ ad Carolum M. (quæ numero XLIIII. manuſcriptæ in Bibliothecis adhuc latitant) à Flac. Illyrico prodito, quarum XII. ita habet: *Karolo Regi Muſivum ac marmor palatii Ravennatenſis, tam in templis quàm in parietibus & ſtratis ſita, ſicut petierat, donat. Pro equo miſſo gratias agit* &c.

Libro III. *Coſmogra. cap.* 178.

Et hæc quidem præcipua ſunt pagi Navenſis: cæteræ villæ obſcuriores nominari ſatis habent.

Alagaſtesheim.
Bildichingen, Bildechingen.
Binger marca.
Diſſenheim.
Gantſingen.
Giſelſtetin.
Gimminsheim.
Graolfesheim. [hod. Groelsheim.
Kircheim.
Laubersheim.
Longiſtheim.
Lefritesheim.
Munzah.
Naarheim. Narheim.
Nerſtat. [hod. Nierſtatt.
Seufersheim.

Deniq;

Digitized by Google

Denique ad exitum Navæ, quem Rhenus pater apud Bingium (*Pinguiam* proxima ſæcula ſcripſerunt) excipit, eſt quod pro Palatinis noſtris obſervemus. RVPERTVS enim ille, inter Sanctos poſtea relatus, cuius pater eo loco principatum habuit, et caſtrum oppidumque in monte inhabitavit, gente & domo Palatinus fuit, et quidem Rheni, ſi credimus Martyrologio Vſuardi *: *Apud Bingam Sancti Roperti, Ducis Palatini Rheni, et Confeſſoris*. Quod illi ferè credere malo, quàm quæ multo poſt vitam eius ſcripſit, Hildegardi, quæ eum è Ducibus Lotharingiæ deducit, et hoſce terminos ei attribuit: *Poſſeßio autem prædiorum eius, quam hereditario jure tam à patre quam à matre, et à cæteris progenitoribus ſuis poſſederat, à loco illo, ubi reliquiæ ipſius cōditæ ſunt, videlicet, ubi Naha fluvius Rheno influit, ſurſum per ripam Rheni uſque ad Selſam fluvium ſe extendebat, et deindè ad alia duo flumina, quorū primum Wiza, ſecundum Apſfla dicitur, tranſibat, & illic ultra Naham fluviolum Elram dictum, qui ibidem medius trium fluviorum eiusdem vocabuli eſt, aſcendebat, et ab hinc ad Simeram amnem dirigebatur, et inde per ſylvam Sane, ubi amnis, qui Heienbach vocatur, Rheno ſe infundit, recurvabatur. Habitatio autem, tam B. Roberti, quàm matris ipſius, eodem tempore propter ſuavitatem defluentium aquarum in ipſo loco erat, ubi reliquiæ eorum nunc conditæ ſunt. Civitas verò ipſorum ibidem ſita, et fortißimis ædificiis munita, per totam adjacentem planitiem usq; ad radicem vicini montis, et usq; ad ripam Rheni tendebatur.* Certè ea cauſſa videtur, quod Ruperti ceu gentilitii cuiusdam Divi prænomen multis Palatinorum (decem enim Ruperti in hac familia numerantur) præ aliis complacuerit.

Rupertsberg.

* *Ad* XV. *Maii*.

Digitized by Google

DE WOSAGO SILVA. WASGOvia hodierna. Venatio Voſagi. Rumerici mons. Mauri monaſterium. Luthra Cæſarea. Lucius Friderici II. Imp. Comitatus Bipontis.

CAPVT XII.

MINIME aſſentior illis qui Vogeſum & Voſagum pro eodem accipiunt, quæ ſunt diverſiſſima. Vogeſus mons eſt in finibus Lingonum, ex quo Moſa profluit, Iulio Cæſare auctore: qui forte idem eſt cum Vocetio Taciti, de quo nunc non tãgam. Voſagus ſilva vaſtiſſima in Germania trans Rhenum, Francorum regum venatione inprimis nobilis, Romanis ſcriptoribus (quod ſciam) haud perinde celebrata: niſi quod in vetuſta illa tabula itineraria (Peutingerianam an Welſerianã dicam?) expreſſa cernitur, SILVA VOSAGVS. Quo ex loco ſitus etiam eius et ſpacium cognoſcitur, quandoquidem toti itineri à Treveris, imò & Mediomatrico, Argentoratum usq; prætexitur. Quod ut clarius fiat, deſignabo loca quædam à mediæ ætatis auctoribus ei regioni adſcripta. E quibus antiquiſſimam reperio memoriã in teſtamento B. Remigii epiſcopi: *Quibus etiam Berna ex epiſcopio, cum duabus villis, quas Ludovicus à me ſacro baptiſmatis fonte ſuſceptus, amore nominis mei* PISCOFESHEIM *ſua lingua vocatas, mihi tradidit, ſive cum Coſlo & Gleni, vel omnibus ſilvis, pratis, paſcuis, quæcunq; in Voſago infra, circum, et extra, tam ultra quàm citra Rhenum, precio dato comparavi, picem annuatim miniſtret; cunctisque locis Regularibus pro neceſſitate locorum ad vaſcula vinaria annuatim diſtribuat.* Vita Ludovici Pii à coævo auctore, ſub anno DCCCXXI. *Inde*

Biſchofsheim.

digrediens

digrediens Aquaſgrani repetiit, et inde per Arduennam uſque ad Rumerici montis altitudinem, Voſagiq; latiſſimam vaſtitatem, totum quod ſuperfuit æſtivi et autumni temporis transegit. Et poſtea ſub anno DCCCXXXI. *Dehinc in partes Rumerici montis per Voſagum tranſiit, ibique piſcationi atque venationi indulſit.* Et biennio poſt: *Lotharius Merlegium villam devenit, et Voſagum per Mauri monaſterium tranſiit, et Mediomatricum (quæ altero nomine Metis vocatur) pervenit.* Theodericus Rex Francorum, qui regnum iniit anno DCCXX. in privilegio dato XII. Iulii. anno regni ſui III. *Venerabilis vir Perminius gratia Dei Epiſcopus, noſtris temporibus cum Monachis ſuis Deo inſpirante pro Evangelio Chriſti peregrinatione ſuſcepta, monaſterium virorum in eremo vaſta quæ Voſagus appellatur, in pago Alſacenſi, in loco qui vocatur Viuarius peregrinorum (qui ante appellatus eſt Murbach) in allodio fidelis noſtri Ebrohardi Comitis, cum ipſius adjutorio, Deo donãte conatus eſt conſtruere.* Huc pertinet & vetuſtiſſimum, Dagoberti Regis fundatio, cœnobium Weiſſenburg. Nithardus libro III. poſtquam memorabile illud Ludovici & Caroli contra Lotharium fœdus apud Argentinam ictum recenſuit, diſceſſum addit: *Quibus peractis, Ludvvicus Rheno tenus per Spiram, et Karolus juxta Waſagum per Wizzunburg, Warmaciam iter direxit.* Idem paullo poſt non obſcurè notat, vias id locorum (ut in nemoroſis plagis ſolet) impeditas fuiſſe: *Et Karolus quidem per Waſagum iter difficile ingreſſus* &c. Vt jam dubium nullum ſit eam regionem eſſe, quæ compluribus dominis hodie parens, à Waſago apud Germanos nomen retinuit, *Das Waſgavv*; à Voſago apud Lotharingos, *le pais de Voſgues*: Francis olim Latinè pagus non quidem Voſagenſis (eũ enim in territorio Biturico ponit Gregorius *) ſed *Vozenſis* (quod ad pronunciationem Galli-

Rumers-berg.

Mors-münſter.

Murbach.

Weiſſenburg.

* *Turonenſis lib.* IX. *cap.* 19.

Gallicam ſive Lotharingicam proximè accedit) vel *Vonzēſis* nominatus. Frodoard. Annali DCCCCXXVI. *Hungari quoq; Rheno transmeato uſq; in pagum Vozinſem * prædis incendiisq; deſæviunt*. Apud poſteriores etiam WASAGACIA ſcribitur. Et de Waſgavia illa extat ſingularis libellus vernaculo ſermone ſcriptus ab Heliſeo Rœſlin archiatro Haganoenſium, viro nobis ob eruditionem & candorem amico. Nota etiam illuſtris Baronia *Geroltzeck im Waßigeu* ſignanter dicta.

* Al. Vonzinſem.

Nemoroſa olim (ut dixi) regio; ideoque lignis omne genus cædendis, tignis parandis, pici excoquendæ inprimis idonea, maximè verò venationi exercendæ; cui Francorum Reges & proceres ſolenniter ſtatis temporibus modò in Arduenna, modò in hac Voſago operatos, Annales ſubinde meminerunt. Venantius Fortunatus ad Gogonem:

Aut æſtiva magis nemorum ſaltuſq; pererrans
Cuſpide, rete feras, hinc ligat, inde necat?
Ardennæ an Voſagi, cervæ, capræ, Helicis urſi
Cæde ſagittifera ſilva fragore tonat?
Seu validi bufali ferit inter cornua campum.
Nec mortem differt urſus, onager, aper.

De bubalo, propria ferè Germaniæ fera, tangit & Gregor. *Dum ipſe Gunthramnus Rex per Voſacum ſilvam venationem exerceret, veſtigia occiſi bubali deprehendit*. De cervis & apris alii. Theganus de Ludovico Pio: *In menſe autem Auguſto, quando cervi pinguiſſimi ſunt, venationi vacabat, uſque dum aprorum tempus advenerat*. Alius de eodem: *Quibus diſpoſitis juxta morem Francorum Regum, autumnale tempus venationibus inſumſit*. Idem: *Ipſe autem Voſagi luſtra ſectaturus venatum petit. Interea venatione ibidem juxta morē Francorum expleta, cum hyemem exacturus Aquas-*

Lib. x. cap. 10.

Hirſchfaiſt. Sweinhatz.

Aquaſgrani reverteretur. Idem: *Dimiſſis ergo legatis, Imperator exercitio venandi ſe commiſit Voſagi ſecretis, iterum id agendum credens*. Itaque raras admodum, vel nullas adeo, toto eo ſpacio civitates collocatas in Tabula illa Romana videmus: quæ tamen poſtea ſub Francorum imperio, nec infrequẽtes neque ignobiles ſurrexerunt, cum arcibus, monaſteriis, oppidis, villis prope infinitis. De quorum numero jam quatuor ſupra attigimus, è quibus cum aliqua hodierni juris Palatini ſint, occaſionem ſcribendi huius capitis nobis dederunt.

Et his accenſere non dubito (quod veluti caput huius capitis dixero) eximium ſuper omnes Voſagi decus, civitatẽ Lutram, Cæſaream olim dictam, à Friderico (uti coniicio) Barbaroſſa præſtantiſſimo Imperatore, cõditore regalis ibi caſtri, de quo Radevicus: *Apud* LVTRA *domum regalem ex rubris lapidibus fabricatã, non minori munificentia accuravit. Etenim ex una parte muro fortiſſimo eam amplexus eſt, aliam partem piſcina ad inſtar lacus circumfluit, piſcium & altilium in ſe continens omne delectamentum, ad paſcendum tam viſum quàm guſtum. Hortum quoque habet contiguum, cervorum & caprcolorum copiam nutrientem. Quorum omnium regalis magnificentia, et major dictu copia, operæprecium ſpectantibus exhibet*. Et Guntherus VI. Ligurini: Kaiſers-Lautern. *Lib. II. cap. 76.*

Rurſus Vangionum campos Luthramq; reviſit:
Regaleſq;, ſibi quos ſtruxerat ipſe, penates
Incoluit paucis ſedata mente diebus.

Quanquam origo oppidi poſſit eſſe antiquior, quod amœnitas & oportunitas loci facile credibile reddunt. Invenimus quidem jam tum in diviſione filiorum Ludovvici Pii Imp. in portione Ludovici Regis inter alia etiam *Luteram:* quæ mentio non video cui alteri loco melius conveniat, cum Luthera Á. DCCCLXX. *Apud Nithard lib. 4. in fine. Aimon. V. cap. 25.*

H.

Saxonica eo ævo nondum extiterit. Vt autem Lutera ſine dubio à fluvio eam perluente dicta eſt,
Die Lauter. qui verè pro nomine ſuo eſt limpidiſſimus, et optimorum piſcium nutritor, neque abs re Civitatis inſignia ornat, à quo & caſtrum nõ longè inde ſitum
Lauterecl. nomen traxit: ita Cæſarea (ut dictum) ab auctore & ſtructore imperialis ibi palatii, quod adhuc ibi ferè integrum extat, ut à Romana architectãdi ratione aliquo modo diverſum, ita ſuo quodam decore & majeſtate minimè carens, Principibus Palatinis gratum ſæpe dignumque receptaculum, et venationi piſcationique peramicum. Et hoc ad dif-
Königs-Luther. ferentiam alterius Luthræ, quæ Regia appellatur, cœnobio Monachorum, à Lothario III. Imp. fun-
Anno 1135. dato, eiusq; ſepulcro imperiali inſignis, tribus lapidibus Brunesvico diſtans.

Neq; verò minus Friderico etiam II. Imp. gratum huius loci aſpectum & uſum fuiſſe, argumento certo eſt inſignis et miraculoſus ille piſcis, ante cxv. annos ibi captus in ſtagno vicino, quod etiam num
Kayſers-wag. à Cæſare nomen tenet: per quod ipſe fluvius Lutra
Kayſers-mühl. transcurrens, molamq; impellens, maximos & ſapidiſſimos piſces nutrit, et in his lucium, quem *cultorem ſtagnorum* Auſonius vocat. De huius autem lõgitudine & captura teſtimoniũ perhibet vetus pictura in arce ibi viſenda, piſcem ipſum ingentẽ torquatum exhibẽs, et lineæ nigræ xix. pedes longæ adſcriptum habens: **Diß iſt die gröſſe des Hechts / ſo Kayſer Friderich dieſes Namens der ander / mit ſeiner hand zum erſten in den Wag zu Lauttern geſetzt / vnd mit ſolchem Ring bezeichnet hat** a°. 1230. **Wurd gen Heidelberg gebracht den** 6. Novembris a°. 1497. **als er darin geweſen war** 267. **Jahr.** Torques quoque, ſive mavis annulus collaris, æneus & deauratus, cum minuſculis annulis circumquaque inſertis, (qui etiam hodie in cimeliarcheis Palatinis, et meritò aſſervatur) ad-

pictus

pictus eſt, et adſcriptum: *Hæc eſt forma annuli quem Lucius geſſit in collo ad* CCLXVII. *annos; qui captus anno* MCCCCXCVII. *Lutræ ex ſtagno, et Heidelbergam perlatus* IX. *Novemb. hora poſt meridem ſecunda.* Præterea & hæc: *In foraminibus iſtis nigris fortaſſe fuerunt ſigna imperialia vel ſimilia. nihil tamen reperimus: ſed ſolùm foramina ſic poſita, ut patet.* Torques autem ille, verè viſu dignus & auro contra non carus, inciſam habet memoriam Cæſaris φιλέλλωος, qui felice manu tam vivacem piſcem, poſteris paſcendum ſimul & ſtupendum, ſtagno immiſit; quæ ita habet: ΕΙΜΙ ΕΚΕΙΝΟϹ ΙΧΘΥϹ Ο ΤΗΝ ΛΙΜΝΗΝ ΠΑΝΤΟΠΡΩΤΟϹ ΕΙΛΥΘΑ ΔΙΑ ΤΟΥ ΚΟϹΜΗΤΟΡΟϹ ΦΕΔΗΡΙΚΟΥ Β̅ ΤΑϹ ΧΕΙΡΑϹ ΕΝ ΤΗ Ε̅ ΗΜΕΡΑ ΤΟΥ ΟΚΤΟΒΡΙΟΥ Α̅ Ϲ̅ Λ̅. Hoc eſt: *Sum ille piſcis ſtagnum omnium primum ingreſſus per Imperatoris Federici II. manus, quinta die Octobris Anno* MCCXXX. Quem licet Auguſtâ manu ſtagno impoſitum, velutique præfectum, —*depaſtumque diu vivaria Cæſaris*, tandem ætate feſſum & jam declinantem, crudelis coci machæra confecit, et ſub Philippo optimo principe epulis Palatinis intulit. Dicas è Martiali didiciſſe: *Vide eiconа.* *Iuvenal.*

Ad Pallatinas acipenſem mittito menſas. *Xen, 91.*
Ambroſias ornent munera rara dapes.

Et hæc de memorabili illo & ferè plus quam lucio, ut rem raritate non minus quàm antiquitate commendabilem, hoc loco eo magis annotare operæ precium viſum eſt, quod eiusdem vir doctus et probus, minus benè de tota re informatus, erroneam in ſuis commentariis mentionem fecerit: quam, ſi fata ſiviſſent, ex his noſtris ſine dubio fuiſſet correcturus. *C. Geſner. in Iconib. aquatil. fol. 316. edit. Baſil. 1560.*

In hac denique regione Voſagica ſitus eſt etiam

Digitized by Google

pervetus & ampliſſimus ille Comitatus Bipontinus, vel (ut alii malunt) Dipontinus, jamdudũ per connubium Palatinæ familiæ inſertus; et ſede Principum illuſtriſſimorum, Wolffgangi, Iohannis ſenioris, et nunc junioris, Electoralis Palatinatus pro tempore Adminiſtratoris digniſſimi meritiſſimiq;, inprimis clarus. De quo forte erit ut aliâs plura ſcribamus. Nunc ad lineam Rheni redimus.

DE PAGO WORMACIENSI, EIVSque villis. Wormatiæ palatium & Ducatus. Sigefridi herois & Gybiconis Regis fabella. De Moguntia aliquid.

CAPVT XIII.

INTER Germaniæ pagos nullum invenio ampliorem, celebriorem, villis oppidisque inſtructiorem, pago Wormatienſi. Nam & metropolis eius Wormatia, *Borbetomagum* ſub Romanis dicta, Vangionum olim caput; declinante poſtea imperio, Francisq; rerum potientibus maximè ab illis culta, adeoque eorum regia ad Orientem fuit, propemodum ut ad occidentem Lutetia ſive Pariſius. Eiusq; regiæ adeo nominatim meminerunt optimi illi annales Karolini, à P. Pithœo primùm editi, ſub Anno DCCXCI. *Palatium Wormatienſe incendio conſumtum eſt.* Cum illo Pariſino & hoc commune habuit, quod B. Dionyſio Areopagitæ vicinum fanum utrobiq; Dagobertus Rex conſtituit: quod juxta Lutetiam manſit, juxta Wormaciam poſtea ſub Ludovico II. Imp. Cyriaco martyri conſecratum fuit. Francorum Reges poſtea more ſuo, ut aliis in locis, ita hac quoque urbe Comites Ducesq; bene-

BORBETOMAGVS.

Digitized by Google

beneficiarios conſtituerunt: unde *Comitatus Wormatienſis* non ſemel legitur. Nominatim verò clara fuit memoria Eberhardi Ducis Wormaciæ Franconiæq;, cuius filiam Gertruden in conjugio habuit Rigimirus Dux Lotharingiæ Moſellanicæ, circa annum DCCCCXLVI. cuius diplomata habet Roſerius *. Item Conradus Dux Wormatienſis, gener Othonis Imp. qui in duriſſimo prælio contra Hungaros ad Auguſtam Vindel. cecidit, Othone Friſingenſe teſte. Cuius inſigne Palatium Burchardus Epiſcopus, Heinrici II. Claudi Imp. ſubſidiis, convertit in collegium Canonicorum S. Pauli, ut Bruſchius annotavit. Talis igitur Wormatia fuit. Annales Germanorum evolvito: nulla in civitate frequentiora Principum comitia, Regum Cæſarumq; nuptias, aliosq; ſolemnes conventus, et curias (quas vocabant) habitas reperies. Nimirum antiquitas celebritasq; civitatis, oportunitas fluvii, fertilitas opimæ regionis Bacho Cerereque affluentis, id meruerat: De qua non illepidi ſunt verſus Guntheri, de Natali à Friderico Imp. ibi celebrato:

*Stem. Lotharing. num. 35. & ſeq.

Chron. VI. *cap. 20.*

In Epiſcopis Wormat.

Ligurini lib. V.

Hunc celebrare diem digno meditatus honore
Cæſar, ubi illuſtrem legerat ſibi Curia ſedem,
Quo poſſet pleno tot millia paſcere cornu,
Wormatiam petiit, medio qua gurgite Rheni
Gallica Germanis opponit rura colonis.
Vtraq; frugiferis tellus uberrima campis,
Vtraq; vinetis exuberat, utraq; pomis,
Piſcibus atque feris, et cunctis rebus edendis.

Hinc antiquiſſimæ fabulæ rythmis vernaculis cõſignatæ, neſcio quem Gybiconem Regem Wormatiæ imperantem, neſcio quod roſetum virgineâ Crimhildis manu excultum, invictorumq; heroum armis contra invaſores defenſatum, crebriſq; duellis & concertationibus ſanguinolentum nobis decan-

Roſengarten.

Digitized by Google

Hürnin Seyfrid. tant. Præſertim verò Sigefridi cuiuſdam gigantis, quem ab immani robore & duritie telis impervia, non ut Pelops ille humero fuit eburneo, ſed totum Corneum dixere, fama ad miraculum increbuit: qui ludis Olympicis à Crimhilde illa regali puella indictis, et Theodorico Veronenſe cum veteranis ſuis provocato, conſertis manibus multoq; utrinq; ſanguine fuſo, Cadmeâ prope victoriâ inter alios depugnârit; ibidemque tandem ſepultus, ceu alter quidam Hector, famoſum monumento ſuo locum fecerit. Cuius etiam pro haſta ingens pinus ibidem oſtentatur, ceu illa olim Pelias haſta, et

Dieterich von Bern.

Auſonius. *nulli extra dominum vibrabilis ornus Achillei.*

Heldenbuch. Quas nænias non tantũ Henricus Oſterdingus quidam, auctor monſtroſæ fabuloſitatis libri Heroici ſuperiori ſæculo confecti, lingua vernacula deſcripſit; ſed & antiquiſſimo quodam Anonymi carmine Latino non abſimile nugamentum de Gybicone Francorum Rege Wormatiæ reſidente, eiusque filio Gunthario, tum Walthario Aquitano, et Haganone, deſcriptum in veteribus membranis habeo: quod cum aliis eius farinæ in Tomo Francicorum ἀνεκδότων propediem (ξὺν θεῷ) edere meditor. Sic ergo illud, de Walthario è Pannonia:

Venerat ad fluvium jam veſpere tum mediante,
Scilicet ad Rhenum, qua curſum tendit ad urbem
Nomine Wormatiam, regali ſede nitentem.

Et alibi ita Regem Gybiconem, jactantem inducit:

Dedecus at tantum ſuperabit Francia nunquam.
Antea quis fuimus ſuſpecti ſibila dantes,
Francorum, dicent, exercitus omnis ab uno,
(Proh pudor) ignotũ vel quo, eſt impune necatus.

Et in fine: *—— et ſic diſiecti redierunt:*
Franci Wormatiam, patriam Aquitanus adivit.

Tam plebeiis & puerilibus fabulis vera priſcorum

Digitized by Google

rum Francorum hiſtoria involuta intercidit: quos à corporum pariter animorumque robore (Romanis etiã calamis celebrato) Gigantes poſteritas credidit. Vnde etiam domum quandam in Vangionum urbe, non dubiæ vetuſtatis, vaſta altitudine & amplitudine, vægrandi porta, ingentibus feneſtris (quam Prætorium Regum aut Ducum Comitumve Francorum fuiſſe certo certius eſt) Gigantum domicilium etiamnum vulgò vocant. Cumq; ab immaniſſimis hoſtibus, modò à Croco Vandalo, modò ab Attila Hunnorum Rege (quem *hoſtem Rheni* Sidonius vocat) urbs expugnata & vaſtata fuiſſet; quæ propugnatoribus & reſtauratoribus ſuis non carebat, eos in heroum numerum poſteritas retulit: quomodo & Siffridi fabulam ad Sigibertum virum clariſſimum, quem circa annum DXXXVIII. ſub Theodorico Rege Maiorem Domus fuiſſe, et Wormaciæ cum uxore Crimhilde habitaſſe, et multa fortiter geſſiſſe invenitur, non incommodè referri poſſe eruditis videtur. In annalibus certè urbis hoc annotatum, indicio viri docti nobis conſtat, Fridericum III. Imperatorem difficillimis in Belgio Maximiliani Cæſ. filii ſui nomine confectis expeditionibus feſſum, Wormatiam quietis & recreationis gratia ſe contuliſſe: ubi cum aliquandiu & propter Imperii negotia, et verò litis eius quæ tunc civibus cum Clero intercedebat, cõponendæ cauſsâ commoraretur, de immani iſto Gigante per totam prope Germaniam decantato, cuius in D. Cæciliæ fano ſepulchrum vulgò oſtenditur, mira ad ipſum quoque perlata. Cuius rei cognoſcendæ cauſſa mandaſſe, eruta terra tumulum ipſum perſcrutari, num aliquorum oſſium reliquiæ, ex quibus de tam vaſto corpore cõjectura fieri poſſet, ſupereſſent. Eodem nimirum eventu, quo in Rolandi illius apud Aquitanos tumulum à Franciſco

Riſenhauß.

Lib. 1. epiſt. 12.

M. Frid. Zornii epiſtola ad Meliſſum.

Rege

Rege inquiſitum Leodius * narrat. Illos enim etſi in viſcera terræ tam profundè deſcendiſſent, ut aqua copioſè egereretur, ne minimum tamen indicium ullius cadaveris, nedum Gigantei, reperiſſe. Vt jam liquidò conſtet, paria narrationibus veris Lucianicis eſſe, quæcunq; de illo Sigefrido ineptorum rumoribus jactata, ab ineptioribus unquam credita fuerunt.

* *Append. Palat. Orig. 1. pag. 6.*

Sed miſſa hæc faciamus, cum jam non ſit noſtri inſtituti, Vangionum origines inveſtigare (quod ab aliis cœptum, utinam in publico extaret) ſed veteres Carolini ævi villas (quæ hodie Palatini juris pleræq;) in agro & pago Wormatienſi poſitas enumerare: quod genus reperio ſequentes.

Guliel. Iſengrin. M. Frid. Zornius.

NOTICIA VILLARVM PAGI vel Comitatus Wormatienſis; Francicè *Wormeſveld*, *Wormazfeld*, *Wormazfeldun*; hodie Wormſſergawe/ et præ aliis κατ᾽ ἐξοχὴν ſimpliciter das Gawe.

Abenheim.
Aburinesheim.
Affloheim.
Agmarsheim.
Agridesheim. [hodie Ogersheim/ oppidum ſatis munitum & elegans. In eo vetus extat ſtatua MERCVRII, foribus diverſorii inſerta.
Alagaſtisheim, *Alagaſtesheim*.
Alahesheim, *Alaisheim*, *Alesheim*, in Comitatu Wahalonis. [hodie Alleßheim, vicus non exiguus, ſitus am alten Rhein, qui illum olim alluebat, nunc alveo mutato diſceſſit. habet duas Eccleſias, ut appareat non parvum fuiſſe. Ab hoc ALZEIA forte diverſa, et recentior. Nam & ita ſemper

Alzey.

ſcripta

ſcripta invenitur, *Alceia*, non *Aleſheim*. Eius mentio habetur in vita Landoaldi, ex qua *Alſatiam* male fecit Surius. Fuit & ſcriptor *Conradus de Altzeya* circa annum MCCCLXX. apud Geſnerum. Et plura de hac alibi.

Albucha, *Albucher* marca.

Aothmaresheim, *Autmaresheim*, *Autersheim*.

Appinſtein. [hod. Affenſtein.

Arasheim, *Harasheim*.

Aribimesheim.

Arilbach.

Aſlah marca.

Aſcmundesheim.

Aſchininbrunn. *Aſchibrunn*.

Azulenheim, *Azalunheim*.

Babenheim, *Baabenheim*.

Baldolfisfelde.

Batenheim.

Bercheim.

Berenbrunn.

Bermotesheim, *Bermittesheim*.

Bertolfesheim.

Bingen.

Biſcofesheim.

Biſeſtat.

Birgelen, ſuper fluvium Rhenum.

Blatmaresheim.

Blithersheim.

Botinesheim, *Botensheim*, *Butinesheim*, *Butinsheim*, *Butinheim*, *Buncinesheim*.

Brizzenheim. [hod. Bretzenheim, Domus Comitum à Falkenſtein.

Brunheim.

Buxlare, villa.

Caisbotesheim, *Cheisbotesheim*, *Keisbotesheim*. hodie Gaiſpitzheim, ſic dictum, quaſi *Gavvſpitzheim*, ut

Digitized by Google

ut *Gavv-beckelnheim*.
Carlobach, villa.
Chnolingen.
Dagaſtisheim.
Dagolfesheim.
Dalaheim. [hod. Dalheim.
Devenheim.
Dienenheim, [hod. Dienheim. à quo equeſtris familia nomen habet.
Ditelsheim, *Titelsheim*.
Dulgahesheim, *Dulgesheim*, *Dulgensheim*.
Duncinesheim, *Dunzinesheim*.
Durincheim, ſuper fl. Rheno. [hod. Türckeim, ut à Thuringis, non à Turcis dictum appareat.
Ebblisheim, *Ebbelesheim*.
Ebenſtein, villa.
Eberulvesheim, *Eborolfesheim*.
Eichinen, *Eichinum*.
Enſeltheim, *Enſiltheim*.
Erpholfesheim.
Eſcilebrunn, *Aſchibrunn* [hod. Eſchelbrunn.
Flaanheim, *Flannenheim*.
Flaridesheim, *Fletersheim*. [hod. Flersheim.
Folkesheim, *Folchesheim*.
Frankondal, *Frankendale*. Vbi deinde A. MCCXXXV. Buggo epiſcopus Wormatienſis monaſteriũ Augiſtinianorum condidit, auctore Trithemio in Chronico Hirſaug. Hodie oppidum elegans, à Gallis & Belgis mirificè excultum, ſub Duce Ioh. Caſimiro Palatino, et Friderico IIII. Electore.
Frecanſtaten.
Frecmarsheim.
Fridolfesheim, [hod. Fridelsheim.
Frigmersheim, *Frimersheim*. [hod. Freimersheim.
Friſenheim.

Fritten-

Digitized by Google

Frittenheim. [hod. Frettenheim.

Gautzoldesheim, *Gozolvesheim*, *Gozolfesheim*.

Gautzvvinesheim.

Gemminisheim. [hod. Gimbsheim.

Gillenheim, *Gellenheim*, [hod. vulgo Gellheim, clade Adolphi Cæſ. locus nobilis, qui ibi in patẽtibus campis ab Alberto Auſtrio cæſus, et mox in vicino monaſterio Roſendal tumultuariè ſepultus, in loco commiſſæ pugnæ monumentum habet, murum quadratum cum imagine Crucifixi, et inſcriptione: ADOLFVS A NASSAV ROM. REX. INTERFICITVR APVD GELLINHEIM. Non longè ad radices montis TAVNI, quem prope Vangiones collocat Tacitus: qui hodie *Dohrſperg*, quaſi *Tonnerſperg*, ut vulgo volunt, quaſi Tonantis montem dicas. TAVNVS *mons*. *Annal*. XII.

Gimminheim.

Gozinſesheim.

Gozmesheim.

Graulfesheim.

Gumersheim, hodie monaſterium prope *Odenheim*.

Gunſenheim, *Gunzinheim*, juxta Mogontiam civitatem.

Gunteim, *Guntheim*, villa.

Guntmaresheim, *Guntramesheim*, fortè à Gunthrammo Rege, à quo eſt & monaſterium *Godramſtein*, utrumque quaſi Guntramni ſedes & præſidium.

Hagenheim, ſuper fluvium Saluſiam.

Hamme, villa.

Harauuesheim.

Harlesheim.

Haſmachgovve.

Heichinloch, *Heichino*.

Heimradesheim.

Heppenheim apud Wormaciam, hodie Heppenheim auf

der Wieſen: ad differentiam alterius Heppenheim in ſtrata montana, quod in pago Rhenenſi ſupra apparuit.

Heſinloch. [hod. Haßloch.

Heßinheim, *Heſſenheim*, *Heiſinisheim*. [hod. Heßheim.

Hildebaldeshus.

Hildeboteshheim.

Hoffouua, villa.

Hughilheim, *Huchilheim*. [hod. Heüchelheim.

Ibernesheim, *Ibensheim*, *Ibersheim*.

Imminesheim.

Iſanburc.

Kreicesheim.

Kyrcheim.

Lammundisheim. [hodie Lambsheim.

Landrisheim, *Lendrichesheim*.

Laonisheim.

Leiberesheim, ſuper fluvium Cherminbitzia.

LINVNGA marca [hodie Leiningen, Comitatus inſignis & perantiquus, et duplex, Altt vnd New Leiningen.

Linkanheim.

Liutmarsheim, *Liumarsheim*. [hod. Laumersheim.

Liutresheim.

Longiſtisheim.

Ludolfeſfelde.

Mauuenheim.

Meltridesheim.

Mereſche, *Meriſche*, ſuper fl. Rhenum ſita.

Mettenheim.

MOGVNTIA civitas, *Megunzer marca*. Quam valde notandum eſt, tantam civitatem, pago Wormatienſi ſubditam & annumeratam fuiſſe. Quippe & archiepiſcopatus Wormatienſis longe antiquiſſimus & ampliſſimus, & ob prærogativam metropoleos ſuæ, quæ Regum eo tempore ſedes,

ſedes, aliis ſublimior, et Mogūtinus ſub illo fuit; ad annum usque Domini DCCXXIX. quo ſub Pipino Rege & Gregorio III. Pontifice vice inversâ Moguntia ſublimata, et Wormacia præſulis ſui Gervilionis culpa depreſſa. Vide Bruſch. & Cratepol. in Catalogo Epiſcoporum.

Mulinheim.

Mumenheim, Momenheim.

Mundinheim.

Munnesheim, Muntisheim, Muntinheim.

Munulphesheim.

Munzinheim, Muncenheim, Munzanheim, Monzenheim. [hod. Monzingen.

Mutaha, marca.

Nacheim.

Naraheim.

NAVVAS fluvius. *Nava* & *Navus* Tacito, et Auſonio, die Nahe. Hic peculiarem pagum habet, de quo antea.

Niuuora, marcha.

Niuuarcheim, Neouarcheim.

Nubenheim, Nuvvenheim.

Odenheim, Otinsheim.

Ominsheim, Ominesheim.

Obbenheim, Oppenheim. villa ſuper Rhenum fluviū in Comitatu Zeizolffi Comitis. Hanc à Carolo M. Rege quondam cœnobio Lauriſſamenſi donatam, Conradus II. Rex. Rom. certa permutatione ad dominium Imperii retraxit: poſtmodū in jus Palatinum ſub Ludovico Imp. pervenit.

Offenheim.

Offenſtein.

Oſtouva. [hod. Oſthofen.

Otmaresheim, Aotmaresheim, Otersheim.

Oternheim. Martyrologio VII. Novembr. [hodie Odernheim.

Digitized by Google

Patennicheim, villa juxta Wormatiam, apud Reginonem ſub Anno DCCCXXIII.

Quirnheim. [hod. Quernheim.

Regingiſesfelde.

Riom, villa.

Rocchesheim. [hod. Rorheim.

Rodenbach.

Roſsinga, *Roſſungen*.

Rudolfesheim.

Sagenvvert, vel *Sigenvvert*, inſula quæ jacet in ripa Rheni.

Salſen, marca.

Sauuenheim, *Savvilenheim*, *Sovvelenheim*. [hodie Saulheim.

Scarra, ubi baſilica.

Spizisheim. [hod. Spieſsheim.

Sprendilingen.

Suaboheim, ubi cœnobium hodie.

Sultzheim.

Sunnincheimere-ſtete, ultra Rhenum.

Suſenheim.

Tethanheim.

Tornung, marca.

Tradinesheim.

Tribunisheim.

Truchmaresheim.

Vininesheim.

Vlfridesheim, *Vlfritesheim*.

Vodenheim.

Vndenheim.

Vluuerusheim.

Waccanheim, *Wackenheim*. [hod. Wachenheim.

Walahaſtat. [hod. Wallſtatt.

Walahesheim, *Walaheim*.

Wanandorph.

Waſiſtat, *Weſeſtat*.

Wellin-

Wellingesheim.
Wendilsheim, in Binger-marca.
Widergiſa.
Wigenheim. *Wizenberc*, mons in illa marca.
Wilenheim.
Winolvesheim.
Winteresheim.
Wihſa marca: *Wiſore*, *Wiſere* marca.
Witersheim.
Wizzinheim. [hod. Weiſsheim auff dem Sand.
WORMACIA civitas Vangionum. Ita jam tum vocabatur. Nam et portæ eius, quæ Pauonia dicitur, inſcriptus titulus cubitum ferè longis litteris: SPECVLA VANGIONVM. Antiquitus apud Antoninum, Ptolemæum, et in tabula Itineraria BORBETOMAGVS, inde paulatim detorta *Vorvetomagus*, *Vorvemagus*, *Vormagia*, *Wormacia*. Homines clerici ſcripſerunt etiam *Guarmacia*, et Concilia allegant *apud Guarmaciam habita*, et Epiſcopum *Guarmacienſem*. Benjamin Tudelenſis Hebræus in Itinerario ſuo ſcribit corruptè (ut cætera pleraque) *Germetza*. Alii eleganturli *urbem Wangiam* commenti ſunt, ut in epitaphio Gregorii V. legitur: Pfawen porte. c.1. De cenſib. c. Si aliquis. De homicid. volunt.

Lingua Teutonicus, Wangia doctus in urbe.

De qua videſis, qui plura cupis, Munſterum, Irenicum, Rhenanum, Heroldum *. Sed & peculiarem de ea commentarium parabat Guliel. Iſengrinius, ut in Spira ſua meminit, quo neſcio quid factum. Hodie id argumentum in manibus eſſe intelligo M. Friderico Zornio, ſcholæ Wormatienſis rectori, viro eruditiſſimo, cui faventem Perſicam opto.

* De ſtat. legion. in vet. Germ. cap. 20. & 21.

DE

DE STATIONE MARTENSIVM apud Altam-ripam. Neoſtadienſis Eccleſiæ inde facta dotatio per Rupertum Palatinum. Neapolis Nemetum.

CAPVT XIIII.

INTER Vangiones & Nemetes medius eſt locus quidam, ob opportunitatem non tantum traiectus, ſed etiam altioris ripæ, velut in aggerem quẽdam erectæ, Romanis olim minimè ignotus neque neglectus, cui & nomen inde fecerunt ALTÆ RIPÆ, quod in hanc uſque diem manet. In eo ſtationem militum ordinariam, à Gradivo patre nomen habentem, ad Rheni limitisq; tutelam habuiſſe, fidem facit Notitia Imperii *, loco etiam alibi allato:

Altrip.

* Cap. ſub diſpoſitione Ducis Moguntiac.

Præfectus militum Vindicum, Nemetes.
Præfectus militum Martenſium, Alta ripa.
Præfectus militum ſecundæ Flaviæ, Vangiones.

Quem locum nimis perfunctoriè inſpexit & allegavit Ortelius in Theſauro: *Alta ripa circa Moguntiam in Germania urbs, in lib. Notitiæ. Huius meminit quoque* (ait, et fallitur) *Codex Theodoſianus.* Nam & à Moguntia longiùs abeſt, neque civitas eſt, aut fuit: ſed hodie vilis pagus, ſola traiectus (de quo dixi) oportunitate noſcẽdus; olim ſtatio legionum & præſidiariæ manus, ob editiorem ſitum in tumẽti loco * (unde & ad ſpeculandũ, et tela mittenda trans alveum Rheni, promtior facultas) præ aliis oportuna, et caſtello utiq; ſeu prætorio aliquo munita. Cuius adeo ante duo adhuc ſæcula veſtigia ſuperfuiſſe, didici ex diplomate Ruperti ſenioris Palatini Electoris, dato Heidelbergæ MCCCLXXX. in quo Eccleſiæ collegiatæ S. Ægidii, in oppido Novæ Civi-

* Der Sandberg/ hodieq;.

Digitized by Google

Civitatis ſitæ, donavit *curtes ſive curias in Nuvvenhoſſe, prope villam Altripf Spirenſis Diœceſis, cum area ibidem, ſuper quam ab olim fortalitium ſive caſtellũ fuerat ædificatum, cum quatuor prædiis* &c. Sed cur non totum adſcriberem, in memoriam laudatiſſimi Principis? cui etiam Academia Heidelbergenſis originem ſuam debet, quique in Neapoli illa Nemetum tumulum ſuum habet.

RVPERTVS *Senior Dei gracia Comes Palatinus Reni, ſacri Romani imperii princeps elector archidapifer, et Bavariæ Dux. Magnum quidem premii meritum apud conditorem omnium Deum omnipotentem proculdubio promereri ſperamus, ſi venerabilia & ſacra loca prædiis rebusq; poſſeſſionis noſtre aliis, ob divine laudis honorem, genitricuque glorioſe virginis Marie Sanctorumq; comemorationem conceſſo nobis ab altiſſimo noſtro tempore ampliamus. Proinde nos Rupertus Dux ſenior predictus omnibus Chriſti fidelibus tam futuris quàm preſentibus notum eſſe volumus, quod nos pro remedio anime noſtre, parentum & fratrum omnium animarum, atque pro noſtra ſalute perpetua, Eccleſie collegiate ſite in opido noſtro Nove civitatis Diocœſis Spirenſis in honore S. Egidii conſecrate, ſponte liberè & ex certa ſcientia matura prehabita deliberatione dedimus & donamus donatione perfecta irrevocabiliter inter vivos perpetuè valitura, ac nos ut ſis pro nobis & noſtris heredibus ac ſucceſſoribus univerſis dediſſe & donaſſe preſentibus publicè profitemur, diſcretis viris devotis noſtris Decano & Capitulo prefate Eccleſie collegiate S. Egidii in dicto opido ſite, et eorum ſucceſſoribus in eadem Eccleſia univerſis, curtes ſive curias in* Nuwenhoffe *prope villam* ALTRIPF *Spirenſis Diocœſis, cum area ibidem, ſuper quas ab olim fortalicium ſive caſtellum fuerat ædificatum; cum quatuor prædiis ſive bonis noſtris ibidem liberis allodialibus, quæ vulgariter nominantur* Vier eygen plitzgevvichte, *cum agris, pratis, paſcuis, cenſibus, et cum omnibus ſuis attinentiis, juribus coherentibus, dependentiis & connexis, quemadmodum ad nos Ducem Rupertum predictum pleno jure ſeu quaſi pertinebant & pertinuerunt, et in ipſorum poſſeſſione pacifica & quieta ſeu quaſi, hactenus fuimus atque ſumus: excepto tamen jure advocatie ſuper dicta villa* Nuvvenhoffen, *et quibusdam aliis curiis & bonis ibidem & in terminis ipſius ſitis, quam & quæ nobis & heredibus noſtris duntaxat reſervamus: præfatas tamen curtas, predia & bona per nos (ut premittitur) donatas & donata, ac cultores ſive colonos pro tempore earundem ab omni ſervitute & advocatia, ſtura, precaria, et qualibet exactione, nec non quocunque alio onere abſolvimus, et in perpetuum liberos & libera eſſe volumus, et preſentis ſcripti noſtri patrocinio liberamus: transferentes pro nobis & univerſis heredibus & ſucceſſoribus noſtris in prefatum Decanum & Capitulum & eorum ſucceſſores, nec non Eccleſiam collegiatam predictam omne jus proprietatem & poſſeſſionem prefatorum liberorum bonorum, omni modo jure & forma, quibus melius de jure vel conſuetudine ſubſiſtere poterit & valere: promittentes inſuper pro nobis*

Alta Ripa, olim ſtatio Romanor.

Digitized by Google

*noſtriſque heredibus & ſucceſſoribus univerſis, predictam donationem in omnem modum & formam (ut premittitur) per nos factam, ratam & gratam cum omnibus ſuis articulis irrefragabiliter obſervare, nec contra eandem donationem vel aliquam eius formam venire, vel contraveniendi conſentire, verbis neque factis, directè vel indirectè quovis modo: nec predictos Decanum & Capitulum ac ſucceſſores eorundem in predictis liberis bonis ac juribus & pertinentiis eorundem inquietabimus ſeu moleſtabimus, ſed potius eosdem & eorum ſucceſſores contra omnes & ſingulos ipſos in premiſſis inquietantes perturbantes & moleſtantes, in quantum poſſimus, manutenebimus fideliter & defendemus. Conſtituentes quoque & promittentes pro nobis & heredibus et ſucceſſoribus noſtris univerſis, pretactorum liberorum bonorum & omnium pertinentiarum ipſarum debitam & veram vvarendiam, per annum & diem & ultra, juxta jus & conſuetudinem huius patrie generalem, verè nos facturos. In quorum omnium teſtimonium & perpetui roboris firmitatem, ſigillum noſtrum his ſcriptis duximus appendendum. Et nos Rupertus prejunior Dei gratia Comes Palatinus Reni & Bavarie Dux, recognoſcimus tanquam heres & ſucceſſor univerſalis prafati nepotis * noſtri domini Ducis Ruperti ſenioris, prefatam donationem preſcriptorum bonorum, & liberationem eorundem, omni modo & forma ut premittitur, ex noſtro libero conſenſu & aſſenſu bona voluntate factas eſſe & fuiſſe, easque pro nobis & noſtris heredibus & ſucceſſoribus univerſis ratas & gratas in omnibus modo & forma premiſſis habentes promittimus bona fide easdem inviolabiliter obſervare abſque dolo & fraude, nec ullo unquam tempore contra easdem venire directe vel indirectè quovis modo. Et in evidentiam omnium & ſingulorum premiſſorum ſigillum noſtrum etiam preſentibus eſt appenſum. Datum Heidelberg anno Domini* MCCCLXXX. *die* VII. *Iunii.*

**pro*, propatrui.

1380.

DE PAGO SPIRENSI. NEMETES. Noviomagum vetus. Nemidona, Spirea. Terpſipolis, alia.

CAPVT XV.

NVLLI populorum Germanorum vetuſtate & potentia conceſſere Nemetes, Νέμητες Ptolemæo. Cuius rei argumentum eſſe poteſt, quod ab eis ſumtũ nomen omnibus in univerſum Germaniæ nationibus ab exteris tributum fuerit, à Sclavis nimirum, eorumque progenie Polonis & Bohemis, quibus *Niemechi* ſunt Teutones: à quibus & Græci idipſum acceperunt. Neque enim aliud ſunt *Nemitzi*,

mitzi, quos Celticam nationem eſſe, et Conſtantinopoli ſub Nicephoro Botaniate militaſſe, Zonaras & Glycas meminerunt: ἦσαν δὲ παρά τινα πύργον πρὸς τῇ πύλῃ τῆς πόλεως ἢ Χαρσίου καλεῖται, φυλάσσοντες Νέμετζοι (ἔθνος δ᾽ οἱ Νέμετζοι Κελτικόν)· οὗτοι λάθρα τοῖς περὶ τοὺς Κομνηνοὺς ἐκοινολογήσαντο περὶ προδόσεως τῆς πόλεως. Et ſtatim: παρὰ τῶν Νεμίτζων. atque iterum: ὑπὸ τῶν Νεμίτζων. Quo loco ad oram Glycæ rectè hoc Leonclavius noſter annotavit: *Nemitzis, hoc eſt, Teutonibus, quos Slavorum lingua Nemitzos vocat.*

Nemetum autem caput & metropolis quæ fuerit potius, quàm quæ hodie Rheno adjacet urbs ampliſſima, ambigi non poteſt: de nomine forte res controverſia non careat. Sunt enim qui Auguſtam Nemetum apud Æthicũ non rectè accipiant: quod nec Ortelio condonare poſſum, qui ſciam civitatem eam eſſe Hiſpaniæ, una voce *Auguſtanemetum* dictam, quæ ad Nemetes noſtros Rhenanos nihilo magis pertineat quàm Nemetacum Belgicum, vel Nemetocerna, aut Nemetobriga Hiſpanica. Certiùs fecerimus, ſi NOVIOMAGVM teneamus, quod Ptolemæus Nemetibus tribuit, Νοιόμαγος. Cuius ſi fides vacillaret, abundè firmaretur Antonini Imp. auctoritate, cuius in Itinerario omnino hoc ordine Rhenanæ civitates Germaniæ primæ enumerantur: *Saletionem, Tabernas, Noviomagum, Borbetomagum, Bonconicam, Maguntiacum.* quas & eaſdem eodẽ filo collocatas in tabula illa celebri Peutingeriana videre eſt: ut jam oculis pariter auribusque huius rei fides facta videatur. Sed & abſolutè NEMETES pro principe eorum civitate, κατ᾽ ἐξοχὴν quandam, veteribus dictos invenio, et graviſſimis quidem auctoribus, ut Marcellino, quo loco Gallias tam graphicè deſcribit: *Dein prima Ger-*

NOVIOMAGVS.

mania, ubi præter alia municipia Maguntiacus eſt, et Vangiones, et Nemetes, et Argentoratus barbaricis cladibus nota. Et D. Hieronymo ad Gerontiam: *Vangiones longa obſidione deleti. Remorum urbs præpotens, Ambiani, Atrebates, Tornacum, Nemetes, Argentoratum translatæ in Germaniam.* Et in ipſo præ omnibus authentico rei Romanæ inſtrumento, Noticia inquam Imperii, *Sub Diſpoſitione V. S. Ducis Moguntiacenſis*, enumerantur Rheni præſidiariæ legiones: *Præfectus militum Vindicum, Nemetes. Martenſium, Alta Ripa. Secundæ Flaviæ, Vangiones.* Et ſanè id nominis ceu præcipuum civitati adhæſit, ut poſterioris ævi ſcriptoribus non jam *Nemetes* in plurali (ut Grammatici loquuntur) numero, ſed inde ſumto formatoque vocabulo NEMETIS ipſa nuncuparetur: eadem planè forma, qua Namnetum civitas NAMNETIS, eius ſæculi conſuetudine, Fortunato indigitatur & Gregorio Turonico, et Mediomatricum urbs METIS eisdem. Et ab iſta Nemeti, eius præſul in vetuſtis Synodalibus actis, aliisq; monumentis, *Nemetenſis Eccleſiæ Epiſcopus* dictus. Neq; hoc contenti, aliam inſuper terminationem, illam Germanicis Gallicisq; oppidis familiarem, DVNVM inquam, exornandæ voci paulatim addiderunt, ut NEMIDONA fieret, ad exemplum Campidonæ, et Lubodunæ, et ſimiliũ. Ita enim Walafridus Strabo abbas Augienſis, qui Carolino ævo vixit, in vita B. Galli cap. XXIIII. *Nemidonæ etiam, quæ à modernis* SPIRA *vocatur, venire fecit Epiſcopos, nec non totius Alamaniæ presbyteros apud Conſtantiam convenire præcepit.* Innuit nomen urbis eo ſæculo manſiſſe, & Spiræ nomen primulum irrepſiſſe apud vulgus. In libro quidem Provinciarum, quem Tancredo aliqui tribuunt, ita legimus:

Gallis *Nantes.*

Mets.

NEMIDVNA.

Provincia Germania prima, civitates IIII.

Metr.

Digitized by Google

Metr. civ. Magontiacenſis.
Civ. Argentoratenſium.
Civ. Nemetum .i. Spira.
Civ. Vangionen. i. Wormes.

Aliis SPIREA ſcribitur, quod paſſim apud medii ævi ſcriptores occurrit, et ſignanter Godfridum Viterbienſem, ubi Henrici IIII. Mauſoleum ibi inſtitutum memorat:

Sacra ſepultura tunc Cæſaris eſt valitura.
Sanctaque Spirea, membra recondit ea.

Eius originem eruditi altius repetentes, ad Græcos fontes revocant, alii aliter conjectantes. Neq; pigrabor adſcribere elegãtem locum doctiſſimi hominis Adolphi Mekerchi Brugenſis, ita ſuaviter raciocinantis: *Ennius Spiram hominum multitudinem vocavit, auctore Feſto; et Græcis* σπεῖρα *catervam, manipulum, exercitum et cohortem prætoriam ſignificat. Inde* SPIRA *urbs Nemetum, Germanicè* Speyr / *ſic dicta quod in eam urbem Conſtantius, à quo vel condita vel ornata eſt, cohortem prætoriam collocavit velut in ſpeculam, ad cuſtodiam ac defenſionem totius viciniæ. Cum enim in locis Spiræ vicinis diu commoratum eſſe cum exercitibus Conſtantium conſtet; neque abſurdum eſt, neque alienum à veritate hiſtorica, Spiram nomen adeptum eſſe à Græcis cohortibus, quemadmodum Latiburgum à caſtris Latinis, Heidelshemium ab Helena Conſtantii conjuge, Brettam* ἀπὸ τῶν Βρεττανῶν *ſive Britannis, qui cum Helena Conſtantium ſecuti ſunt. Sunt & aliæ ad Rhenum urbes quæ Latina nomina conſervarunt, ut à Bacchi ara Bacharacum, ab ara Lunæ Arlunum, Colonia* &c. Hæc ille, argutè & lepidè, ut omnia. Verè magis illi, qui à fluviolo eius nominis, qui non longè inde ortus ipſam perluit, civitatem dictam ſentiunt: à quo & vicus *Hohe-Speir*, & *Nider-Speir* nomen habent. Ita & civitas non

Libro de Linguæ Græcæ vet. pronunc. cap. XXIX.

Die Speyr.

Digitized by Google

contemnenda *Lautern* à rivo cognomine perfluĕte, (ut ſupra annotavimus) et *Siegen* oppidum Naſſovici juris à Sega fluvio, et arx comitatusque *Wied* à fluviolo præterlabente, et alia ab aliis vocabula ſua ſortita.

Hæc ſaltem ſuper inclitæ civitatis nomine, ab aliis minus obſervata, in eius honorē annotare hoc loco viſum eſt. Cætera enim eius decora, quibus inter omnes Imperii urbes caput altius effert, neq; noſtro præconio egent, in omnium oculis poſita, neque verò ſunt huius loci. Et proprios quidem illa dignosque ſe ſcriptores inveniet, viros non minus recondita eruditione inſtructos, quàm huius argumenti peculiariter peritos & conſcios: quos ut meditata ſua in publicam conferre maturent, publico etiam nomine hoc loco obteſtor. Nos quod noſtrum eſt, agemus: et quia circa civitatem in agro Spirenſi aliquammulta Palatini juris ſunt, indiculum villarum in eo Pago poſitarum, à Karolino ævo repetitum ſubjungemus.

Camera Imperialis.

M. Chriſtophorus Lehenman, Syndicus.

NOTICIA VILLARVM PAGI Spirenſis, ſive *Spirgovv*, *Spircgouue*, *Spirchgouue*.

Affalterloch.
Alarideſtat, *Arilateſtat*. [fortè hodie Altteſtat. ubi Præfectura electori Palatino cum Epiſcopo Spirenſi communis.
Alaſheim.
Anſilheim.
Aſſenheim.
Bellinheim. [hod. Belheim.
Bettenberg.
Blatmarsheim.

Digitized by Google

Bochincheim. *Buchinegheim*. [hod. Bockenheim.
Carlabach.
Dantiſtat.
Didinesheim. [hod. Deydesheim, optimi vini ferax.
Fiſchilingen.
Flamaringen.
Forcheim.
Fridolfesheim. [hod. Fridelsheim, venatoria domo & cultiſſimis hortis Principis inſignis.
Frimarsheim.
Ginheim, *Ginninheim*.
Godmarſteine.
Grazolfeshuſon.
Gunzinheim, *Gunzingen*.
Hagenheim.
Hemmingesheim.
Hergiſesheim. [hod. Herrheim.
Hochtorph, *Hochſtat*.
Hubenſtat, *Hubeſtat*.
Huglincheim, *Huchilincheim*. [hod. Heúchelheim.
Huiſingen.
Liutmarsheim.
Luſtheim, *Luſtat*, *Luſtatheim*. Pagus hodie duplex, Ober und Nider-Luſtat. Vterque pinguiſſimâ glebâ notus, quæ præter fruges omne genus etiam copiam cæpæ & allii, crocique ſilveſtris uberrimè producat. Quem TERPSIPOLIN meam appellare ſoleo, quod in utroq; ruſculi aliquid partim beneficio Palatino (nam ab equeſtri familia de Zeiskeim extinctâ recepto feudo, Sereniſs. princeps Fridericus IIII. Elector me meoſque filios munificè donavit, hominesque ſuos eſſe voluit) partim proprio jure poſſideam. Fuit autem et olim ibi nobilis familia illorum *von Luſtat*, dudum emortua. Vt hæc obiter.
Macchenheim, *Makhenheim*.

Digitized by Google

Mudach, Mudahen.
Mundeger marca.
Muterſtat, Muderſtat.
Olinsheim.
Richinesheim.
Rotlehesheim.
Scurheim.
Sigulſingheim.
Snoringen.
Stratvelt.
Thurnesheim.
Vdomarsheim, Vdemarsheim.
W*ackenheim*. [hod. Wachenheim, oppidum elegans, generoſo vino nobile.
W*alahesheim*.
W*enzingen*. [hodie Wintzingen, pagus & caſtrum inſigne, prope Neoſtadium.
W*ipgarda*, W*ingartheim*. [hod. Wingarten.
W*ilere* villa.
W*iſere* marca.
Zezzincheim.
Zothingovv.

RELIQVA TRACTVS RHENI. Vicus Iulius. Taberna Rhenana. Neuburgum. Saletio, ubi patrimonium Adelheidis Aug. Fundatio cœnobii eiusdem.

CAPVT XVI.

SVPRA Nemetes in aſcenſu Rheni occurrunt Vicus Iulius, Tabernæ, Salecio, et in hac finitur diſpoſitio V.S. Ducis Mogontiacenſis, incipit ſub Duce itidem tractus Argentoratenſis. Ita enim habet Noticia Imperii:

Præfe-

Præfectus militum Andereccianorum, Vico Iulio.
Præfectus militum Menapiorum, Taberna.
Præfectus militum Pacenſium, Salectio.

Vici autem illius Iulii nulla apud alios eſt mentio, quod ſciam, nō Ptolemæum, non Antoninum, non tabulam Itinerariam: neque mirum, quia vici, et forte eo ævo recentis. Minus enim quid vicus (quod genus complures in Antonini Itinerario occurrũt) quàm oppidum, urbs, civitas; et forte muro portisque carens, quod colligo ex illo loco Auſonii, de Bingio:

Addita miratus veteri nova mœnia vico.

Vtut ſit, nō aliud veſtigium Vici illius Iuliani à Romanis hodie comparet: quem poſtea ſub Francorum imperio in Germerii aut Germerici alicuius jus veniſſe, et paulatim è vico in oppidum creviſſe, nomen & res ipſa loquitur. Hodie Palatini juris, et ob venationes vicinas, et divitem non tantum piſcationem in reſtagnantis Rheni paludibus, ſed & auri è Rheni ipſius fundo extractionem, non inamœnus. Germersheim.

Tabernarum autem reliquiæ, cum nomine, (*Zabrena* eſt Frodoardo, et hodiernæ loquelæ) in ditione Epiſcopi Spirenſis ſuperſunt, *Rhenenſes* dictæ, ad differentiam Tabernarum Montenſium, et Alſaticarum, et Moſellanicarum, quarum Auſonius meminit: —*riguasq; perenni fonte Tabernas.* Ne de Tabernis-tribus Apoſtolo Paulo nominatis quidquam addam. Rhein-Zabern. Berg-Zabern. Elſas-Zabern. Bern-Kaſtel. *Actor. 28. verſ 15.*

Poſt has conſpicitur hodie in eadem ripa ſiniſtra arx & pagus quidam Palatinici dominii, *Neuburgum* dictus, quemque putes aliquid antiquitatis Romanæ redolere. Putavit quidē Ortelius: *Item aliud Noviomagum inter Borbitomagum & Argentoratum, quod Neuvvenburg putarim.* Fruſtra. Quia Newburg. *Theſauro.*

merè Germanicum opus, ante pauca luſtra adhuc in adverſa ripa reſedit, donec Rheno patri viſum, (qui cenſitorem agrorum & dominiorum veteri & optimo maximo jure agit) primum undis ſuis utrinque amplecti & inſulam facere, poſtea in alterum latus incumbendo, paulatim mutato alveo, è Teutonia in Galliam transponere. Quo vel ipſo notabilem cumprimis locum cenſeo.

Tendimus ad metam, quæ nobis pariter cum veteri illo Duce Mogontiacenſi apud Saletionem poſita, feſſos excipiet, et vellere aureo recreabit. SALECIO eſt Noticiæ & Antonino, poſtea Francis *Saloiſſa* caſtrum, apud continuatorem Gregorii: in donatione Ottonis M. facta Adelheidæ Auguſtæ, *Saliſe curtis ſita in Eliſatiun*, neque hodie nomen penitus mutavit. Donatio quam dixi, ita habet:

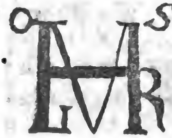
Lib. XI. *cap.* 37. Selz.

IN NOMINE *ſancte & individue Trinitatis, Otto divina favente clementia Imperator Auguſtus, Notum facimus omnibus fidelibus noſtris, preſentibus ſcilicet & futuris, qualiter nos, per interventum ac petitionem amantiſſimi filii noſtri Ottonis Imperatoris, dilecte conjugi noſtre Adelheide Imperatrici, regnorumque noſtrorum conſorti, in proprium donavimus juris regni noſtri quasdam curtes, ita nuncupatas*, Hohfeldon, *et* Sarameresheim, Suehhuſum, *et* Marinzanvviler, *atque* Saliſe, *ſitas in* Eliſazium, *in comitatu* Hugonis *Comitis, cum Eccleſiis, curtibus, ædificiis, mancipiis, terris, cultis & incultis, agris, campis, pratis, paſcuis, ſylvis, vineis, venationibus, aquis, aquarumq; decurſibus, piſcationibus, molendinis, molendinorumq; locis, exitibus, reditibus, queſitis & inquirendis, mobilibus & immobilibus rebus, omnibusque pertinentiis, que dici vel nominari poſſunt, ad præfatas curtes*, Hohfeldon, Sarameresheim, Suehhuſum, *et* Morinzanvviler *atq;* Saliſe *pertinentibus (ut jam prediximus) noſtre dilecte conjugi*

Adel-

Adelheidæ Imperatrici, regnorumq; noſtrorum conſorti, in integrum donavimus, ut jure hereditario habeat, teneat firmiterq; poſſideat, habeatq; poteſtatem tenendi, donandi, vendendi, commutandi, quidquid ei exindè placuerit faciendi, omnium hominum contradictione remota. Et ut hec noſtre authoritatis donatio omni tempore firma ſtabilisq; permaneat, juſſimus indè hoc preſens preceptum conſcribi. Quod ut verius credatur, et diligentius ab omnibus obſervetur, hoc præceptum manu propria ſubtus firmavimus, annulique noſtri impreſſione ſigillari fecimus.

Signum Domini Ottonis Magni & invictiſſimi Imperatoris noſtri.



Rutgerus Cancellarius ad vicem Hattonis Archipræſulis & ſummi Cappellani, recognovi & ſubſcripſi.

Data XVI. *Kal. Decemb. Anno Dominice incarnationis* DCCCCLXVIII. *Indictione . . . . Anno regni ſereniſſimi Ottonis Regis* XXXIII. *Imperii ſcilicet ſui* VII. *Actum Aterno civitate, que ſita eſt ſuper fluvium qui ſic dicitur, in Chriſti nomine feliciter. Amen.*

Adelheidis donum in uſum ſacrum convertit, cœnobium ibidem ſtruendo, de qua te auctor vitæ ipſius, quem putāt Odilonem Cluniacenſem: *Ante duodecimū circiter annū obitus ſui in loco qui dicitur* SALSA, *urbem decrevit fieri ſub libertate Romana, quem affectum poſtea ad perfectum perduxit effectum. In ipſo etiam loco monaſterium à fundamentis miro opere condidit, et ad honorem Dei & Apoſtolorum principis, tertio imperante Ottone, videlicet nepote ſuo, in præſen-* Cap. VII.

tiarum ſecum aſtante, XIIII. *Kal. Decembris auguſtiſſimè & devotiſſimè à Wideraldo * Argentinæ civitatis Epiſcopo conſecrari juſſit. Ipſum verò locum adeo ditavit & nobilitavit prædiis, ædificiis, auro & gemmis, veſtibus precioſiſſimis, aliisque variis ornatum ſuppellectilibus* &c. Cuius advocatia poſtea in jus Palatinum pervenit.

* *Al.* Wildeꝛolfo. Wideꝛoldo. *vide Bruſch.*

RHENVS AVRIFER. AVREI Rhenenſes. Metalla Palatina. Varia.

CAPVT XVII.

AVRVM propitii an irati Dii Germaniæ negaverint, dubitavit olim Tacitus. Ego magis, propitii an irati dederint. Dediſſe enim jam conſtat: ſed non ſine ſudore parandum, vel potius algore & frigore. Neque enim terræ venas ſcrutari neceſſe eſt (quamvis & has non deeſſe nemo dubitet) ſed è Rheni patris alveo everrere & expiſcari: ne ſoli Tago Iberi, Pactolo Indi ſuperbiant. Non quod in eo aurum generetur, quod rerum naturaliũ ſcriptoribus non videtur *: ſed quod è montium auriferorum fibris radicibusq; abraſum ille arenis ſuis involvat, et in certos vortices atque caveas (quibus inde nomen natum) congerat; unde improbo urinantium labore non ſine vitæ diſcrimine, una cum ipſo ſabulo (cui & ipſi nomen inde adhæſit) è profundo hauſtum & extractum, multaq; lotione tandem purgatum, in tenuiſſimis quibusdam grumulis veluti ἀτόμων inſtar compareat: quæ deinceps adhibito hydrargyro in globulos aut lamellas coalita, monetæ aut monilium uſibus ſerviant, nihilo quidem quovis alio auro vel Pannonico deteriora. Idque adeo jus auri fluvialis (ut ita dicam) legendi, non mi-

* *Georg. Agric lib. 5. de ſubterran. ortu & cauſ. Et lib. 3. de re metall. in fine.*

Goltgründe/ da gegoldet wurdt.

Goltſande.

non minus quàm fodinarum ſubterranearum, Palatinus Princeps inter potiora faſtigii ſui emolumenta, quæ Regalia vocamus, uſurpat: quod à Manhemio & Rheni Nicriq; confluentibus, Saletionem uſq;, diverſis locis per redemptores illos aurilegulos etiamnum exercetur. Quorum locorum nomina præcipua ante aliquot annos hæc comperi. Rochesheim / bey Peters-aw / der Grübelſtein / Germersheim / Mittelgrund / Pfeiſſersgrund / Vnder vnd Ober Scherffer / Gensgrund / Wörder / Michelfeld / Rinderhecken / Joſtenwerth / Hagenbach / der Lemmerhock / Kragenwerd / Munchhauſen / Kindelsgrund / Danhauſen / Danhauſergrün / Seltz. Neq; ita nova res eſt, quin jam ſuperiori ævo nota fuerit. Æneas certè Sylvius alicubi notavit: *Rhenus aureas evolvit arenas. In Bohemia fluvii ſunt, in queis ad magnitudinem ciceris aurea grana Thaboritæ reperiunt.* Germania cap. 51. Quinimo jam tum ante aliquot ſæcula Otfridus Weiſſenburgenſis Monachus, Evangelii interpres rythmicus, qui ſub Hludovico Germaniæ Rege Pii F. Magni N. circa illa loca ætatem egit, teſtis rei cumprimis idoneus cõparet: qui in Procemio operis inter Francorum laudes, et regionis dotes, hoc de metallis non omiſit:

Zi nuzze grebit man ouh thar
Er inti Kuphar.
Ioh bi thia Meina
Iſine ſteina.
Ouh thara zua fuagi
Silabar ginuagi.
Ioh leſent thar in lante
Gold in iro ſante.

Vt jam non Poetica fide dictum accipiam à Nonno Panopolitano in Dionyſiacis lib. XLIII.

Νηρεὺς μὲν τάδε δῶρα πολύτροπα, δῶκε δὲ κούρῃ
Περσικὸς Εὐφρήτης πολυδαίδαλον εἶδος ἀράχνης,

Χρυσὸν Ἴβηρ πόρε Ῥῆνος, ἐχεκλεάνων δὲ μετάλλων
Ἤλυθεν ἴκελα δῶρα γέρων Πακτωλὸς ἀείρων.

Rheiniſche Gülden.

Neque aliunde repetenda mihi videtur aureæ illius monetæ origo, cui à Rheno nomen inditum, à quatuor Principibus Electoribus ad Rheni fluenta ſedes habẽtibus, Moguntino, Treverenſi, Colonienſi, Palatino, primitus ea forma & temperatura procuſæ, & cæterorum deinde ordinum imitatione frequentatæ. Non quod ex ſolo auro Rhenano fieri ſoleant (quî enim illud ſuffecerit?) aut quod aurum illud ſui natura tale ſit, quale in Florenis illis conſpicitur; in quibus jam acceſſione quadam argenti (*Ligam* & *alligamentũ* monetarii vocant) plus ſatis dilutum, plurimum nativæ ſuæ præſtantiæ amiſit: ſed quod in Rheni partibus rutilante illo metallo prius quàm alibi terrarum invento, aurei ibi primum inter Germanos percuſſi fuerint, multo illi tunc ævi integriores quàm progreſſu temporis: donec certam et ponderis & temperamenti legem quatuor illorum primariorum Imperii Principum conſtitutione acceperunt. *

* *Georg. Agricola lib* 11. *de pond. & temper. monet. fol.* 298. *Budel. de re monetar. lib.* 1. *c.* 22.

Appendic. Originũ.

Sed & præter hanc auri (ut ita dicam) piſcaturam, metallifodinas ſuas non contemnendas Palatinatus jam olim habuiſſe probari poteſt: etſi hoc tempore minus exerceantur, ſive quod idonei redemptores deſunt, ſive quod jam exhauſtæ negliguntur. Ita in vetuſtiſſima locatione Anshelmi Abbatis Laurishamẽſis circa annum MXCIII. legitur: *De Wetzenloch de curtib. &c. De monte autem ubi argentum foditur* I. *marca, & de mercato* XX. *marcæ.* Annales Dominicanorũ Colmariens. ſub anno MCCXCII. annotarunt, *Mineram auri apud Heidelberg inventam.* In Ottonica Silva apud Reichenbach, ſub Comitatu Erpacẽſi, ditiſſimæ venæ plumbi apparuerunt: et ferrariæ pluribus locis officinæ fertiliſſimæ, in

quibus

Digitized by Google

quibus ferrum tam fuſile (fornacibus pyralium ſive ſtubarum magnis & minoribus effingendis aptiſſimum) quàm ductile ſive cuſile laboratur , perpetuo opere, nunquam refrigeſcentibus caminis, ingenti colentium fructu deſudant. In Strombergenſi territorio abundè reperiri fodinas æris , ferri , plumbi, argenti, nec non marmoris nigri, & chryſtalli, compertum eſt. Et de metallis in Hundsrucke auctor eſt Munſterus. Vt non otioſa fuerit conceſſio metallorum, res aliàs regalis (ut vocatur) ſive fiſcalis, à Friderico II. Imp. data Ludovico Palatino-Bavaro anno MCCXXIX. quam hoc loco ſubiicere lubet. *Coſmogr. lib. III. cap. 181.*

FRIDERICUS *ſecundus Dei gratia Romanorum Rex ſemper Auguſtus, & Rex Siciliæ. Dignum eſt & conſentaneum rationi, ut hii qui ad exaltationem noſtram votis fidelibus & ſervitiis preclaris aſpirant, à munificentia noſtra ampliora beneficia conſequantur. Hac itaq; conſideratione inducti univerſis Imperii fidelibus tam preſentibus quàm futuris notum facimus , quod nos attendentes ſinceram fidem & devotionem, nec non & obſequia, que dilectus conſanguineus noſter Ludvvicus Dux Bavarie Palatinus Comes Reni, maieſtati noſtre frequenter exhibuit, & in antea poterit exhibere, ex vera ſcientia & de mera liberalitate noſtra donavimus ſibi & heredibus ſuis & in rectum feudum conceſſimus , omne genus metalli tam in auro & argento quàm in aliis, quod in terris patrimonii & feudi ſui fuerit repertum, cum omni jure & utilitate exinde perveniente , et quam nos & Imperium percipere deberemus . Statuimus igitur & auctoritate regia diſtrictè precipimus, ut nulla unquam perſona alta vel humilis , eccleſiaſtica vel ſecularis, contra hanc noſtram conceſſionem venire preſumat; quod qui preſumſerit, offenſam noſtram & gravem indignationem incurret, et pro pena temeritatis ſua Centum libras auri componat , quarum medietas Camere noſtre, altera verò paſſis injuriam perſolvatur . Ad hanc autem noſtre donationis & conceſſionis memoriam preſens privilegium inde ſcribi & ſigillo magnificentie noſtre iuſſimus communiri . Hujus rei teſtes ſunt Cunradus Ratiſponenſis Epiſcopus , Otto Friſingenſis Epiſcopus , Otto Dux Moravie, Palatinus Comes Burgundie ; Comes Cunradus de Sosburch, Genehardus Landgravius de Luikenberg, Diepoldus frater eius, Anshelmus Mareſcalus de Finſtingen, Ramungus de Svvabach, Albertus Lupus, Albertus Rindesmul, & alii quamplures . Ego Cunradus Metenſis Epiſcopus & Spirenſis, Imperialis aule Cancellarius, vice domini Sifridi Moguntinenſis ſedis Archiepiſcopi & totius Germanie Archicancellarii recognovi. Acta ſunt hec anno Dominice Incarnationis* MCCXCIX. *Indict.* VIII. *regnante domino noſtro Friderico Dei gratia illuſtriſſimo Romanorum rege ſemper Auguſto & rege Sicilie, anno regni eius in Germania ſeptimo, & in Sicilia viceſimo ſecundo , feliciter.*

Digitized by Google

ALIA RHENI DECORA. VINVM Rhenanum. Mons Lurlaberg. Ara Bacchi. Salmonis captura. Ancorago piſcis. Alia.

CAPVT XVIII.

ETSI confecta periegeſi noſtra Palatina, ægrè à Rheno avellor: neque ſanè avelli me volens patiar, niſi inſignia adhuc quædam Rheni munera, dotes, decora, quæ Naturæ dono habet, calamo meo gratus accola exornem. Vinum primò, illud tot gentium gulis expetitum. Sed quia

Vergil. *Bacchus amat colles — — — et altè*
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis :

colles & mõtes illi vitiferi primò nobis viſendi ſunt, neque hoc ſine aliqua (ut ſpero) voluptate.

Annales Francorum Fuldenſes, ſub Anno DCCCLVIII. ita habent: *Villa quædam haud procul ab urbe Pinguia ſita eſt*, CAPVT MONTIVM *vocata, eo quod ibi montes per alveum Rheni fluminis tendentes initium habeãt; quam vulgus corruptè* CAMVNTI *nominare ſolet*. Quo loco manu minimè recente, neque unius ſæculi, ad marginem quidem nomen eius villæ annotatum video, *Gæmunde*; Montibus verò illis Rhenum includentibus interlinealiter ſuperſcriptum, *Mons Lurlaberch*. quod vel unũ Der Lurleberg. indicii teſtimoniiq; ſatis ſuperque eſſe poterat: niſi accederet ab eodem (quantum colligo) ævo, Poetæ etiã Germani nomine MARNER locus, in cantilenis Teutonicis circa ætatem Friderici Imp. II. conditis, verſiculo XXXVII. ubi Rhenenſes populos perſtringit, inter alia ita cantillantis:

Stad vf ſtad abe in vvechſet vvin,

In

In dienet ouch des Rines grunt. Et mox:
Der Ymelunge hort lit in dem Lurlenberge in bi.

Ait, ingentes Ditis theſauros in monte illo Lurleio latere, unde etiàm in fundo Rheni aliqua utilitas percipiatur: qua de re paullo ante dictum eſt. Id verò nomen neque unde ductum ſit, neque an adhuc hodie in uſu ſit, ſatis ſcio: hoc ſcio, inter medios illos montes ad dextram paullo infra Weſaliam Ober-weſel. aliquos eſſe, in quibus ſine exemplo mirificè reſonabilis Echo eo nomine (Panas, Sylvanos, Oreades ibi habitare olim putarunt) nautarum vel Der Lurley. prætereuntium laſciviâ laceſſi & inclamari ſolita, voces ſonosque omne genus non tantum clariſſimè replicet, ſed variè multiplicatos reddat & remittat. De quo Conradus Celtes alicubi ita meminit: *Amor. III. Eleg. 13.*

Sed cùm perventum eſt obliquæ ad cornua vallis
Quam rapidus vortex ſævaq; Syrtis habet:
Voxque repercuſsis ſpecubus reboabit ab altis,
Fertur Sylvicolas quos habitaſſe Deos:
Quaque ſibi cæcos memorant quæſiſſe meatus
Rhenum, et ſub terras fertur habere vias;
Atque aliis dicunt tandem regionibus ortum
Largifluos fontes amne creare ſuo:
Ceu Graii memorant ſubter labentia terris
Flumina apud Siculos fontibus orta novis:
Hic pater alme tuo, poſco, ſis numine præſens,
Ne navem refluo ſorbeat unda freto.

Et Bernardus Mollerus in deſcriptione Rheni: *Lib. III. pag. 146.*

Mons ſubit ad dextram Rheni: deſpectat in undas
Sub latebris Echo quem reſonare facit. &c.

Quod & utrumque, tam Rheni ibi deliquium velutique abſorpti interitus, quàm admirabilis ille Echo, inter Rheni rariora ornamenta adeoque miracula referri poterit.

Etſi autem toto omnino Rheni tractu, à fonte primo ad Vbios uſque, optimi & generoſiſſimi vini ingens Dei beneficio ſit proventus, quãtus uſquam in orbe exculto reperitur; et præſertim quà montibus illis Lurleianis anguſtatus includitur Rhenus, verè continua quædam & perpetua vinea dici poſſit: tamen flos Liberi patris omnium judicio laudatiſſimus, eâ et unicâ parte ditionis Palatinæ in mon-
Bacharach. tibus illis naſcitur, quæ à Baccho nomen habere, adeoq; Bacchi aram ſonare, non abs re omnibus creditur. C. Celtes eodẽ loco, amicam à vino arcens:

Præſertim qua collis habet, qui nominis auctor
Vrbi eſt, de Baccho nomina clara gerens.

Et Mollerus ibidem:

Mille quater paſſus, ſimul ac Trajana recedunt
Culmina, Bachracum gurgite læva ferit.
Dicitur hæc Bacchi ſedes: fert montibus arcem,
Inſidet oppiduli mœnibus ipſa ſui.

Quod enim apud idoneos auctores veteres nulla loci huius mentio neque veſtigium hactenus apparet, eius rei cauſſam eſſe puto, quod licet neque ſoli vitio neque aeris intemperie terra Gallia aut Germania vitibus careret, Romanorum libidine oppreſſis provinciis vites cõſerere diu non liceret, ut vel Do-
Sueton. Domitia. c. 7. mitiani apud Tranquillum edicta probant: *Ne quis in Italia novellaret, utque in Provinciis vineta ſuccidentur; relictâ, ubi plurimum, dimidia parte.* Quod
De vita Apollon. lib. VI. cap. 17. Philoſtratus nimis universè retulit: ἀμπέλους τε μὴ φυτεύειν ἔτι, καὶ τὰς πεφυτευμένας δ' αὐτῶν ἐκκόπτειν. Provincialibus enim hoc interdixerat, ut ibi Ionibus ἐκέλευε, καὶ δηοῦσθαι τὴν γῆν, καὶ μὴ φυτεύεσθαι. Quod & apud ſequentes Principes obtinuiſſe credibile eſt. Vnde velut pro re nova & inſueta, Eutropius de Probo: *Vineas Gallos & Pannones habere permiſit.* Et Vopiſcus: *Vnum ſanè ſciendum eſt, quod Germani omnes cum ad auxilium eſſent rogati à Proculo, Pro-*

lo, Probo potius perſervire maluerunt, quàm cum Proculo aut Bonoſo eſſe. Germanis omnibus & Gallis hinc permiſit, ut vites haberent, vinumque conficerent. Tardiùs igitur, poſt Ptolemæi & Antonini ævum, Bacheia iſtic munera & altaria innotuerũt, et condendo oppido arcique cauſam dederunt: de quibus tamen fama tam vetuſta apud accolas, et opinio à patribus ceu per manus accepta, non planè de nihilo habenda videtur. Quis enim aliàs durum ruſticumque hominum genus, quos verè petrones rupicesq; dixeris, ſubornaſſet, ut nobis perſuaderent (quod ipſi quidem firmiter credunt) extare prope ripam ſuam in Rheni alveo ſaxum ingens quadratum, et ferè in aræ modum à Natura efformatum? quod etſi undâ ferè ſemper tegitur, tamen per intentiorem Solis æſtum aliquando deficiente flumine retegatur: quæ res ut certum ſignum præbet optatioris vindemiæ, viniq; maturioris ſolito & meracioris; ita ſolitos veteres, pagana ſuperſtitione imbutos, quando id eveniebat, conſcenſo illo ſaxo Libero patri ibi ſacra facere: inde BACCHI ARAM dictam (ipſi *Altaris ſaxum* hodieque vulgariter vocant) quavis ſponſione contenderint. Quid ſi ſciſſent, eiusmodi crepidines, eminentias, ἐξοχὰς, ſaxa in mari protuberantia, antiquè *Aras* dictas? Virgilius ipſe docet: Der Altarſtein.

Saxa vocant Itali, mediis quæ in fluctibus, ARAS.

Et pluribus probat divinus ille Scaliger, ad Auſonii illud: *Deſertus vacuis, ſoliſque exerceor aris.* Auſon. lect. 11. cap. 22.

Vt ſic eſſet illa in Rheno ara Baccho ſacra: nõ quod alii putarunt, aliqua in monte, qui fanum S. Wernheri (fuit is puer ab improbis Iudæis clanculum nefariè interfectus & excarnificatus) ſuſtinet, ara vel delubrum Baccho poſitum.

Sed quidquid ſit de loco, ipſe quidem vitium

fructus ſuccusq; racemorum nectareus, nec niſi fatuo palato diſplicere ſuſtinens, præſertim ubi igne in cameris (novâ arte) paululum domitus fuerit, ut cum patre ſuo πυριγενὴς verè dici poſſit, digniſſimam Lyæo ſobolem vel ſine notoribus ſe abundè probat. Calluit, quid illa poſſet, magnus Princeps; ſi vera ſcribit Æneas Sylvius, tunc Epiſcopus Seneſis, de Wenceslao Rege: *Norinbergenſes cum hinc jurisjurandi religionem vererentur, inde vim Palatini timerent, legatos ad Wenceslaum mittunt, qui ſe juramento ſolvi petunt, ac ſi neceſſe ſit, auri viginti millia nummûm in eam rem offerunt. Rex auditis legatis, liberos Norinbergenſes dicit, ſi currus quatuor tradãt onuſtos vino, quod Bacharacenſe vocant, hoc eſt inter Rhenenſia vina (ut putant) optimum.* Nec plura addo, ne vini laudibus arguar quod olim Homerus.

Geſeurter wein. Feurſammern.

Parallelor. Alfonſ. lib. 11. cap. 16.

Neque etiam prætereundus nobis, inter Rheni munera, inſignis ille laudati ſaporis piſcis, et (ut Auſonii de illo verbis utar) *dubiæ facturus fercula cœnæ*, quem *Rheni advenam civem* Fortunatus ſignanter vocat: civem quidem, quod plurimus in eo habitet, et capiatur; advenam verò, quod alibi natus, et ab Oceano illuc advenerit. Marinus enim origine piſcis eſt, et limpidis dulcibusq; fluviorum aquis, in quos adverſis niſibus primo vere amat aſcendere, demum miteſcit, et palato arridet (ut cum Martiale dicam)

In Moſella.

Æquoreo dulces cum ſale paſtus aquas.

Sed neque in omni mari, ſed in ſolo Oceano reperiri ſalmonem experientia teſtatur. In Mediterraneo ſiquidem mari nullibi viſum aut captum conſtat. Qua de cauſa neque omnibus in fluminibus degit, ſed iis tantum quæ in Oceanum illum defluunt: ut in Aquitania Garumnæ & Dordonæ, in Gallia Sequanæ & Ligeris, in Anglia Tameſis*, in Polo-

* *Vide Girald. in Hibernia cap. 40. & ſeq.*

Polonia Viſtulæ, alumnus eſt; ſed ante omnes in Germania Rheno familiaris. Idem Fortunatus de Gogone Domeſtico:

Si prope fluctivagi remoratur littora Rheni,
Vt ſalmonis adeps rete trahatur aquis.

Idemque in Idyllio *de Navigio ſuo*, Regum Childeberti & Sigeberti recreationem è piſcatione illa apud Antonnacenſe caſtellum deſcribit: Lib. x. cap. 12. Andernach.

Denique dum præſunt Reges in ſedibus aulæ,
Ac menſæ officio prandia feſta colunt;
Retibus adſpiciunt quo ſalmo faſce levatur:
Et numerat piſces, cum ſit in arce ſedens.
Rex favet in menſa, reſilit dum piſcis ab unda,
Atque animos reficit, quod ſua præda venit.
Illic fauſta videns, hic læta palatia reddens:
Paſcens ante oculos, poſt fovet ora cibis.
Præſentatur item menſæ Rheni advena civis,
Turbaque quo reſidens gratificatur edens.

Et his duobus ferè ſolis, quod ſciam, Auſonio inquam & Fortunato, piſcis ille nominatur. Poſteriores alii *Eſocem* dixerunt, et poſtremi *Exotum*, et *Iſicium*. Denique in Gloſſario veteri Anglo-Saxonico lego: *Iſicius vel Salmo, Lex.* Quo nomine nos eum appellamus tum demum, quando ſub Autumni tempus relictis fluviis iter ſuum ad Oceanum relegit, quo quidem captura eius uberrima eſſe ſolet. In Palatinatu ſanè utroq; tempore ea non deeſt; cum ſalmones non ſolùm in Rheno certis gurgitibus collecti deprehendantur, ſed etiam in Nicrum, adeoque dulces rivos Nicro illabentes, aquæ dulcedine allecti, frequentes penetrare ſoleant. Salm. Lachs. Salmengründe.

Sed quid dicemus de alio Rheni ſive cive ſive hoſpite? quem Ancoraginem nominat apud Caſſiodorum Senator: *Privati eſt habere quod locus continet: in principali convivio hoc decet exquiri, quod vi-* Variar. xii. epiſt. 4.

ſum debeat admirari. Deſtinet carpam Danubius, à Rheno veniat ancorago, exormiſton Sicula quibuslibet laboribus offeratur, Brutiorum mare dulces mittat acernias, ſapori piſces de diverſis finibus afferantur. Si coniicere licet, nomen apud Latinos ei dàtum putem à moribus, quod anchoræ ritu roſtrum ſolo arenisque infigat: quod eſt ὁρμισθῆναι, à cuius contrario Ἐξόρμιστον illa dicta. Vnde Hiſpanis *Porcus Marinus* olim dictus, ut hodie Italis *Porceletto*, quod os habeat porcino non abſimile. Quo pertinet locus Iſidori: *Porci marini, qui vulgo Suilli; qui dum eſcam quærunt, more ſuis terram ſub aquis fodiunt. Circa guttur enim habent oris officium: et niſi roſtrum arenis immergant, paſtum non colligunt.* Quibus verbis præterquam quod Sturionis naturam & morem apertiſſimè deſcribit, et Marinum porcum in Hiſpania vulgò *Suillo* dictũ ipſe Hiſpalenſis teſtatur; confectum eſt eum ipſum eſſe, qui hodieque in Hiſpania *Solleo* aut *Sulio* (is autem eſt Sturio noſter) appellatur. Rondeletius rei piſcariæ ſcitiſſimus, hũc quoq; origine æquoreum, vere ineunte dulces fluvios conſectari; et priùs exiguum, in illis demum ſaginatum, in ſuam illam molem excreſcere; et ipſiſſimum Acipenſerem eſſe docet, illum Romanorum menſis tantopere expetitum & æſtimatum, Plinio teſte: *Apud antiquos piſcium nobiliſſimus habitus acipenſer.* Sed neque is Rheno aut Nicro noſter inſolens, et hoc privilegio notabilis, quod —*res fiſci eſt, ubicunque natat*, et extra commercium poſitum, ad aulam menſamq; Principis continuò deferre piſcatores tenentur. Adeo veluti fatidicè à Martiale dictum, et lex illis data:

Scalig. lect. Auſon. I. cap. 26. — *Lib. XII. cap. 6.* — *Stoer.* Gallicè, *Eſturgeon.* — *De piſcib. lib.* XIIII. *cap.* IX. — *Lib. IX. cap. 17.* — *Iuvenal.* — *Xen. 91.*

Ad Pallatinas acipenſem mittite menſas:
Ambroſias ornent munera rara dapes.

Verum hæc gulæ iritamenta relinquo, ubi hoc tan-

tantũ addidero, præter iſta à Natura munera, quiddam etiam diæ rationis & judicii veterum opinione Rheno tributum, dum prolem recens natam Germani ad eum ferebant, clypeoque impoſitam undis committebant: ſi ab his abriperetur, pro adulterina habendam; ſi innataret, verè ſuam. Qua cauſsâ Nonnus ἐλεγχίγαμον agnominat, quaſi judicem vindicemq; coniugii: et Nazianzenus, -- δ᾽ ἀγλυέος Ῥήνου κειθέντα ῥεέθροις. quod Claudianus: *Et quos naſcentes explorat gurgite Rhenus*. Sed & hunc deſero, et ad Nicrum tandem revertor. *Lipſius ad German. Taciti.*

NOVÆ CIVITATIS ET ARCIS apud Manhemium vetus per Fridericum IIII. Electorem Palatinum fundatæ auſpicia.

CAPUT XIX.

SERENISSIMUS Princeps Fridericus Elector Palatinus, inter cætera laudati Principis munia, quibus jam inde à primis gubernanationis ſuæ auſpiciis per omnem ditionem ſuam res divinas humanasq; rite & ordine diligenter procuravit, temporum horum iniquitatem & creperum rerum publicarum ſtatum conſiderans, ad præſidiarium caſtrum excitandum, novumq; oppidum confluæ undiquaque hominum piorum multitudini recipiendæ, animum adiecit. Eique rei idoneum cumprimis & prope incomparabilem locum conſpicatus ad Rheni Nicriq; confluvium, quà vetus & nobile caſtellum, cum pago Manheimii nomine inde à Carolinis temporib. noto, teloneo duplici fructuoſum, piſcatione & venationibus amœnum, hactenus in deliciis fuit; re diu multumque deliberata, et accerſi-

Digitized by Google

ceſſitis artificibus tam aquariæ quàm ædificatoriæ rei peritis, materieque omni neceſſaria dudum proviſa, quod felix fauſtumque ſit, XVII. die Martii anno ſalutis MIↃCVI. bonis avibus arduum & laudabile opus eſt adgreſſus. Pridie enim cum cõiuge veneranda, filioq; natu maiore ſibi cognomine nuper è Galliis revocato, et lecta procerum caterva eo profectus, ſummo mane in locum operi deſtinatũ, jamque in futuræ molis formam ſulcis actis deſcriptum & urbatum, ſe conferens, inque ipſo ripæ extremo, quà virides Nicri undas cœruleo ſinu Rhenus pater excipit, ſub papilione erecto ſuos congregatos tenens, à ſuperni Numinis invocatione (ſine cuius ope nil rectè incipi, nedum confieri didicit) auſpicium fieri voluit. Cum per Evangelii miniſtrum è Pſalmo XLVI. copioſo & appoſito ſermone explicatum fuit, an & quatenus Chriſtiani, quibus omnis ſpes & ſolida fiducia in Deo, ceu rupe firmiſſima & arce inexpugnabili repoſita eſſe debet, ædificatis munimentis & ſubſtructionibus terrâ factis, et operibus manuum ſuarum, ſecuritatem ſuam cõmittere debeant: quid item in novis oppidis condendis fundatoribus potiſſimum curæ conſiliiq; eſſe debeat. Tum calidæ preces ad Deum fuſæ, qui ſurgenti oppidulo pro Eccleſiæ & poſteritatis commodo, ſucceſſum & proſperitatem cœlitùs largiri, locumque ſibi propriè votum & dicatum benignè accipere & ſacrare dignaretur. Eo peracto Princeps papilione egreſſus, quamvis imbre largo & ventorum vi procelloſa inſolitum ſtrepente, manus ipſe primus operi admovit; arreptoque ſarculo, circumfuſa & ſpectante prope innumerabili hominum turbâ, ſcrobem quadratam ceſpite abraſo infodit, in quo ſaxũm quadrum ſupernè inciſum & excavatum depoſuit, eique imaginem ſui vultus in auro fabrè expreſſam, cum die & annò rei quæ gerebatur inſcri-

inſcriptis, dulciſſimi ſui nati, ceu amabilis cuiusdam Iuli, manu imponi moxq; operculo ad id aptato contegi voluit. Quo facto omnis comitum manus certatim, ceu ſigno dato, ita ut erant palliati gladiisque accincti, et his ipſe Princeps permixtus, ad inſtrumenta foſſoria provolare, et vehiculis manuariis (genus eſt unâ rotâ volubile, duabus anſis ductile, amplius quàm humeris recipi & geſtari poſſit, materiæ facile quovis provolvens) tantum ceſpitis & terræ arenæque, miro quodam animi ardore & pulcra contentione tam impigrè congerere, nihil aut pluvium rorem ſolique lubricum aut ventorum intemperiem morata, ut dicto citius non tantum ſcrobem illam cum ſaxo operiret, ſed verò aggerem & tumulum non exiguum extolleret & accumularet. Atq; ita opere cum bono Deo inchoato, illud deinceps urgendum & perficiendum mercenariis feſſorum turmis magno numero collectis traditum & demandatum fuit. Princeps autem cum ſuis in arcem regreſſus, prandio liberaliter inſtructo commilitones ſuos comiter excepit, nec minus ſermonum ingenua ſuavitate quàm flore Liberi, quem producit ea ora inprimis generoſum, benignè recreavit: omnibus ad honeſtam hilaritatem frontem explicantibus, deque cœpto tam laudabili, quod ex veteri formulâ BONVM FACTVM, ſi qua futura eſt, poſteritas grato ore prædicabit, huicce noſtro ævo gratulantibus, nec non nomina ſua ad rei memoriam in charta conſignantibus. Ita vaſa conclamata, et Sole declinante Heidelbergam eſt reditum: nihil interea & ventorum pertinacibus flabris, et alternantibus nimbis remittentibus. Quod utrumque non neſciis, quantum et hi olim legioni Chriſtianorum Keraunobolæ à Deo precibus impetrati, et illi Conſtantino Magno in prælio cum Tyrannis ancipiti commodaverint, non niſi pro argumento Divini

favoris certo, et omine dextro libuit interpretari.

Et ne quidquam vetuſtatis ignoremus, hic eſt ille locus veteris Germaniæ, in barbarico trans-Rhenano quà (Auſonii verbis) *Francia mixta Suevis*, tam nobilis: in quo (neſcio an non ante hunc & alii) Valentinianus certè, cum eius filius Gratianus Alemanos Suevosque non procul inde ad Nicrum & Lupodunum indigna ſtrage afflixiſſet, quo arctiori ceu compede illos contineret, improbo militum labore munimentum collocavit: quod conſtat oculato teſte & fide digno ſcriptore Ammiano Marcellino, tunc in caſtris Romanis ſtipendia faciente: ut alibi eſt à nobis pluribus expoſitum. Verùm Augusti illius operis, poſtquam exturbatis Romanis ille locus non diu poſtea in Francorum jus rediit, Theodeberto & Sigiberto potiſſimum Auſtralis Franciæ potientibus, nullum ferè hodie veſtigium ſupereſt; niſi quod eo ipſo nonnunquam vetuſtatis tenues reliquiæ, & numismata vilia hodieque repe-riuntur, et lapis vetus fabrè ſculptus ibidem erutus, nunc puteo ante Curiam aptatus cernitur, reconditam paganici ſacrificii (TAVROBOLIVM illi vocabant) memoriam repræſentans. Quæ utut habeant, nos quidem iſta non paullo melioribus (ut credimus) auſpiciis orſa poſteritatis memoriæ hisce commendamus. Ille enim ut per iniuriam vexaret quietos & innoxios, regendi cupiditate alieno ſolo jugum imponere tentavit. Nos ut avitam libertatem tueamur, et religionem ſinceram poſteris illibatam cõſervemus, ut à meditullio Germaniæ vim omnem exteram avertamus, veréque pro aris (ut dicitur) & focis neceſſariæ defenſionis & ſecuritatis ergo nidulos nobis in noſtro coagmentamus. Ille ut antiquis dominis & indigenis profligatis; impium militem & avidos colonos induceret. Nos ut exules pios, aliunde immeritò ceu tempeſtate quadam

Lib. XXVIII. *vide* 1. *Orig. cap.* 4.

dam eiectos, comiter recipiamus, ex pomœriis noſtris hoſpitia nova paramus, ſedesque petitas afflictis & extorribus offerimus et concedimus; Vt cõmercia omnis generis publico bono juvemus, paſcua & agros vineasque noſtras in plateas & domos, ſæpes & ovilia noſtra in muros & portas commutamus. Vnde ceu in re maximè pia & humanitatis plena, optimeq; in publicum conſulta, certum favorem & perpetuum præſidium Dei opt. max. nobis indubitanter audemus polliceri.

Et hæc, quæ confeſtim poſt ipſum actum, cui non tantum *αὐτόπτης* ſed & *συνεργὸς* interfui, conſignavi, memoriæ poſterorum invidere nolui. Erit enim (Deo fortunante) etiam Manhemii iſtius novi, ſive quo alio nomine futurum eſt, olim aliquando origo antiqua: de qua repertâ, ſi qui tum mea hæc legent, non minus gaudebunt, quàm nos de aliis huiusmodi vetuſtis, hactenus indagatis & inventis, ſoliti ſumus. Et jam videre eſt non tantum ingentem ambitum civitatis vallo foſſaq; cinctum, ſed & intus minas operum diverſorum, tam publicorũ quàm privatorum, præcipuè verò portam perelegantem ad Nicrum ſpectantem, cum hac inſcriptione: Neckher-pforte.

QVOD FELIX FAXIT IEHOVA.
FRIDERICVS IIII. ELECTOR
PAL. RHENI. DVX. BOIARIÆ. ETC.
E. VETERI. PAGO. MANHEIMO
AD. RHENI. NICRIQ. CONFLVVIV̄
IVSTA. SPACIOR. DIMENSIONE
NOBILEM. VRBEM. MOLITVS
VALLO. FOSSA. MVRO. CLVSIT.
PORTAM. BONIS. CIVIB. APERVIT.
ANNO DOMINI MDCX.

Sequitur inſcriptio tabellæ in fundamentis poſitæ.

Digitized by Google

QVOD FELIX FAVSTVMQVE SIT.

FRIDERICVS IIII. Palatinus Rheni, S. Rom. Imp. Archidapifer & Princeps Elector, Dux Boiariæ etc. In notiſs. iſto pugnacis Franco-Sueviæ veteris ſolo, ad Rheni Nicrique conflūētes, quo VALENTINIANVS Imp. Aug. vexandis olim Germanis munimentum ſibi celſum & tutum à primis fundarat auſpiciis: quod tamen in Romana poteſtate non perennavit, ſed Francorum juſtioribus armis non diu poſt ceſsit, MANNINHEMI nomine notum, et in jus Palatinum tandem venit: Ipſe haud paullò melioribus auſpiciis, ad ſuam ſuique populi et patriæ tutelam, arcem firmiſs. cum propugnaculis & oppido, de novo â fundamentis extruere cœpit: quibus ipſe ſua manu hancce tabellā unà cum primo imoque ſaxo & cespite impoſuit. XVII. die Martii MDCVI.

CHRO-

Digitized by Google

CHRONICON BREVE CIVITATIS Heidelbergæ.

CAPVT XX.

NIHIL eſt quod libentius facerem, quàm ut hanc Palatinatus Rhenani metropolin, in qua tota jam quinque luſtra ſatis commodè degens, ætatis meæ ἀκμὴν omnem Palatinis miniſteriis impendi, plura interim (per Dei gratiam) ſecunda quàm adverſa expertus, ſcriptis etiam meis quàm ornatiſſimam & celeberrimam reddere poſſem. Quæcunque igitur geſta memorabilia eius expreſſam mentionem habentia, extra res Palatinas ordinarias, apud idoneos ſcriptores hactenus velut aliud agens reperi, ea licet non adeo multa hoc capite collecta in medium conferam; ab eo potiſſimum tempore, quo Bavari Duces adquiſitam per connubium Palatinam iſtam ditionem tenuerunt.

MCCXXV.

Ludovicus Dux Bavariæ Ottonis Palatini Witelſpacenſis F. à Friderico Imp. Palatinatum Rheni conſequutus, caſtrum & burgum Heidelberg, et comitatum Stalbuhel, ab Epiſcopo & Capitulo Wormatienſi, pro ſe filioque ſuo Ottone, & Agnete Palatina eius uxore, de novo in feudum accepit. *Vide Origin. parte 1. cap. 10.*

MCCXXXV.

Henricus Rex Friderici II. Imp. F. contra patrem criſtas erigens, ab illo in ordinem redigitur, et captus Wormatiæ primûm, dein Heidelbergæ cuſtodiendus traditur Ottoni Ludovici F. Palati-

no, credo ut Cæſaris judici. *Idque eſt annotatum à Mathæo Pari in Henrico III. fol. 401. Trithemio in Chronico Hirſaug. Bruſch. de Epiſc. Worm. p. 118. b.*

MCCLXXXVIII.

Rudolffi Regis tempore facta eſt maxima aquarum inundatio, qua maior non fuerat viſa à viventibus. Heidelbergiæ multi ſunt ſubmerſi, et eodem anno civitas ſuccenſa eſt. In Trajecto ſupeiori in proceſſione ſolemni fractus eſt pons, et plus quàm trecenti homines ſunt ſubmerſi. Simile contigit Francofordiæ in ponte Mogoni. Ratiſponæ etiam cathedralis eccleſia totaliter combuſta eſt: et Lubekæ ſimiliter die ſancti Barnabæ. *Ita habet Chronicon* M. S. *Monachi cuiusdam Saxonis, deductum ab O. C. uſque ad annum* MCCCCXXIII. *in Biblioth. Palat.*

MCCLXXXVIIII.

Sequuta eſt tranſactio inter Ludovicum Palatinum & civitatē Heidelberg ſuper petitione (quam vocant) ad CCCC. libras Hallenſes. Cuius tenor fuit talis: *Nos Scultetus, Scabini, ac univerſi Cives in Haidelberch, tenore preſentium profitemur, quod cum ſereniſſimus dominus noſter Ludovicus illuſtris Comes Palatinus Reni Dux Bavvarie, inſpectis noſtris defectibus, quos ſuſtinuimus, hanc nobis gratiam fecerit, quod in proximo feſto Beati Martini & in ſubſequenti termino pro peticione* * *quolibet anno de quadringentis libris Hallenſibus ſtare vult contentus: nos è converſo promiſimus & promittimus per preſentes, quod ei eandem ſummam quadringentarum librarum annis ſingulis in dicto termino perſolvamus, dantes ei in teſtimonium preſens ſcriptum. Dat. Haidelberch anno Dom.* MCCLXXXIX. XVI. *Kal. Martii.* Appenſum eſt ſigillum in cera flava

* Die Bede vulgò.

ſlava, habens aquilam uno capite, cum litteris: SIGILLVM CIVITATIS HAIDELBERCH.

MCCLXXXXII.

Minera auri apud Heidelberg invenitur. *Annales Dominicanorum Colmar. editore Vrſtiſio.*

MCCCXXX.

Paullo ante Wiclevi tempora Eckardus Dominicanus Heidelbergæ damnatur hæreſeos. *De quo Trithem. in d. Chron. Hirſaug. Foxus in Hiſtor. Eccleſiaſt. pag. 59.*

MCCCLXXVI.

Sub Vrbano PP. et Wenceſlao Imp. fundata eſt Academia Heidelbergenſis, Germanicarum antiquiſſima, à Ruperto ſeniore. *Vide Trithem. d. loco. Iac. Wimpheling. in epit. German. cap. 52. & 56. Irenicum lib. XI. Munſter. lib. III. cap. 352. Deniq; orationem elegantem de ea peculiarem D. Georgii Sohnii.*

MCCCCXIIII.

Imp. Sigiſmundus fuit Heidelbergæ apud Ludovicum Electorem, de qua re ita habent acta Vniverſitatis: ANNO Domini MCCCCXIIII. in profeſto Nativitatis B. Mariæ Virginis, in meridie vel quaſi, Dominus Sigiſmundus Rom. Rex ſemper Auguſtus, et Vngariæ &c. Rex, per modum infra ſcriptum receptus eſt à Clero, Vniverſitate & populo. Primò populus Heidelbergenſis exivit portam S. Petri cum candelis, viris & feminis eum ſuſcipiens. Decanus, Cuſtos, Capitulum & Clerus opidi cum religioſis ante portam prædictam ab intra eum ſusceperunt, Decano portante crucem auream, Cuſtode certam monſtrantiam, et ſeniore Canonico,

Digitized by Google

eodem modo ſub porta dato oſculo. Regi ſuum cruce de equo deſcendenti cantores collegii cœperunt alta voce, *Adveniſti deſiderabilis* &c. Quo finito inceperunt Reſponſum: *Iuſtum deduxit Dominus per vias rectas*, continuando uſque ad Eccleſiam S. Spiritus. Qui Rex Eccleſiam pro tunc non intravit, ſed caſtrum aſcendit cum domino Duce Ludovico: qui hora veſperarum deſcendentes veſperis interfuerunt apud S. Spiritum. Veſperis finitis pro tunc Decanus Theologiæ Doctor in conſpectu Regis, Vniverſitatis & totius cleri fecit collationem ſolemnem, pro themate ſubſumens; *Regem honorificate*: in fine Vniverſitatem & Collegium Regiæ Majeſtati recommendans.

MCCCCXV.

Balthaſar Coſſa, in ſchiſmate Iohannes PP. XXIII. dictus, à Concilio Conſtantienſi depoſitus, Heidelbergam primo, deinde Manhemium in carcerem ducitur. *Ita in eius vita notarunt Platina, Maſſonus: et Chronicarii alii, Trithem. in Hirſaug. Chron. Belgicum fol. 353. Aventin. fol. 650. Fulgoſius lib.* VI. *Exemplor. cap. ult. Vide & Philipp. Camerar. lib. 1. ſubſecivar. cap. 67.*

MCCCCLXII.

Fridericus I. Pal. Elector victis captisque apud Seckenheim tribus Principibus, ſibi iniquè adverſantibus, triumphans eos Heidelbergam duxit, et pro merito tractavit. *Vide Trithemium in eius geſtis, & quæ ibi plura annotavimus, ad pag. 26.*

MCCCCLXXXI.

Philippo regnante ſolennitas panegyrica Torneamenti (quod vocabant) ſive haſtiludiorum & decurſionum equeſtrium, Heidelbergæ celebrata fuit.

Digitized by Google

fuit. *Quæ deſcripta extat ſuo loco, in libro vocato Turnierbuch.*

MCCCCLXXXVIIII.

Maximilianus Rex Heidelbergam tranſivit, Philippum inviſens. Exceptus ibi oratione Pallantis Spangel Theologi, nomine Vniverſitatis: *quam recudendam curavi Tomo II. Rer. Germanic. fol. 221.*

MDII.

Convocatio fit Principum, mandante Maximiliano Rege, apud Heidelbergam ſub eodem Philippo, contra Ligam Sotulariam (ut dicebatur) ruſticorum, quibus eſt juſtis armis occurſum. *Tritheim. in Chron. Hirſaug. ſecundæ compoſitionis Tom II.*

MDX.

Martinus Lutherus à Conventu Auguſtinianorum monachorũ Witebergâ miſſus eſt Romam, ad negotia quædam Ordinis expedienda; et in tranſitu apud Auguſtinianos Heidelbergæ aliquãdiu commoratus, homilias aliquas & diſputationes habuit. Octennio poſt iterum huc divertit Anno MDXVIII. cum ex Comitiis Auguſtanis, à colloquio cum Caietano Cardinali habito, diſceſſiſſet. Theſes ex Theologia & Philoſophia tum VI. Cal. Maii diſputavit: quæ extant Tomo I. Operum Witebergæ editorum. Ioh. Mattheſius ſcribit, ipſum Anno MDXXI. Wormatiâ, quò à Carolo V. citatus fuit, iterum huc veniſſe, et cum doctis contuliſſe. De quo æquè nobis non conſtat.

MDXLVI.

[redacted], et Academiæ, [redacted], ſuſcepta eſt à Fride-

Digitized by Google

Friderico II. Elect. Palatino: [redacted]. *Auctor eſt Sleidanus, ex quo Thuanus annotavit.* Sed interrupta eſt [redacted] & [redacted].

MDXLVIII.

Carolus V. hîc fuit cum eodem Friderico.

MDLVI.

~~Otto Henricus ſtatim initio gubernationis, menſe Martio,~~ [redacted] ~~&~~ [redacted] ~~omnes~~ [redacted] ~~& Academiam è fundamentis~~ [redacted] ~~publicavit,~~ [redacted] ~~&~~ [redacted]~~. Quod~~ [redacted] ~~Fridericus III. poſtea~~ [redacted] ~~&~~ [redacted] ~~abſolvit~~.

MDLXII.

Maximilianus II. Imp. hac tranſiit menſe Decembri, poſtquam Francfurti coronatus fuit Rex Romanorum, et quidem cum patre Ferdinando, exceptus à Friderico honorificè: erga quem viciſſim humaniſſimum ſe præbuit. Secundò Anno MDLXX. è Comitiis Spirenſibus huc venit, una cum tribus Electoribus Eccleſiaſticis, menſe Septembri.

MDLXXII.

Henricus Valeſius Dux Andegavenſis, Caroli IX. Regis Galliarum frater, à Polonis ad regnum vocatus, in itinere hac tranſiit, et Fridericum III. Electorem inviſit: inde in Poloniam brevis Rex futurus contendit.

OMISSA QVÆDAM, SVIS

LOCIS INSERENDA.

Pag. Lin.

6, 24. Bretheimenſis & Levvenſteinenſis,

28. Bilſtein, Scharffeneck —

11, 33. Brandeburgici, et florente Academia,

16, 28. *Legend*. Windogaſti patria.

17. *Ad marg*. 1560.

18. *Ad marg* cap 7. Chronico Lauriſham fol. 88 tribus locis, et 89. 90.

19, 15. villa olim regia & publica,

26, 12. *Malberg*, *Dadunberg*, *Planckeberg*.

30, 19. Magno. Wipo in vita Cunradi Salici Imp. *Collecto regali comitatu Rex primùm per regionem Ribuariorum, usque ad locum qui dicitur Aquiſgrani palatium pervenit: ubi publicus thronus regalis ab antiquis Regibus, et à Carolo præcipuè locatus, totius regni archiſolium habetur.*

40, 2. *Eichi*, *Flameresheim* apud Aimoinum,

46, 17. *Tonneſſe*, *Dunneſa*.

59. dele verſiculos Martialis, qui commodiùs ſtant inf p. 94.

60, 8. *in fine Cap*. redimus: quam dudum reliquimus apud Confluentes, dum interiora regionum, Ripuariorum comitatus, Hunnorum colonias, Woſagi ſaltus luſtramus. A Confluentibus autem ad Wormatiam (quo nos iſte excurſus iam deduxit) in tractu Rheni habemus iſti; idque auctoribus Antonino, Noticia, Tabula:

Bontobrice, Bodobriga, Baudobrica, hod. Boppart.

Voſavia, hod. Weſel/ et Oberweſel/ ad differentiam inferioris Weſaliæ in Cliviis.

Bacchi ara, Bacharach, juris Palatini. de qua infra cap XVIII.

Traiana caſtra (ut aliquibus videtur) quæ Germanicè Trechtingeshauſen/ vulgò Dreckhshauſen.

Bingium, Pinguia recentioribus, Bingen. de quo aliquid ſupra cap. XI.

Magontiacum, Moguntia, ad Mogoni & Rheni confluentes, ubi caſtellum olim Traianus poſuit, quod & hodie Caſtel.

Bonconica, quæ forte Ruffiana Ptolemæi, hod. Oppenheim/ iuris Palatini.

Borbetomagus Vangionum, ad quem imus.

73, 8. illa Nemetum, una cum coniuge, tumulū ſuum habet, ita inſcriptum: ANNO. DOMINI. MCCCLXXXX. IPSA. DIE. BEATE. IVLIANE. VIRGINIS. OBIIT. ILLVSTRIS. PRINCEPS. RVPERTVS. DVX. SENIOR. FVNDATOR. HVIVS. ECCLESIE.

ANNO. DOMINI. MCCCXCV. XVI. DIE. MAII. OBIIT. GENEROSA. DOMINA. BEATRIX. FILIA. DVCIS. DE. MONTE VXOR. ILLVSTRIS. PRINCIPIS. RVPERTI. SENIORIS. ELECTORIS. IMPERII. COMITIS. PALATINI. RENI. ET. BAVARIE. DVCIS.

77, 33. *ita legendum*: nominis, qui ad quintum inde lapidē ortus apud vicum quendam Hohe-Speyer dictum, iſpam urbem Spiram perluit. Ita &

79, 27. meam ludibundus appellare

80, 31. *reſcribe*, incipit ſub Comite tractus

82, 12. Noticiæ, SALISSO Antonino,

84, 28. grumulis & ramentis veluti

87, 39. Anno Dom. Incarn. MCCXIX.

91, 32. puer Chriſtianus ab

Digitized by Google

Digitized by Google

PETRI PITHOEI IC.

Obſervatio

DE COMITIBVS PALATINIS, TAM GERMANIÆ QVAM GALLIÆ.

EXCERPTA E LIBRO EIVS SINGVlari, cui titulus: Memoires des Comtes de Champagne & Brie &c. Paris. 1581. *et in Latinum converſa per M. F.*

IN VETERI HISTORIA FRANcorum primorum Regum quoties mentio fit Ducum & Comitum, nunquam equidem titulum illum Ducis accepi pro dignitate perpetua, qualem habemus hodie; ſed tãtum pro genere quodã officii et adminiſtrationis, pro quo ipſi Duces ſacramentum fidelitatis præſtabãt ſuo Principi, qui illos deſtituere & revocare poterat pro arbitrio. Ita intelligo quod Ado, Sigebertus, et alii ſcribunt, Pipinum Regem Auſtraſiæ habentem duos filios, nimirum Drogonem & Grimoaldum, maiorem feciſſe Ducem Campaniæ, minorem verò Majorem Palatii. Quamvis tunc quidem veriſimile ſit in eiusmodi perſonis, conditionem Ducis grandiorem quandam auctoritatem continuiſſe: neque etiam præcisè negare velim, illo ævo aliquem Ducem obſervari poſſe hæreditarium; quod dicere poſſumus de Comitibus Britanniæ jam dudum antea, ſub poſteris adeò ipſius Chlodouei. Dux igitur tunc erat, qui ſub ſe habebat provinciam aliquam, aut plures Comitatus. Ita enim annales Pippini (qui poſtea adglu-

Digitized by Google

tinati ſunt Aimoino monacho S. Benedicti ad Ligerim) narrant, *ipſum fratri Griffoni in prælio capto, donaſſe duodecim Comitatus, ad morem Ducum.* Et poſtea de Ludovico Pio, *illum Balderico ademiſſe ducatum Forojulienſem, atque ita eius poteſtatem diſſectam in ter quatuor Comitatus.* Quod ipſum memini me alibi annotaſſe fuſiùs.

Lib. IIII. *cap. 61.*

Lib. V. *cap. 11.*

Adverſar. lib. 1. *cap.* 8.

Ducibus igitur ſub ſe habentibus aliquam provinciam aut complures Comitatus, ſive quatuor, ſive duodecim, aut quotcunq; numero; Comites ipſi ſæpe territorium nonniſi unius civitatis ſua gubernatione tenebant, quæ vocabatur *Comitatus*, et ipſi Comites eius loci: habebantq; locumtenentes ſuos ſpeciales, quos appellabant Vicarios, *Viguiers* Gallicè; Leges Lombardæ & uſus Feudorum hoſce *Præpoſitos* appellare videntur: et Centenarios pro conſiliariis vel aſſeſſoribus (quorum nomen à numero illo apud Tacitum relato deſcendere videtur) nec non Denarios, Collectores, & Quartarios, ad convocandum populum cum res exigeret. Aliqui ipſorum habuerunt etiam locumtenentes generales, qui dicebantur *Miſſi Comitum*, ad differentiam Regiorum, ut diſcere eſt ex libello Walafridi Strabonis Abbatis Angienſis, ubi comparationem facit dignitatum ſecularium cum Eccleſiaſticis ſui temporis. Erant enim etiam Miſſi Dominici ſive Regales: quorum munus erat, viſitando provincias ſibi attributas, inquirere diligentiſſimè in ſtatum totius Reipublicæ; quomodo agerent Epiſcopi, Abbates, Abbatiſſæ, aliæque perſonæ Eccleſiaſticæ, itemque Comites & Iudices locorum: curare ut Eccleſiæ & monaſteria commendata Vicedominis & Advocatis idoneis; et ut jurisdictiones tam Regales quàm Eccleſiaſticæ bono & debito modo adminiſtrentur; ſatisfacere deſideriis & querelis ſingulorum provincialium,

De divinis offic. cap. ult.

cialium, præſertim verò viduarum & pupillorum: denique procurare & expedire omnia quæ poſſent: et reliqua, quæ ipſi componere non poſſent, remittere ad ipſum Regem, et coram de ſingulis ex fide referre. Conventus & juridicina eorum in principalibus locis ſuæ provinciæ, dicebantur *Miſſatica*, quæ etiamnum Germanica voce eiusdem ſignificationis vulgò vocamus *Eſchiquiers*. Et huic quidem Schickung. muneri plerunque adhibebantur clerici, veluti Abbates, cum quibusdam primoribus Aulæ; ut ſub Carolo M. Wulfarius, qui poſtea ſucceſſit Turpino in Archiepiſcopatu Remenſi: ſub Ludovico Pio Hknothadius, et Hknotfridus, &c.

Comitis certè nomen, ſi quis per ſe conſideret, inveniet potius titulum quendam honoris eſſe quàm officii aut muneris certi. Ideoq; ſub Imperatoribus Romanis mediæ ætatis, communis ferè fuit omnibus dignitatibus & militiis: quod hæ plerunque darentur illis qui Principem ſectarentur (unde ſine dubio primam originem Comitum nomen accepit: quamvis Otho Friſingenſis de Comitibus Burgundiæ loquens, Comitatuum aliud etymon prodat ſatis *Lib. 1. geſt. Frider. Imp. cap. 13.* abſurdum, dicens apud Ligures *ſingulos ſingula territoria ex comminandi poteſtate Comitatus ſuos appellare:* non abſimile tamen ei quod Iuriſconſulti noſtri de *L. 239. §. pen. D. de verb. ſignif.* Territorio notarunt) ſed magis tamen ordinis civilis quàm militaris hominibus. Quæ cauſa eſt quod apud Suidam* vox Κόμης expoſita legitur, τοῦ ὄχλου **et Heſych. Κόμης, ἄρχων, ἡγεμών.* ἡγεμὼν, pro uſu illius temporis. Poſtea ſub poſterioribus Orientis Imperatoribus, ea vox ita propria facta eſt officiis militiæ bellicæ, ut Comitis nomine ſimpliciter veniat Tribunus ſive Capitaneus imperans turmæ equitum ſive peditum, ut clarè videmus in Rei bellicæ præceptis Leonis V. Imp. Quo etiam modo interpretari convenit vocem Κόντος in hi-

Digitized by Google

ſtoria Græca Nicetæ, de geſtis Andronici Comneni. E contrario inter veteres noſtros Germanos & Gallos, id nominis aut ſimile in ipſorum lingua olim proprium his qui Principem in expeditione & caſtris ſectarentur & comitarentur (ut Tacitus auctor eſt, mores illorum gentium deſcribens) tãdem ita ad civilem ordinem redactũ eſt, ut Comes diceretur & acciperetur pro Iudice aut Præfecto alicuius territorii aut regionis, à Principe iſthuc conſtituto: quemadmodum in antiquis legibus omnium iſtorum populorum Septentrionalium nomen *Grafio* nil ſignificat aliud. In quo ut omnis dubitandi occaſio amoveatur, viſum eſt inſerere hoc loco formulam conceſſionis ejuſmodi Comitivæ, ex libro formularum Marculfi, qui eandem communem facit Ducibus & Patriciis: prout certè (ſi verum amamus) excepta diverſitate territoriorum, parum videtur fuiſſe differentiæ inter has dignitates, quantum ad poteſtatem ordinariam, etiam ſub poſteris Chlodovei Magni, ſub quo vixiſſe Monachum illum exiſtimo in regno Burgundiæ non procul Turono, et forte circa Gregorii Epiſcopi ſæculum, aut paullo ante. Igitur tenor Regiarum litterarũ, pro eius ævi Latinitate eſt talis: PRÆCIPVE *regalis in hoc perfecta conlaudatur clementia, ut inter cunctum populum bonitas & vigilantia requiratur perſonarum: nec facile cuilibet judiciariam convenit committere dignitatem, niſi prius fides ſeu ſtrenuitas videatur eſſe probata. Ergo dum & fidem & utilitatem tuam videmur habere compertam, ideo tibi actionem Comitatus, Ducatus, Patriciatus, in pago illo quẽ anteceſſor tuus ille . . uſq; nunc viſus eſt egiſſe, tibi in agendum regendumque commiſimus: ita ut ſemper erga regimen noſtrum fidem inlibatam cuſtodias, et omnes populi ibidem commanẽtes, tam Franci, Romani, Burgundiones, quàm reliquæ nationes, ſub tuo regimine & gubernatione degant & moderentur:*

Graffe.

Formula Marculfi.

Digitized by Google

rentur : et eos recto tramite ſecundum legem & conſuetudines eorum regas : viduis & pupillis maximus defenſor appareas : latronum & malefactorum ſcelera à te ſeveriſſimè puniantur, ut populi bene viventes ſub tuo regimine gaudentes debeant conſiſtere quieti : et quidquid de ipſa actione in fiſci dicationibus ſperatur, per temetipſum annis ſingulis noſtris ærariis inferatur.

Hinc colligi poteſt, quæ eo tempore fuerit Comitivæ dignitatis conditio : quæ quidem in iiſdem terminis, aut ſaltem citra mutationem aliquam inſigniorem, permanſiſſe videtur ad regnum uſq; Caroli Simplicis, et proximorum eius ſucceſſorum. Quo tempore regno Francorum in tantam confuſionem & perturbationem prolapſo, quanta præſumi mente facilius quàm cognoſci ex Hiſtoriis poteſt, quilibet aliqua poteſtate ſubnixus (nimirum in turbido piſcandi oportunitate data) uſurpare & retinere ſibi cœpit, quod potuit. Cui licentiæ magno adjumento fuit illa honorum à patribus in filios continuatio : res nunquam temerè admittenda in ſublimibus poteſtatibus. Tunc igitur Duces & Comites illi, qui in pluribus civitatibus ſoli erant, tam Eccleſiaſtici quàm ſæculares, ſibi non defuerunt, quin munera ſuæ fidei & perſonæ commiſſa, ſibi propria & hæreditaria ſuis facerent, imò & nova occuparent & invaderent. Quod eadem audacia continuarunt ſub Hugone Capeto, qui non auſus eſt neque etiam valuit eos inde exturbare, alibi occupatus in retinenda & firmanda ſibi nova potentia; & abundè contentus, ſi ab eis ſaltem ut Princeps & ſupremus ſuorum Parium & Baronum recognoſceretur. In quam rem valde notandus eſt locus Reginonis, qui circa hoc tempus Abbas fuit in monaſterio Prumiæ in regno Lotharingiæ : ad quod quamvis ipſius ſermo propriè pertineat, referri ta-

men æquè poterit ad Weſtraſiam: ANNO DCCCLXXXVIII. *Carolus Imp. III. obiit pridie Idus Ianuarij, ſepultusque eſt in Augea monaſterio, &c. Poſt cujus mortem regna quæ eius ditioni paruerant, velut legitimo deſtituta herede, in partes à ſua compage reſolvuntur, et jam non naturalem dominum præſtolantur, ſed unumquodq. de ſuis viſceribus Regem ſibi creari diſponit. Quæ cauſa magnos bellorum motus excitavit: non quia principes Francorum deeſſent, qui nobilitate, fortitudine, et ſapientia regnis imperare poſſent; ſed quia inter ipſos æqualitas generoſitatis, dignitatis ac potentiæ, diſcordiam augebat, nemine tantum cæteros præcellente, ut eius dominio reliqui ſe ſubmittere dignarentur.* &c.

Nunc dicamus de titulo Palatini, quem aliqui noſtrorum Comitum Campaniæ etiam uſurparunt. In quo ut ii qui exteriori ſpecie rerum ducuntur, facile capiuntur levi ſpecie aut colore veriſimilitudinis: ita qui rem exquirunt penitius, non poſſunt adquieſcere niſi rationes videant vulgatis firmiores. Primò quiſquis eos deducere volet à Palatinis illis aut Comitibus Palatii in Iure Romano, magnopere aberrabit: non tantum quod altius eorum originem repetere videatur quàm conveniat, ſed etiam quod voces illas aliter interpretari quàm ſint intelligendæ. Palatini enim appellatio generalis eſt, et communis omnib. qui officium aut munus aliquod gerunt in palatio Imperatoris: et ſpecialiter aliquando attribuitur miniſtris & apparitoribus eorum qui dicebantur *Comites rerum privatarum*, *Comites ſacrarum largitionum*, et *Comites ſacri patrimonii*. Imo apud Suidam Palatini dicuntur etiam genus panum ab Imperatoribus in Conſulatu publicitus diſtributum, ita dictum quod ex Palatio præberetur. Et Comes Palatinus aut Comes Palatii non eſt officium

Παλατῖνοι.

ali-

aliquod ſingulare, ſed titulus modò honoris & dignitatis, qui adquirebatur ſervitio Principi in alio aliquo officio Palatino aut domeſtico multis annis cum fide præſtito, per quod perveniebant ad gradum illum Comitis primi aut ſecundi ordinis: quod cõtingebat vel Medicis Principis ordinariis, hac dignitate ab illo inſignitis. Ille verò qui etiam gerebat titulum Palatini, cuius functio multum accedit ad noſtrum Magnum Magiſtrum, non dicebatur *Comes Palatii* ſimpliciter, ſed *Caſtrenſis*, aut *Comes & Caſtrenſis Sacri Palatii:* et qui ſub eius diſpoſitione erant, veluti pædagogiani & alii quidam, dicebantur *Caſtrenſes* & *Caſtrenſiani*. Quod nihil attinet pluribus hoc loco probare, quamvis novum forte videri poſſit iis qui non bene cognitum habent ſtatum declinantis Imperii Romani. Tum verò ab ipſis Comitibus noſtris ſatis apparet, eam dignitatẽ Magni Magiſtri diverſam eſſe à Palatina. Videmus enim eodem tempore Theobaldum Comitem Bleſenſem, Seneſchalcum Franciæ (quem antiquiſſimi hiſtoricorum noſtrorum Francorum interpretantur *Grand-maiſtre*) & Henricum fratrem eius maiorem, Comitem Palatinum; qui tamen nullam eiusmodi functionem habuiſſe reperitur in aula Regis. Præterea invenimus in Hiſtoriis noſtris, idemque Robertus Abbas de monte S. Michaelis in continuatione Chronicæ Sigeberti teſtatur, Seneſchalciam ſive Majoratum domus Franciæ quodammodo unitum fuiſſe cum Ducatu Andegavenſi, beneficio Roberti Regis collato Galfredo Griſogonnellæ, propter adjutorium quod ei impẽdiſſet contra Imp. Ottonem: quod poſtea tranſlatum ad alios, renovatum & confirmatum fuit per Regem Ludovicum juniorem circa Annum MCLXX. in favorem Henrici filii Regis Angliæ, qui facto homagio de Andegavenſi Comitatu & de Cenomanenſi,

Grand-maiſtre.

quodam-

quodammodo in poſſeſſionem miſſus fuit eius dignitatis, ſerviendo Regi ad menſam publicè. Interea tamen nuſquam legimus Comitem Andegavenſem eo tempore geſſiſſe titulum Palatini. Ne tamen hoc loco quidquam diſſimulemus, quamvis pleriq; Hiſtoricorum Francorum nomen Magni Seneſchalli accipiant pro Magno Magiſtro, Gulielmus certè Epiſcopus Tyrius in hiſtoria Belli Sacri vltramarini, id refert ad Græcorum *Megadomeſticon*: quem Liutprandus Diaconus Papienſis militibus præeſſe dicit, Vincentius Beluacenſis Principem equitatus interpretatur. Et quidem in veteri Conſtitutione *De conſecratione & coronatione Regis*, is cui Rex ſpatham è manibus Archiepiſcopi Rhemenſis acceptam tradit, ſibi præferendam, vocatur *Seneſchalcus Franciæ*: à quo id officii trãſlatum poſtea videtur ad magnum Conneſtabilem, nomen verè Francicum, utut aliunde id deducere conati ſint, ſed multas vices & mutationes expertum, ſi quod aliud è ſublimioribus officiis Franciæ. Non abs re igitur eſt, quod Magni Magiſtri partes longè diverſas à Palatino eſſe ſtatuo. Neq; paullo veriſimilius fuerit, huius dignitatem ad Maiorem illum Palatii accõmodare: quem tamen vix credere poſſum nomen *Pfaltzgrafi* unquam geſſiſſe, cuius officium mihi plane aliud ab illo videtur, ut cognoſci etiam poteſt ex diſtinctione Electorum Imperii. Accedit quod titulus ille *Majoris* (quem tamen Robertus Abbas accommodaſſe etiam Seneſchalco videtur, confundens tres illas voces, Maioris Domus, Seneſchalci, et Conneſtabilis Franciæ, et pro uno accipiens) non in uſu amplius erat inter Francos tempore noſtrorum Comitum, neque dudum antea: tẽpore Caroli M. alio vocabulo interpolatus quàm Palatini, aut potius (ut mihi quidem videtur) planè abolitus. Neque etiam oſtendi poteſt, hoſce Comi-

Libro VI. *cap.* 5.

Conneſtable.

Comites eiuſmodi dignitatem apud Principes noſtros habuiſſe, adeoque nec Comites Palatii Regii dictos, quemadmodum alii omnes eius gradus, ſed cum hac adiectione, *Palatinos Troiæ, aut Meldenſes, Campaniæ aut Briæ*, aut utrumque. Præterea nunquam reperitur plures uno Maiores Domus aut Palatii una vice in ſingulis Regnis (nam & Burgundiæ regnum quandoq; ſuum habuit) extitiſſe: cum è contrario facile ſit plures & diverſos Palatinos ſimplices uno tempore numerare, qui ſuæ tantum regionis & territorii gubernationem tractabant, non ſtatum Regni univerſalem, quod antiquitus pertinebat ad Maiorem Palatii. Quod facile cognitu eſt ex hiſtoria Eginhardi, in Carolo M. qui illum appellat *Palatii & Aulæ Præfectum*: ut appendix Aimoini *Gubernatorem & Ducem* non Comitem *Palatii*. Sed totũ hoc expediri poteſt unico loco Gregorii Epiſcopi Turonenſis: ubi dicit ſub Childeberto Florentianum fuiſſe Maiorem Domus Regiæ, Romulfum Comitem Palatii, eoſque ſimul miſſos deſcriptores in Pictavos ad cenſum à populo exigẽdum. Interea non diſſimulabo, ab Aimoino ſubinde has dignitates confundi, tam ante quàm poſt Caroli M. tempora: quæ res jampridem nonnullis errandi occaſionem præbuit. Verum huiusmodi in rebus ſolius Gregorii auctoritas (quem dicere poſſum ſolum & verum archetypum nobis ſuperſtitem è priſca noſtrorum Regum hiſtoria) nimio apud me me prævalet Aimoino; cui aliunde didici non adeò tutò niti nos poſſe etiam in talibus rebus formulariis, in quibus probare poſſem incontinenti plus æquo ſibi permiſiſſe, accommodantem ſuo ævo (quod non tam eſt remotum quàm multis videtur) verba maximè genuina & ſimplicia veterum ſcriptorum, quibus ipſe abuſus eſt dum Latinitatem ſuam oſtentare ſtuduit. Qua in parte, qui illum

Lib. 1x. cap. 30.

Digitized by Google

continuarunt, magis religioſos ſe probarunt, ut alibi forte fuſiùs demonſtrandi locus dabitur.

Vt igitur ad rem propius accedamus, et de Palatinis dicamus, quæ vero maximè proxima diſcere licuit; certum eſt ſub antiquis noſtris Regibus & Imperatoribus Francis & Alemanis Comitem Palatinum (quem negare equidem nolim nomen ſuum à Palatio duxiſſe) eum fuiſſe, qui conſtitutus & delegatus erat à Principe vel Imperatore ad dijudicandas controverſias in aliqua regione aut provincia. Ita Abbas Walafridus, auctor propter vetuſtatem octo prope ſæculorum inprimis fide dignus, libro ſupra allegato, poſt comparationem Ducum cum Metropolitanis, et Comitum cum Epiſcopis; addit eos quos Franci Magnos Capellanos vocant, idem eſſe inter Eccleſiaſticos, quod ſunt Comites Palatini (quos & *Prætores* vocat) inter dignitates ſæculares: *Quemadmodum*, inquit, *ſunt in Palatiis Prætores vel Comites Palatii, qui ſæcularium cauſas ventilant, ita & illi, quos ſummos Capellanos Franci vocant, clericorum cauſas Prælati.* Poſtea ſubjicit, Capellanos minores ita eſſe, ut hos quos *Vaſſos Dominicos* Gallica conſuetudine nominamus: dictosq; eſſe primitus *Capellanos* à cappa B. Martini, quam Reges Francorum ob adjutorium victoriæ in præliis ſolebant ſecum habere: Quemadmodum poſtea armare ſe ſoliti ſunt Oriflammeo (quod vocabatur) qui erat gladius deauratus aut framea, habens in apice vexillum purpureum, quem ſolebant accipere ab altari S. Dionyſii per manus Abbatis ibidem magna cum ſolemnitate, eumque tradere viro equeſtri ſpectatæ virtutis, juranti ipſum cuſtodire ad honorem Regis & Regni: ut didici ex Oratione quadam antiqua habita ad Regem in ſuſceptione iſtius Oriflammei, et Annalib. Rigordi. Et huic loco Walafridi convenit,

De divin. offic. cap. ult.

Oriflamme.

venit, quod Eginhardus de Carolo M. ſcribit: *Cum calciaretur aut amiciretur, non tantum amicos admittebat, verum etiam ſi Comes Palatinus litem aliquam eſſe diceret, quæ ſine eius juſſu definiri non poſſet, ſtatim litigantes introducere juſſit, et veluti pro tribunali ſedens lite cognita ſententiam dixit.* Vnde apparet eo tempore, quamvis auctoritas Majorum Palatii veluti ſepulta eſſet, fuiſſe tamen non minus quàm ſub Regibus præcedentibus Comitem quendam titulum habentem à Palatio Regis, non Palatini ſimpliciter: qualis erat ſub Childeberto Romulfus, et ſub illo ipſo Carolo Imp. Anſelmus, qui occubuit in ſtrage illa ad Roncivallem, cui poſtea ſucceſſit Woradus: ſub Ludovico Pio Reginarius, Adhalardus, Bertricus, Morhardus, & alii. Item legimus ſub Carolo Calvo, aut paulo poſt, Fulconem quendam Comitem Palatii, ad quem extat Hincmari Archiepiſcopi Rhemenſis epiſtola *, rogantis ut ſuperſedeat cognitioni ſuper accuſatione quadam coram ipſo inſtituta contra presbyterum quendam Diœceſeos Sueſſionenſis, quod hoc judicium ad Synodum Epiſcoporum non judicem Laicum pertineret.

* *inter edi-tas Moguntiæ 7. & 8.*

Et hæc quæ de Palatino diximus, adhuc melius declarantur tam ex antiquo jure Suevorum quàm Saxonum, quod Speculum Saxonicum vocant: in quo Articulo LII. libri tertii dicitur, quod *Palantzgravius judex exiſtat Imperatoris, ſicut Burggravius Marchionis.* Et titulo LXIIII. dicitur, *Palantzgravium ſub banno judicare Imperiali, et ideo ei ſexaginta ſolidos pro mulcta dari: cum aliorum judicum inferiorum, qui non ſunt Imperiales, mulcta ſit minor, puta triginta aut decem ſolidorum, ſecundùm gradum ſuæ Iuriſdictionis.* Deinde adjicitur Artic. LIII. *Quælibet provincia Teutonicæ terræ ſuum habebat Palantzgravionatum, Saxonia, Bavaria, Franconia, et Sue-*

via: quæ antequam à Romanis ſuperabantur, Regna fuerunt, à quibus ipſa in Ducatus nomina fuerunt permutata. Imò Articulo LXII. enumerat in Saxonia ſeptem feuda vexillorum (quemadmodum enim Regna conferebantur per ſpatham ſive gladium, ita nobiliora feuda ſecularia ut provinciæ per vexillum, Eccleſiaſtica feuda per ſceptrum, cætera feuda per baculum ſive ſcipionem) nimirum unum Ducem, unum Comitem Palatinum, qui in Palatinatu ſuo
Pfaltzen. habebat quinque civitates, quæ *Palantia* dicuntur, in quibus Rex legitimis debeat curiis præſidere, unum Landgravium, tres Marchiones, & unum Comitem. Ita invenimus in Bavaria antiquitus fuiſſe Palatinos de Scheyrn, & Witelspach, qui aliquando dicti ſunt *Palatini Bavariæ*, à quibus dicuntur deſcēdiſſe Principes illi qui hodie ſunt Palatini Rheni: qui & ipſi mihi videntur initio ex hoc genere Pfaltzgraviorū fuiſſe: cùm ipſa Bulla Caroli IIII. Imper. illos dicat ex conſuetudine antiqua Iudices eſſe in cauſis quæ Imperatori moventur; id quod Ius Saxonicum (ut modo audivimus) attribuit Palatinis omnibus ſine diſtinctione. Interea non dubito, deinceps Palatinum Rheni magna incrementa feciſſe potentiæ & auctoritatis, maximè ab eo tempore quo Ludovicus Bavarus Palatinatum illum Rheni impetrâſſet à Friderico Imp. in Comitiis Ratisponæ circa Annum MCCXV. et jam ante factus eſſet primarius Elector Imperii, et in hac qualitate Palatini Electoris multas prærogativas ſupra reliquos haberet, ut eſſet proviſor & ſuperintendens Imperii vacantis, cum poteſtate inter alia judicandi vice Imperatoris non tantum in Palatinatu ſuo Rhenenſi, ſed etiam in Suevia & Franconia; in quo tamen Gloſſa Speculi Saxonici ait Archiepiſcopos Treverenſem & Moguntinum eſſe Palatinos reſpectivè. Et ſimiliter per eandem Bullam permittitur Duci

Duci Saxoniæ, par officium exercere in terris, quæ reguntur Iure Saxonico: ratione (ut veriſimile videtur) veteris illius Palatinatus, poſtea redacti & uniti ad dignitatem illam ſuam Ducis eminentiorem, unà cum cæteris officiis inferioribus, de quibus ſupra diximus. Neque vel hoc negavero, bonam partem hodierni Palatinatus Rheni, antiquitus habuiſſe nomen Pallas: ſed perſuaderi ſeriò non poſſum, Palatinum Rheni ab ea regione nomen ſuum accepiſſe & retinuiſſe. Ne enim diſputationem illam ingrediamur, an quo tempore primò dignitatem illam Palatini ad Rhenum nactus eſt, dominus fuerit in ſolidum aut pro parte illius regionis quæ *Capellatium ſive Pallas* apud Ammianum Marcellinum legitur, et an ea regio nomen illud priſcum inter Germanos retinuerit (quod profectò probatu difficillimum fuerit, cum maxima veriſimilitudo ſit in contrarium) ſanè ſi inde à Pallante illa nomen duceret, nonniſi ineptiſſimè diceretur & ſcriberetur Comes *Palatinus* (ut ab omni antiquitate obtinuit, et hodieque uſurpatur) ſed neceſſariò dici deberet *Pallantinus*: et præterea nihil opus eſſet adiectione *Rheni*, quæ nil aliud vult quàm ut diſtinguatur ab aliis Palatinis, cum quibus aliàs (ut eſt ſupra expoſitum) videtur illam appellationem habere communem, quippe titulum officii pluribus competentem, et per nomen provinciæ propriæ demũ diſtinguendum. Scio ad hoc replicari poſſe, quamvis Germani dicunt *Pfaltzgraff*, et Latinè *Palatinus*, tamen vicinos eorum, ſcilicet Lotharingos & Burgundiones (quorum maiores aliquando collimitia ſua habuerunt ad eam regionem cui nomen erat Pallas) efferre idiomate ſuo ſolent *Palantinos*. Sed viciſſim dico, veterem interpretem legum Saxonicarum ſemper vertere ſolere *Palantzgravium*: unde cognoſcere licet, vetus & po-

Lib. XVIII. *in Iuliano*.

Palantin.

pulare idioma pronunciationemq; eam fuiſſe, nullo reſpectu ad regionem illam Pallantiam: quandoquidem indifferenter illo utitur, etiam ubi agitur de aliis Palatini titulum habentibus, non ſolum illo Rhenano. Poſſet etiam obiici, Germanos non dicere *Palatinum Rheni*, *ſed Palatinum ad Rhenum*, *juxta Rhenum*, ſignificãtes ſitum regionis. Vt Guntherus lib. VI. Ligurini tali deſcriptione utatur:

Pfalzgraff bey Rhein.

— Hermannus ſacræ Comes additus aulæ,
Cuius erat tumido tellus circumflua Rheno.

Verum is ipſe utique auctor eos deducit (non hoc tantum loco ſed & aliis) à Palatio Imperatoris, non à regione aliqua; quam nec credibile eſt per tot ſæcula nomen illud vetuſtum Pallas retinuiſſe. Interea tamen de tota hac re judicium illibatum relinquam illis, quibus facultas erit hæc talia penitius ex veteribus literarum monumentis inveſtigandi: quibus equidem manus potius dabo, quàm argumentis à me hactenus adductis, utut in utramque partem ſatis ponderis habere videantur, et plus forte habeant in illam, in quam ego nunc quidem minus inclinem. Quidquid ſit, Otho Friſingenſis Epiſcopus loquens de Conrado Palatino Rheni appellat ſimpliciter Comitem Palatii: idemque mentionem facit alterius Palatini Italiæ, ſedem habentis in Lunello caſtello Imperiali, de quo loquens Guntherus lib. III. Friderici ita ſcribit:

Et nunc ille Comes conſors & Regius aulæ,
Ille potens princeps, ſub quo Romana ſecuris
Italiæ punire reos de more vetuſto
Debuit; iniuſtè victrici cogitur urbi
Vt modicus ſervire cliens, nulloq; relicto
Iure ſibi, Dominæ metuit mandata ſuperbæ.

Et de hoc Palatino Italiæ intelligo locum Liutprandi lib. II. ubi dicit, Odalricum Comitem Palatii & plures alios proceres Italiæ conjuraſſe contra Berenga-

rengariũ Regem. Quantum ad Palatinos Poloniæ, cum ex graviſſimis ſcriptoribus didicerim, eam provinciam quondam ex pertinentiis Imperii fuiſſe, idque munus apud illos non aliud quàm Ballinatum aut præfecturam aliquam contineat, quamvis ſit hæreditarium*, non dubitabo eos ad eandem claſſem Palatinorum referre, de quibus ſupra egimus: judicium tamen ſalvum relinquens ſuper illorum origine, atque etiam aliorum Palatinorum qui ſuperſunt in Anglia & alibi, his quibus illarum regionum rationes melius ſunt cognitæ: cum noſtri inſtituti minimè ſit de iſtis amplius diſquirere hoc loco.

*imò minimè.

Vnum addam, Imperatorem hodieque retinere jus illud creandi Comites Palatinos: in quo nec Papa illi concedere quidquam voluit. Vterque igitur concedit Bullas, quibus Comitum illorum factitiorum poteſtas plerunq; reſtricta eſt ad tria principalia, quorum ultimum retinere videtur primæ inſtitutionis partem potiſſimam; nimirum creandi Notarios & Tabelliones, legitimandi ſpurios, conſtituendi Iudices ordinarios. Quemadmodum expreſſa iſta leguntur inter alia in privilegio Foreſtariorum de Bergamo cõceſſo per Ludovicum Bavarum Imp. Anno MCCCCXXX. in quo creantur Comites Palatini cum exemptione & immunitate omnium onerum. Sed hæc poteſtas nunquam recepta fuit in noſtra Gallia, imò à majoribus noſtris palam rejecta pro erronea, tam in creatis ab Imperatore, etiam in provinciis quæ adhuc inter nos retinent Imperii nomen, quàm in creatis à Papa, quos ipſi Canoniſtæ tenent non eſſe propriè Comites. Et nuſquam equidem exiſtimo reperiri aliquem Comitem Palatinum factum à noſtris Regibus jam inde à Carolo Calvo. Nam quod ad Comites Burgundiæ & Duces Lotharingiæ, qui ſe etiam dixerunt *Palatinos*,

non

Digitized by Google

non poſſum aliter in animum inducere, quàm ex creatione Imperatoris tales factos: quod quidem ex antiquioribus hiſtoriis Germanorum melius quàm ex noſtris cognoſci poteſt. Idemq; adducor ut ſtatuam de Comitibus noſtris Campaniæ, non habere illos eam dignitatem à Rege Franciæ: qui quidem quo tempore primum id tituli uſurparunt, *Palatini* vel *Palazini* (ita enim frequentius ſcriptum in antiquis chartis reperitur) Rege minime favente utebātur, ſeq; hoſtes eius & inimicos declaraverant. Primus enim quem eo titulo palam nomen ſuum proſcripſiſſe inveniam, eſt Theobaldus Magnus, qui continuis bellis infeſtavit Ludovicum Craſſum eiusque patrem: quem Sugerius Abbas S. Dionyſii hoc titulo nominat antequam eſſet Comes Trojæ aut Campaniæ, quos Comitatus demum ſenex nactus eſt per adquiſitionem Hugonis avunculi ſui, cum prius Comitatus tantum Chartres, Bleſenſem & Meldenſem haberet, ſeparatos utique à Comitatu Trojæ, ut infra dicetur. Neque verò uſquam memini eis à Regibus noſtris in veteribus inſtrumentis id tituli tribui. Vnde igitur eum adeptos dicemus? Quod ſi in ejuſmodi dubiis uti fas eſt conjecturis, donec tempus rei veritatem forte aperiat, auſim dicere; Quemadmodum legimus Philippum Flandriæ Comitem irritatum tranſactione quadam, ad quam velut invitus pertractus erat, excuſſa obœdientia Regis Philippi Auguſti homagium feciſſe Henrico Imper. Friderici Barbaroſſæ F. eodem modo Comites illos noſtros habentes infenſum ſibi Regem Franciæ, firmandis rebus ſuis ab Imperatore Germaniæ accepiſſe Palatini titulum pro terris ſuis, vel ſaltem propria ſponte uſurpatum connivente illo retinuiſſe. Quod ut pro certo affirmare nolim, non habens unde ad liquidum probari poſſit: ita maxima ſpecie veri ſubnixum puto, etiam

Palatin, vel Palazin.

Digitized by Google

etiam apud illos qui ſtatum regni huius ſub poſteris Capeti usq; ad Ludovicum Craſſum eiusque ſucceſſorem probe perſpectum habuerint. Maximè verò ad hanc opinionem me perduxit locus Chronicæ Hermanni Comitis Veringenſis loquentis de Theobaldo Ottonis II. F. ſub Anno MLIIII. *Henricus Imp. Maguntiæ Paſchale feſtum celebravit, ubi Theobaldus Ottonis ad eum de Galliis veniens, et miles eius effectus, auxilium ſuum illi pollicitus eſt.* &c. Porro inter jura Palatinatus quæ ſupra expoſuimus, Theobaldus ille eiusque ſucceſſores hoc eximio gaviſi videntur, quod habuerunt Parlamenta ſua & magnas (quas vocamus) diætas, quas tenebant in ſuis Palatiis, ſtipati Comitibus & Vaſallis veluti Paribus ſuis. Vnde auctor quidam juris Gallici ſatis vetuſtus etymologiã Palatini deducere conatur; quem titulum tribuit non ſolum Duci Burgundiæ, ſed etiam Normanniæ & Britanniæ, et Comiti Flandriæ, quos ſolos dicit habere Palatia. Idemque hoc jus continuarunt Reges Franciæ longò tempore, ex quo Comitatus illi lege feudi ad ipſos redierunt, conſervantes (ut veriſimile eſt) jus illud Palatinatus in pari propemodum auctoritate cum ſuis Parlamentis, ut cerni poteſt ex Conſtitutionibus Philippi Pulchri, qui *Iours de Troyes* illa vocat, et bis jubet teneri annis ſingulis. In quo ipſo tamen auſim dicere vix ſatis ſuperioritati Regiæ fuiſſe conſultum: quam ob cauſſam deinceps omnes tituli Palatinatus & alii tales, quos Comites ſimplices ſibi uſurpaverant, evanuerunt.

Grandi jours.

Huius mentio ſupra fol. 39.

HISTORIOLA DE EXORDIO CAPELLÆ FRAWENKIRCHEN.

TEMPORIBUS *beati Hyldolfi Archiepiſcopi Treverenſis, qui Pallatio Offtendinck reſidebat, factum eſt paſſagium contra paganos. Erat autem in pallatio Treverenſi nobiliſſimus Palatinus nomine Syffridus Chriſtianiſſimus, qui ſumpſit ſibi uxorem de ſtirpe regia filiam Ducis Brabantiæ, nomine Genofeva, pulchram nimis, quæ die noctuq; quando tempus ſibi arriſit & vacare potuit, Beatæ Mariæ Dei genitrici fideliter ſervivit, et in tantum eam dilexit ut quidquid de rebus temporalibus habere potuit, pro eius amore pauperibus erogavit. Propter nimiam eius pulchritudinem precepit Palatinus tempore quo eum abeſſe contingeret, ipſam in pago Meifeldenſi in caſtro Symern morari propter illicita evitanda, quia timebat propter nimiam eius pulchritudinem ipſam transgredi, nullamque habens prolem adhuc cum ea. Vt decuit, Palatinus eundi cum aliis ſe diſpoſuit quanto citius potuit: convocans Barones militesq; omnes quos habere potuit ad dictum paſſagium perpetrandum, inter quos erat Golo miles, Princeps militiæ, Palatino propter eius ſtrenuitatem multum charus. Convenientes omnes in caſtro predicto & in locis vicinis, Palatinus verò conſilium poſtulans dixit: Date nobis conſilium, cui noſtra committere & noſtrum facere officiatum generalem poſſimus. Omnes quotquot erant concordarunt in Golonem. quo audito addito iuramento factus eſt officiatus generalis. Nocte verò ſequenti Palatinus condormivit cum uxore ſua; ex ordinatione divina (ut piè creditur) uxor concepit. Mane autem facto Palatinus Golonem militem ad ſe vocari precepit dicens: Golo, Ecce uxorem noſtram dilectiſſimam & totam terram noſtram tibi ad cuſtodiendum fideliter committimus. Interim Palatiniſſa trinies in terram cadens ſemiviva jacens. Quod Palatinus videns, territus eam elevat dicens: O domina Maria, tibi & nemini alteri coniugem meam dilectiſſimam ad cuſtodiendam, flendo, amplexando, oſculando, cæteraque amicabilia ſigna oſtendendo, nam ſe invicem mirabiliter diligebant, & ſic finaliter recedendo, valedicens ſibi abivit. Quid plura? non poſt multum tempore Golo miles perfidus exarſit in amore Palatiniſſe, cupiens cum ea adulterare. Blandiſſimis & luxurioſis verbis ſæpius eam impetendo, ſic ait: O domina, novit Deus quod præ nimio amore quem ad vos habeo, longoq; tempore habui, neſcio quicquam facere: rogo igitur ut vobis condormire valeam. At bona domina ac chriſtianiſſima mulier reſpuens, dicens ſe potius velle mori quam transgredi thorum dilectiſſimi viri ac domini ſui. Interim venter eius tumeſcebat, de quo multum perfidus miles gaviſus. Quadam autem die idem Golo acceſſit ad dominam ſuam Palatiniſſam, habens literas propriis manibus conſcriptas, dicens eam decipere cupiens: O domina dilectiſſima, ecce literæ iſtæ mihi deſtinatæ ſunt, ſi placet enodabo. Quæ ait, legatis. Quibus auditis, Ingemiſcens domina Palatiniſſa, percipiens dominum ſuum & maritum dilectiſſimum periiſſe in mari cum omni exercitu ſuo, flevit amarè, et Beatam Mariam Virginem deprecabatur dicens: O domina mea Virgo Maria,*

Digitized by Google

ria, unicum refugium meum, reſpice, reſpice in me totaliter deſolatam. Et ſic præ nimio dolore obdormivit paululum. Interim virgo Maria ei appa-rens cum magna claritate, dixit: Conſtans eſto, filia mi: Palatinus vivit, ſed aliqui ex ſuis mortui ſunt in pace. Evigilans itaque domina Palatiniſſa, à virgine glorioſa confortata, cibum petiit. Golo perfidiſſimus cibaria aptiſ-ſima aſportare fecit ad comedendum. Tum prius ad Palatiniſſam accedens; volensq; eam cohortare ad transgrediendum, dicens: O domina, ut audiſti ex literis, dominus noſter mortuus eſt, et uxor mea ſimiliter: et cum totum palatium ſub ditione mea ſit, poteſtis me recipere in virum veſtrum. incipi-ensq; amplexare eam, et cum oſculum ei dare vellet, ipſa Palatiniſſa confiſa de adiutorio virginis Mariæ, pugno eum quantum potuit in faciem percuſſit. Et ut vidit Golo ſe fraudatum ab intentione ſua, deſperans ſtatimque omnes camerarios abſtraxit ei, ſimiliter & pediſſequas. Venit tempus pariendi, pe-peritque filium decorum nimis & dilectum; ad quam nulla mulier accedere aut conſolari eam audebat, præter ſola nutrix vetula, lotrix, omniaque ma-la quæ facere poterat attemptavit. Et cum ſic miſerrimè viveret, venit nun-ctius domini ſui ad Palatiniſſam, dicens: Dominus noſter Palatinus vivit, ſed aliqui ex ſuis mortui ſunt; et interrogavit eum Palatiniſſa dicens: Ubi eſt dominus meus Palatinus? edicito mihi ſtatim. Qui reſpondit, in civitate Argentinenſi. Gaviſa eſt gaudio magno, plusquam enarrari poteſt, cre-dens liberari à nequiſſimo milite. Tunc venit perfidiſſimus Golo. Ea quæ Palatiniſſa percepit, ei retulit. Quo audito obſtupuit perfidus miles, expave-ſcens timuit, flens cum eiulatu magno dicens: Heu me miſerum! quid fa-ciam ignoro. Statimq; hoc percipiens quædam antiqua vetula, cōmorans ſub monte caſtri antedicti, venit ad Golonem dicens; O domine, quid eſt aut quid obeſt tibi? dicito mihi: Et ſi acquieveris conſilio meo, citò liberaberis à mœrore & periculo. Et reſpondit miles: Scis ne tu, quomodo vel qualiter egerim cum domina noſtra Palatiniſſa & male? Scio cum dominus venerit, mortis ſupplicium non evadam: ſi verò tu dederis mihi ſanum conſilium eva-dendi, tu & tota domus tua bene habebit. Et dixit vetula: Eſt conſilii mei: domina noſtra peperit, et quis ſcit an coquus vel alius eam cognoverit? Et ſedens computans receſſum & diem qua enixa eſt puerpera, et comperit quod ultimo die in receſſu domini concepit. Et dixit, quis poteſt hæc veraciter ſci-re, cum nullus interfuit? Ite igitur ad dominum Palatinum, dicatis ei quod uxor Palatiniſſa de coco concepit & peperit. Scio quod morte tradet eam, et ſic liberaberis. Reſpondit miles: ſanum eſt conſilium tuum, et acquievit. Ve-niensq; ad dominum ſuum Palatinum, ei retulit, ſicut edoctus fuerat à ve-tula. Cum verò Palatinus à perfido milite hæc audivit, mœrore concuſſus, magnis ſuſpiriis & querimoniis dixit: O domina virgo Maria, tibi dilectiſ-ſimam conjugem meam commendavi: et quare eam cadere permiſiſti? quid faciam, ignoro: O Deus conditor cœli & terræ, dimitte ut terra ſe apperiat meq; degluciet. melius enim eſt mihi ut moriar quam cum transgreſſoribus habitem. Et accedens perfidus miles ſecundum conſilium vetulæ, ait: O do-mine, per juramentum non licet nec decet habere dignitatem veſtram talem mulierem. Et Palatinus; quid ergo facturus ſum? Golo perfidus dixit: Va-dam, et eam cum infantulo ad lacum ducere faciam, et utrimq; in aqua de-mergantur. Palentinus dixit: placet. Statimq; habita licentia properavit ad partes diabolo inſtigante perfidus miles, puerperium accedens: manum mit-tens in dominam ſuam Palentiniſſam & filium eius. Circumſtantibus clien-

Digitized by Google

*tibus ait ad eos: Arripite hanc & prolem eius, & implete juſſionem domini
noſtri. Qui reſponderunt: quid præcepit dominus noſter? At ille: Ut morti
tradantur iſti. Qui dixerunt: Quid enim mali fecerunt? Perfidus ille di-
xit: Ite & facite præceptum domini, aut moriemini. Servi verò triſtes acce-
perunt dominam & infantem de puerperio ad dammnandum eos, abduxe-
runt eos in ſilvam, unus ſervorum dixit: quid enim malefecerunt iſti inno-
centes? Et altercatio oriebatur inter eos. Tunc unus eorum dixit: ò fratres
& amici mei dilectiſſimi, neſcimus quomodo & qualiter actum ſit cum do-
mina noſtra & filio eius, qui nobis ad damnandum commiſſi ſunt. Et re-
ſponderunt unanimiter, ſcimus: Et dixit unus ſervorum fidelis, quid enim
mali fecit? Addito juramento reſponderunt omnes, nihil, innocens eſt ab o-
mni crimine. Et dixit fidelis ſervus: Quare ergò damnabimus eam cum fi-
lio? Inter quos unus: Poteritne quis nobis vias dare dimittendi? Et dixit
fidelis; Aſſignabimus eis manendi. Melius eſt enim ubi beſtia eos devorent
quam quod manus noſtra coinquinentur. Et dixerunt alii. quid ſi receſſe-
rint hinc? Et dixit: Domina noſtra dabit fidem manendi, et abſq; dubio
manebit. quod & factum eſt. Inierunt conſilio pro interſigno habendo. Fi-
delis dixit: Canis ſequebatur nos: credo nobis à Deo miſſum. Abſcindamus
linguam eius, ut demus pro interſignio quod mortui ſint. Quod itaque fa-
ctum eſt, & receſſerunt. Statim ut vidit perfidus Golo eos venientes, dixit:
ubi relinquiſtis eos? Et dixerunt: Interfecti ſunt. Et hæc damus pro inter-
ſignio, monſtrantes linguam dominæ. Dixit quoque perfidus miles: Vos eri-
tis domino noſtro & nobis chari, quod impleviſtis juſſum domini, credens ſic
eſſe. Palentiniſſa itaq; relicta cum puero in horribili loco, flendo dixit: Heu
me miſeram, quæ in abundantia nimia enutrita & educata, modo pœnitus
nihil habens deſolata. Puer verò nondum erat triginta dierum. Dum au-
tem lac non haberet ut puero præſtaret, flevit bona mater, omni ſolacio priva-
ta humano, confiſa de adjutorio virginis Mariæ, ſicque eam allocuta eſt: Do-
mina virgo Maria exaudi me peccatricem damnatam, cum innocens ſim ut
noſti à crimine huius, ne derelinquas me. Scio quod nemo niſi tu & filius
tuus unigenitus me liberare & nutrire poteſt. Erue me domina & Virgo in-
clita Maria à feris crudeliſſimis. Statim audivit vocem dulciſſimam dicen-
tem ſibi; amica mea dulciſſima te nunquam derelinquam. Poſtmodum non
eſt audita vox illa, ſed per diſpoſitionem omnipotentis Dei cerva veniens, et
ſe ad pedes infantuli proſtravit. Mater ut vidit factum, ſtatim mammas
cervæ infantulo appoſuit, et ſuxit puer. Manſit Palentiniſſa cum puero in
eodem loco annis ſex & menſibus tribus. Ipſa verò enutriebatur herbis quæ
inveniebantur in nemore: habitaculum eius erat ſtrues lignorum extenſum
& circumligatio rubetarum quantum bona mater potuit. Evolutis verò ſex
annis & tribus menſibus prædictus Palentinus omnes milites & faſallos ſuos
convocari juſſit, volensque facere convivium magnum die Epiphaniæ domi-
ni. Cumque aliqui ex eis quaſi maior pars in vigilia vel citra advéniſſent:
Palentinus pro ſolacio advenientium precepit ut omnes venatum cum eo non
diſtulerent ire. Cumque Venatores canes incitarent, ſubitò cerva quæ pue-
rum nutrierat, apparuit. Canes verò latrando venatoresq; clamando proſe-
quebantur. Palentinus cum ſuis prout poterant ſequebantur. Golo verò per-
fidus miles dereliquit ſonum canium, ſequebatur tamen à longè. Cumq; cerva
evadere non poſſet, currit ad ſtratum ubi ſolebat alere puerum: Et dum ve-
nerat ad locum, proſternebat ſe ad pedes infantuli, ut ſolebat. Canes latran-*

do pro-

Digitized by Google

do proſequebantur, cupientes cervam capere. Et dum vidit bona mater animal ſibi cœlitus miſſum à canibus privari, per baculum quem tenebat manu quantum potuit canes fugabat. Interim Palentinus cum ſuis veniebat, et cum vidit hoc miraculum, dixit: Fugate canes. Quod fecerunt, placuitq; Palentino loqui cum ea, et non cognovit eam: Et ait, es ne homo Chriſtianus? Et dixit mulier; Chriſtiana ſum, omni tegmine corporis nudata, ut ipſe cernis. nam & corporis turpitudinem habeo intectam. prabe mihi pallium quo circundatus es, ut corporis turpitudinem valeam cooperire. At Palentinus: praſto ſum. Cumq; eſſet circundata pallio, dixit Palentinus: ô mulier, non exhibuiſti tibi cibum aut veſtimentum? At illa: Panem quidem non habeo, ſed nutriebar herbis qua inveniebantur in hoc nemore: indumentum verò pra nimia vetuſtate ſciſſa ſunt & conſumpta. Indica obſecro quot anni ſunt quod huc veniſti? At illa; Sex annos & menſes tres hic habitavi. Palentinus dixit; cuius eſt filius ille? Qua reſpondit, meus eſt filius iſte. Delectabatur verò multum in aſpectu pueri, et dixit. Quis eſt pater pueri? At illa; Deus hoc novit. Palentinus dixit: quomodo huc veniſti & quomodo appellaris? edicito mihi. At illa, nomen meum Genofeva eſt. Statimq; ut audivit nomen Genofeva, cogitavit an ipſa eſſet uxor ſua. Et accedens unus camerarius quondam Palentiniſſa dixit: Per Deum mihi videtur quod domina noſtra longo tempore mortua, iſta ſit. nam & cicatricem in facie habuit. Videamus an ne ipſa habeat. Intuentes omnes in eam, invenerunt, ſicut camerarius dixit. Ait quoque Palentinus, annulum ſubarrationis habuit. Et accedentes duo milites ad perſcrutandum, invenerunt annulum ſubarrationis. Statimque amplexabatur eam Palentinus oſculando. Tum puero dixit flendo: verè tu uxor mea es; ad filium verò; verè tu filius meus es. Quid plura? Bona mulier, qualiter ſibi acciderit, totum de verbo ad verbum coram omnibus qui aderant enarravit. Flevit quoq; Palentinus cum omnibus ſuis. Et cum omnes pra gaudio flerent, venit & ipſe perfidus miles: ſtatimq; omnes irruerunt in eum, volentes eum occidere. Dixit autem Palentinus: tenete eum, donec cogitemus, qua pœna ſit plectendus. Et factum eſt. Poſt hac decrevit Palentinus recipi quatuor boves nondum ad aratrum applicatos, et quemlibet bovem ad quatuor partes corporis ligari, videlicet duos ad pedes & duos ad manus, et eorum voluntati committere: Et cum ſic alligati eſſent, quilibet cum parte ſua receſſit, et ſic in quatuor partes corpus ipſius perfidi Golonis diviſum eſt. Poſt hac Palentinus voluit dilectiſſimam cum filio ſuo ſecum abducere. Ipſa quoq; negante dixit: Beata Maria Virgo me & filium meum cuſtodivit in hoc exilio à feris crudeliſſimis & à feris puerum meum nutrivit; Non recedam niſi locus iſte in eius honore ſit dedicatus & conſecratus. Statim Palentinus ambaſiaſſum miſit ad Hyldulfum Epiſcopum Treverenſem pro conſecratione illius loci. Et cum omnia narrata fuiſſent ſancto Hyldolpho Archiepiſcopo, gaviſus eſt gaudio magno, et venit die Epiphania, conſecravit locum illum, In honore ſancta & individua Trinitatis & Beata Maria Virginis. Poſt conſecrationem loci adduxit Palentinus Palentiniſſam uxorem ſuam, cum filio ſuo. Grande quoque convivium fecit cunctis advenientibus. Palentiniſſa verò rogabat dominum ſuum dicens: ô domine rogo te ut eccleſiam in loco conſecrato erigi facias, et redditibus bonis dotare velis. quod Palentinus conſenſit. Palentinus itaq; cuncta cibaria uxori ſua Palentiniſſa & eius natura convenientia procurare ut commederet, diſpoſuit: Ipſa verò Palentiniſſa cibaria

Digitized by Google

ferre non potuit, ſed tamen herbis crudis, quibus conſueta erat in ſex annis & tribus menſibus, utebatur & colligi fecit. Vixit quoq; Palentiniſſa à die quo erat inventa, videlicet à Vigilia Epiphaniæ usque ad quarto Nonas Aprilis qua die migravit ad dominum. Palentinus autem ut promiſit, Capellam in eodem loco in honorem Mariæ virginis erexit, et ibidem ſuam dilectam ſepelire fecit magnis clamoribus fletibusq;. quam Capellam Sanctus Hyldulphus conſecravit, et indulgentias videlicet quadraginta dierum eidem contulit. Ipſa die conſecrationis duo miracula contigerunt, et etiam poſtea multa fiebant quæ non ſunt ſcripta in hoc libro. Aſſuerunt eodem tempore duo ibidem, videlicet unus cæcus & alter mutus: cæcus lumen recepit & mutus loquelam. qui gratias Deo agentes Virginiq; Mariæ, quæ talia dignati ſunt facere miracula ſeu operari. Palentinus talia videns & audiens, ad Apoſtolicam deſtinavit ſedem pro indulgentiis impetrandis. Sanctiſſimus verò Papa tunc temporis annum pœnitentialem omnibus in honore Beatæ Mariæ Virginis Capellam erectam à Palentino viſitantibus omnibus feſtis Beatæ Mariæ Virginis, Nativitatis domini, Reſurrectionis, Penthecoſtes, Epiphaniæ, et dedicationis eiusdem, ac per octavas eorundem feſtorum, Miſericordiam de iniunctis pœnitentiis relaxavit.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google